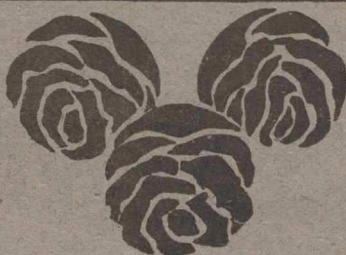

A Gyermek

a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közlönye
az állam és a főváros támogatásával
július és augusztus kivételével havonként

Das Kind

Organ der ungarischen
Gesellschaft
für Kinderforschung

L'Enfant

Organe de la Société
Hongroise pour
l'étude de l'Enfant

Teleki Sándor gróf és Bárczy István dr.

közreműködésével szerkesztik

Nagy László

felelős szerkesztő

Berkes János, Grosz Gyula dr. és Ranschburg Pál dr. szerkesztő-
bizottsági tagok. Szerkesztőség: Budapest, VIII. Üllői-ut 16/b

TARTALOM:

Gyermektanulmány.	Lap
<i>Répay Daniel.</i> Háborús vonatkozású pedagógiai s gyermek-tanulmányi kiállítások	329
<i>Lázár Szilárd dr.</i> Adalékok a tanulás pszichológiájához	355
Pedagógiai törekvések.	
Az Új Iskola megalakulásáról (képpel)	372
<i>Hajtman Etelka.</i> A gyermek képzetének nevelése az iras-beli feladatokkal	378
Jog és védelem.	
<i>Pollacsek Károlyne.</i> 320 gyermekbíróági tárgyalás ismer-tetése	385
Kriminálpedagógiai intézet	403
<i>Gyulai Aladár.</i> A székesfevárosi szünidei gyermek-üdülő-telepek	408
Könyvismertetések.	
<i>Fodor Márk.</i> Athenaeum	410
Lapszemle.	
<i>Vályi Ida.</i> A laz.	414
A háború és a gyermekkriminalitás	415
Gyermektanulmányi mozgalmak.	
<i>Nagy László.</i> Kármán Mór	419
Mozgalmak	421
Apróságok a gyermek életéből.	
<i>Neumann Hilda.</i> Hogy játszanak az én emberkéim háborút?	426
Übersicht der letzten Nummer	428
Résumé du dernier Numéro	436

Közleményeinket csak a forrás megnevezésével lehet átvenni!

A szerkesztőség és a Magyar Gyermektanulmányi Társaság elnökségének címe: Nagy László ügyvivő alelnök, Budapest VIII., Üllői-út 16/B. — Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők. — Hivatalos órák: kedden, csütörtökön, szombaton d. u. 4—8 óráig.

A Társaságot illető minden pénzküldemény, tagsági, előfizetési díjak és könyvrendelések valamint az összes reklamációk a Magyar Gyermektanulmányi Társaság pénztári és könyvkiadóhivatala Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8—9. címen küldendők. M. kir. posta-takaréknál a csekkszámánk száma 35557.

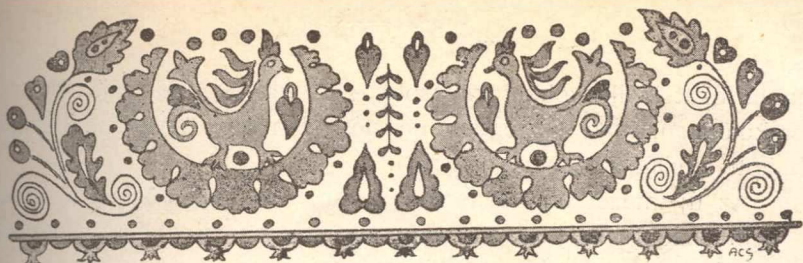
A tagsági díj 4 korona, amelyert A Gyermek című közlöny is jár. Egyesületek, intézetek általában jogi személyek csak előfizetők lehetnek. Az előfizetés díja egész évre: 8 korona. A Gyermek egyes számainak ára, egyes füzet 80 fillér, kettős füzet 1 korona 60 fillér.

A Gyermektanulmányi Múzeum helyisége: Budapest, VIII. Mária Terézia-tér 8—9.

A Társaság könyvtára a Gyermektanulmányi Múzeum helyiségében. Könyvtári órák: hétfőn, szerdán és pénteken d. u. 5—7 óráig.

A kiadóhivatal kéri a tisztelt tagokat, sziveskedjenek lakásváltoztatásukat bejelenteni, különben a posta nem tudja kézbesíteni a közlönnyt.

Híányzó lappéldányokra vonatkozó reklamációk csak 3 hónapon belül intézhetnek el díjtalanul.

GYERMEKTANULMÁNY.

Háborús vonatkozású pedagógiai s gyermektanulmányi kiállítások.

Írta s a Budapesten 1915. december hó 4-én tartott nyilvános gyermektanulmányi értekezleten felolvasta **Répay Dániel**, tanítónőképző-intézeti tanár Budapesten.

I. A berlini „Iskola és Háború“ című kiállítás és tanulságai.

Ez évi július hónapban Berlinbe vittem a Magyar Gyermektanulmányi Társaság kitüntető megbízásából annak az adatgyűjtésnek tudományosan feldolgozott eredményeit, mely adatgyűjtést a társaság „A gyermek felfogása a háborúról“ címen rendezte volt hazánkban az elmúlt év utolsó hónapjaiban. A németek „Schule und Krieg“ című kiállításán vett részt társaságunk Berlinbe küldött anyagával s kötelességemmé tette azt, hogy e kiállítást szemügyre véve, tapasztalataimat jelentés alakjában közöljem a társaság i. t. tagjaival. Az alább következő sorok ezt a jelentést foglalják magukban.

Az „Iskola és Háború“ c. kiállítás szervezője.

Nem általánosan tudott dolog hazánkban, de még Németországban sem, hogy a porosz közoktatásügyi miniszter királyának 25 éves uralkodói jubileuma emlékére s annak hozzájárulásával, miniszteriuma külső ügyosztályaként egy olyan országos intézetet alapított, melynek az a feladata, hogy a sokfelé ágazó német és külföldi nevelés- és oktatásügy fejlődésének egyes mozzanatait figyelemmel kísérje s az e fejlődést jelző adatok egybegyűjtéséről, a nevelés elmélete és gyakorlata szempontjából való megvizsgálásáról s értékeléséről gondoskodjék. Feladata továbbá az intézetnek az is, hogy munkája tanulságait egyrészt a miniszterrel közölje, másrészt pedig, hogy ezekről a nevelés-oktatásügy szolgálatában állókat és iskola-

fenntartókat kiállításokkal kapcsolatos előadások útján tájékoztassa, nemkülönben, hogy az egyes neveléstudományi ügyekben bárkitől óhajtott felvilágosításokat megadja.

Az új intézet nem tanszermúzeum, nem pedagógiai könyvtár és nem közoktatási tanács, hanem úgyszólván mindahárom együttvéve, sőt még ennél is több kíván lenni.

Mint a történelmi jelentőségű és a jelenben gyakorlatilag értékesíthető *neveléstudományi adatok és tárgyak gyűjtésének s rendszerezésének országos központja*, az új intézet nem arra törekszik majd, hogy csupán csak elavult iskolaberendezéseket s felszereléseket foglaljon leltárba s raktározzon el; nem lesz az iskolai munka eredményeinek sem pusztán följegyzője s nyilvántartója; hanem állandóan nyomon kíséri, folyton-folyvást továbbhaladásra serkenti majd a pedagógiai tevékenységet. Olyan módon kívánja ezt tenni, hogy fenntart ugyan egy állandó iskolai kiállítást, de emellett változó alkalmi kiállításokat is rendez s ezeket vándoroltatja egész Németországban, esetleg a külföldön is.

Mint iskolai ügyekben *tájékoztató s tanácsadó intézet* azon lesz, hogy az összes legújabb neveléstudományi törekvések felől jól értesült s ennél fogva ezek irányítására is hivatott legyen. Módot fog nyújtani egyúttal bárkinek arra, hogy az összes német és külföldi nevelő-oktató intézeteket, intézményeket, nevelési s tanítási módszereket, eszközöket és eredményeket önmaga is tanulmányozhassa.

Mint neveléstudományi ügyekben *véleményeket mondani s javaslatokat tenni hivatott középont* berendezkedik az új intézet a legkülönbözőbb elméleti és gyakorlati pedagógiai s lélektani kísérletek, tanulmányok végzésére is. Megállapításait kiadványokban ismerteti, tanfolyamokat, előadásokat s tanulmányi kirándulásokat, utazásokat is rendez tanítók, iskolai hatóságok és az ifjúság nevelése, oktatása és védelme ügyének szolgálatába állani óhajtók részére. A tanítók továbbképzése céljából állandó elméleti és gyakorlati pedagógiai s lélektani tanfolyamokat tart fenn.

Ezt a sokoldalú feladatát úgy kívánja megoldhatni az új intézet, hogy munkásai sorába szegődteti a legkiválóbb német tanárokat, tanítókat, az állami, községi és felekezeti tanügyi hatóságok és a különböző köznevelési egyesületek képviselőit, úgyszintén a népnevelés, népoktatás és gyermekvédelem munkájában kipróbált összes társadalmi erőket is.

Az így körvonalozott rendeltetésű új intézet nem üres kézzel, azaz nem csupán csak 1914. március 12-én kelt alapító levelével

kezdte meg pályafutását. Négy korábbi alapítású intézmény belé-
olvasztása révén immár szervezése napján nagybecsű neveléstudo-
mányi anyagnak s számottevő értékeknek jutott a birtokába. Így:
átvette az 1913-ban 17.800 márka évenkénti javadalmazással ala-
pított „*Königlich Preussische Auskunftstelle für Schulwesen*“ (Porosz
Kir. Iskolaügyi Tájékoztató Állomás); a brüsszeli 1910. évi „*Német
Iskolaügyi Kiállítás*“ és a „*Berlini Városi Iskola Múzeum*“ összes
gyűjteményeit és könyvtárait, úgyszintén az „*Institut für ange-
wandte Psychologie*“ (Alkalmazott Lélektani Intézet) teljes beren-
dezését és gyűjteményeit is.

Berlin városa nemcsak iskolai múzeumát adta oda az új porosz
állami intézetnek, hanem értékes telket is ajándékozott számára a
város kellő közepén, az egyetem tőszomszédságában, ahol a készen
levő, nagyszabású tervek alapján szándokolt építkezését csak a
háború akasztotta meg egyelőre. Az intézet gyűjteményei ma még
részint eddigi helyükön, részben pedig a Berlin várostól átengedett
egyik zeneiskola épületében nyertek ideiglenes elhelyezést (Postda-
merstr. 120. sz. alatt), ahol egyúttal az elnökség hivatalos helyi-
ségei is találhatóak jelenleg.

Az új intézet igazgató-elnöke egy porosz közoktatásügyi
minisztériumbeli főhivatalnok, *Pallat* L. dr. tanár, titkos főkormány-
tanácsos, főtítkára pedig *Schoenichen* R. dr. tanár, kiváló természet-
tudományi s pedagógiai író. Ezek az urak kizárólag csak az új
intézet szolgálatában állanak. Minisztériumbeli főnöke az intézetnek
von *Brehmen* dr. valóságos titkos főkormánytanácsos, minisztériumi
igazgató, magyar fogalmak szerint ügyosztály-vezető miniszteri
tanácsos.

Poroszországnak ez az itt ismertetett új alapítású állami intézete
kijelölt rendeltetéséhez híven csakugyan egyik legújabb, ép kelet-
kezése évében felmerült neveléstudományi kérdés vizsgálatával
kezdte meg működését. Felderíteni igyekezett ugyanis azt, hogyan
alkalmazkodott az iskola a háborús viszonyokhoz? Az idevonatkozó
adatgyűjtést folyó évi január hónapban indította meg az intézet s
1915. március 21-én „*Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht*“
(Nevelés-oktatásügyi Központi Intézet) néven történt végleges meg-
nyitásakor immár közszemlére is bocsátotta az összegyűjtött tanul-
ságos anyagot „*Schule und Krieg*“ (Iskola és Háború) címen ren-
dezett kiállítás alakjában.

A kiállítás célja s tervezete.

A Zentralinstitutnak az *Iskola és Háború* c. kiállítás rendezésével az volt a célja, hogy szemléletes formában bemutassa a mostani háborúnak az iskolai életre s általában a tanuló-ifjúság nevelésére-oktatására gyakorolt hatását. Az intézet elnöksége abban a meggyőződésben volt ugyanis, hogy a háború maradandó nyomokat fog hagyni a tanulók lelkében, s hogy e nyomok hosszú időn át becses pedagógiai gondolatok és ösztönzések kútforrásai lehetnek.

Egyetemes pedagógiai munkaköréhez képest az intézet elnöksége a Német birodalom összes iskoláit felhívta a háborús vonatkozású nevelési-oktatási adataiknak s tárgyaiknak a kiállításon való bemutatására s megkísérelte Ausztria és Magyarország iskoláit is megnyerni a kiállításon való részvétellel.

Hazánkban meg is indult tényleg a kiállítás ügyének felkarolását célzó mozgalom. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság ugyanis, mint amelyet a berlini Zentralinstitut a kiállítás ügyének Magyarországon való szervezésére felkért volt, ez évi február s március hónapokban többrendbeli felterjesztést intézett e tárgyban a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, kitől megbízást is kapott arra, hogy az Országos Tanszermúzeum elnökségével s Budapest szfváros kiküldötteivel együtt készítse el az országos adat- s anyaggyűjtés tervét s költségvetését. A tervet elkészítettük, felterjesztettük s vártuk a miniszter urnak hozzájárulását. Azt a választ kaptuk azonban, hogy költségfedezet hiányában minálunk nem valósítható meg az *Iskola és Háború* kiállítás terve. Ausztriában sem sikerült az ügy országos szervezése. Így történt azután, hogy bár úgy Ausztriából, valamint Magyarországból is becses anyag küldetett ki Berlinbe: az *Iskola és Háború* kiállítás igazában véve mégis csak a német s elsősorban a porosz iskolák és tanítók háborús viszonyok között folytatott munkásságát tünteti fel a maga teljességében s csodálatos nagyszerűségében.

A németek igen jól érezték azt, hogy a nemzetük sorsát kétségtelenül hosszú időre meghatározó világeseményeket nem szabad elmulni hagyniok anélkül, hogy ezeknek a tanuló-ifjúságra gyakorolt hatását följegyeznék. Okulást kívántak szerezni ezekből a hatásokból is, s ezért rendezték az *Iskola és Háború* című kiállítást. Hangyaszorgalommal összegyűjtötték azokat az iskolaéleti adatokat és tárgyakat, melyekből a háborúnak az ifjúságra gyakorolt hatása a legjobban kitetszik, s amelyekből a kiállítás szervezői megállapíthatóknak vélték a feleleteket a következő kérdésekre:

1. *Mit tehetnek a fiú- és leánytanulók közvetlenül a háború érdekében?*

2. *Mit tudnak a fiú- és leánytanulók a háborúról?*

3. *Hogyan világosíthatók fel a fiú- és leánytanulók a háborúról s mikép kelthető fel érdeklődésük a nemzeti küzdelem iránt?*

4. *Hogyan készíthetők elő a fiú-tanulók a rájuk váró katonai szolgálatra?*

Az iskolákhoz szétküldött felhívás értelmében bizonyító adatokként a kiállításra beküldendők voltak :

a) *Az első kérdésre vonatkozólag :*

1. a fiú- és leánytanulók részéről a harcoló és megsebesült katonák számára készített s átadott szeretetadományok mintái ;

2. a társadalmi segítőmunkákban (pl. aratásban) résztvevő tanulókat munkaközben ábrázoló fényképek ;

3. a katonák és segélyre szoruló övéik javára rendezett iskolai ünnepélyek, előadások, hangversenyek műsorai.

b) *A második kérdésre vonatkozólag :*

A tanulóknak a háborúról való felfogását, vélekedését mutató értekezései, leírásai, versei, levelezései, zene-szerzeményei s háborús rajzai.

c) *A harmadik kérdésre vonatkozólag :*

1. a háborúról való fölvilágosítás céljaira felhasznált tanítási eszközök, pl. nyomtatott térképek, tereprajzok, hadi felszerelések, erődítmények kisebbített mintái, avagy ábrázolásai ;

2. a tanulók által készített hadi térképek, minták, fényképek s más háborús tárgyú ábrázolások ;

3. a különböző iskolai tantárgyak keretében megismertetett s a háborúval kapcsolatos tudnivalók kimutatásai ;

4. a különböző korú tanulók háborúsdi játékainak ismertetései ;

5. a harci kedv s hazafias érzés fejlesztésére alkalmas költemények, dalok, karénekek gyűjteményei ;

6. háborús képek és képsorozatok ;

7. az iskolákban fogalmazási gyakorlatok céljaira alkalmas írásbeli feladatok gyűjteményei.

d) *A negyedik kérdésre vonatkozólag :*

1. az általános iskolai testgyakorlást, katonai rendgyakorlatokat és különböző alkalmazott tornagyakorlatokat végző tanuló-csoportok fényképei, a gyakorlatok vázlatai s tervei ;

2. a tanulók irány-, magasság-, távolság- és tömegbecslési gyakorlatait ábrázoló fényképek, e becslésekről készített följegyzéseik,

a felhasznált tanítási eszközök s szerszámok, akár eredeti példányokban, akár mintákban;

3. a tanuló-ifjúság táborozási gyakorlatairól, az általa készített, avagy felhasznált lővészárkokról, fedezékekről, megfigyelő helyekről, elrejtőzési módokról fölvetett fényképek, modellek, rajzok;

4. a tanuló-ifjúság táborozási gyakorlatainál használt ruházat s egyéb felszerelési tárgyak, vagy ezek fényképei, modelljei;

5. a balesetek alkalmával első segélynyújtást gyakorló tanuló-ifjúság fényképei s felszerelési tárgyai.

A kiállítás szervezői jól tudták, hogy egyedül a felsorolt tárgyak alapján nem lesz módjukban teljes képét megrajzolniuk annak a hatásnak, melyet a háború a tanuló-ifjúsága gyakorolt, azért abban állapodtak meg, hogy az Iskola és Háború kiállítást kiegészítik a *háborús vonatkozású ifjúsági s neveléstudományi irodalom* termékeivel is.

A kiállítás egyes csoportjai s elhelyezésük.

A Zentralinstitut elnöksége maga sem hitte, hogy felhívására olyan rendkívül gazdag s annyira változatos kiállítási anyag fog egybegyülni, mint a milyen tényleg egybegyült. Az intézet ideiglenes épületének 14 kisebb-nagyobb terme is szüknek bizonyult ugyanis a beérkezett kiállítási tárgyak befogadására s okszerű elrendezésére. Nemcsak a termekben felállított széles asztalok, állványok, polcok és szekrények, hanem a falterületek s az azokra erősített keretek s különféle felfüggesztő készülékek is egészen megteltek a beküldött gyűjteményekkel.

A kiállítás rendezőségének, amely iskolai ügyekben járatos 27 kiváló szakértőből s a berlini művészi főiskola nőhallgatóiból toborzódott össze, teljes félesztendei munkájába került a bemutatásra alkalmas tárgyak kiszemelése s okszerű elrendezése. A kiállítás egyes gyűjteményeinek leírásával pedig csak szeptember elejére készültek el. Ezt a leírást a „*Schule und Krieg. Sonderausstellung im Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht, Berlin, 1915*“ című 208 oldalas könyv foglalja magában. (Kiadta a Weidemann-féle könyvkereskedés. Ára 3 márka).

A gazdagon illusztrált kötet csak nagy vonásokban ismerteti a berlini Iskola és Háború kiállítást s igazában véve csupán csak a látogatók tájékoztatója kívánt lenni. A kiállítás egyes gyűjteményeinek tudományos értékelésére még csak ezután kerül a sor. Az erre hivatottak legnagyobb része ma még a csatatéren van. A Zentral-

intitút elnöksége visszaérkezésükig együtt kívánja tartani a kiállítás tárgyait, sőt kiegészítésükről is gondoskodni fog a háború befejezéséig, mert a nagy világeseménynek az iskolára s a tanuló-ifjúság lelkére gyakorolt rendkívüli hatását a maga teljességében óhajtja feltárni s értékelni.

Maga a kiállítás egyébként nem is a szétküldött eredeti terv szerint csoportosítva mutatta be az egyes iskoláktól beérkezett tárgyakat, hanem elrendezésük közben alakultak ki a kiállítási csoportok. Az egységes, mappákba és dobozokba foglalt gyűjtemények szétbontása legtöbbször nem is volt lehetséges. A tárgyaknak minőségbeli hasonlóságuk szerint történt egymás mellé állításuk révén mégis 15 kiállítási csoportot szerveztek a rendezők. E csoportok csaknem mindegyike egy-egy külön teremben nyert elhelyezést a következőképpen:

I. csoport: Az egyes iskolák mappákba, dobozokba foglalt kiállítási anyaga (értesítők, jelentések, iskolai írásbeli dolgozatok, rajzok, apróbb kézimunkák, jótékonycélú iskolai ünnepélyek műsorai, háborús évi tantervek, tanmenetek, tanulók versei, napló-főljegyzései, harctérre küldött s harcterről kapott levél-másolatai, tábori levelező-lapok gyűjteményei), továbbá a kiválóbb költők megtanulásra érdemes, külön lapokra ragasztott háborús tárgyú verseinek gyűjteménye. Ez a csoport foglalja el a kiállítás legnagyobb termét. Külsőleg nem mutatós, de tartalmát tekintve a legtanulságosabb.

II. csoport: Fiú-tanulók iskolai órákon s otthon készített háborús tárgyú kézügyességi, ösztönszerű alkotásai, két kisebb teremben.

III. csoport: Leány-tanulók kézimunkái. Katonák számára készített ruhadarabok, különféle szeretetadományok, karácsonyi dobozok eredeti mintáinak kiállítása, egy zsufolásig megtöltött, nagyobb teremben.

IV. csoport: A tanulók különféle hadsegítő vállalkozásait, katonai tornagyakorlatait, úgyszintén az iskolai zászlóaljak (Jugendwehr) s cserkész (Pfadfinder, Wandervogel) csapatok kötelékeibe tartozó tanulók táborozási gyakorlatait ábrázoló fényképek, a zászlóaljak és cserkészcsapatok ruházata, felszerelési tárgyai eredeti mintákban s modellekben, egy nagyobb teremben.

V. csoport: A tanulók háborús térképrajzai, földméréstani dolgozatai, statisztikai táblázatai a hadviselő országok különféle oldalról megvilágított harci készségéről, továbbá a háborús gyermekrajzok gyűjteménye, egy kisebb teremben s két 8—8 méter

hosszú, 2—2 méter magas vászonfalon felaggatva a nagy kiállítási terem közepén.

VI. csoport: Kisdedóvokba járó gyermekek s különböző korú idősebb tanulók ösztönszerűen készített háborús játékszerei s az ezekkel való háborúsdijátság módjait ismertető rajzok, leírások, gyűjteménye úgyszintén a háborúsdit játszó gyermekcsoportok fényképei; egy kisebb teremben.

VII. csoport: Háborús-tárgyú ifjúsági könyvek és különféle háborús nyomtatott emléklapok gyűjteménye egy könyvtartó, polcos állványon s a terem falain.

VIII. csoport: Nyomtatott háborús és katonai térképek, a hadviselő országok politikai, közgazdasági, közművelődési állapotát feltüntető térképek, statisztikai összehasonlító táblázatok és grafikonok a háborúskodó országok harci készségéről; egy nagyobb, átjáró helyiség mennyezetére erősített, lehuzható készülékeken felaggatva.

IX. csoport: A leipzig Teubner-féle könyvkiadó cég által tanulók részére hirdetett díjért pályázók sajátkészítésű fizikai s földmérési eszközei, úgyszintén a háborúban használt földmérési, közlekedési berendezések egyes tanszerkészítő cégeknél gyártott modelljeinek a gyűjteménye.

X. csoport: Lübeck város tanácsa által ugyancsak a német tanuló-ifjúság számára hirdetett pályadíjért versenyzők háborús levelező-lap terveinek a kiállítása, egy kisebb teremben. A díjat nyert levelező-lapokból tizenkettő színes sokszorosításban is látható volt a kiállításon.

XI. csoport: Egy falusi iskolának háborús múzeuma. Jókora üvegajtós szekrény, melybe egy német falu derék tanítója a háború idejére emlékeztető különféle tárgyakat (golyókat, érmeket, katonai ruhadarabokat, tábori levelező-lapokat, ujság-híreket, a falujából behívott katonákra vonatkozó statisztikai adatokat, stb. stb.) gyűjtőgetett össze, mostani s későbbi tanítványainak okulására.

XII. csoport: A „Bund für Schulreform“ nevű német egyesület breszlai fiókkörének „Az ifjúság lelki élete a háború idejében“ cím alatt kiállított gyűjteménye, amely voltaképpen a breszlai iskolák tanulóinak írásbeli dolgozatait, háborús rajzait, naplóföljegyzéseit, továbbá Stern Williám egyetemi tanárnak 3 gyermekéről írt háborús évi följegyzéseit foglalja magában. A kiállítás egyik legtanulságosabb csoportja ez azért, mert anyaga a Magyar Gyermektanulmányi Társaság anyagához hasonlóan tudományosan fel volt dolgozva.

XIII. csoport: Ausztriai iskolák kiállítása.

XIV. csoport: A Magyar Gyermektanulmányi Társaság külön kiállítása.

XV. csoport: A háborús vonatkozású neveléstudományi és társadalmi német irodalom kiállítása. Folyóiratok, könyvek, hadtörténeti művek, továbbá csatajeleneteket, hadfelszereléseket, várostromokat, híres hadvezéreket ábrázoló képgyűjtemények, díszes albumok kiállítása, egy jókora teremben felállított asztalokon s könyves polcokon.

A kiállítás főbb tanulságai.

A berlini Iskola és Háború című kiállítás 15 csoportjában összehalmozott tárgyak külön-külön s együttvéve élénken szemléltették ugyan a német iskolásgyermek háborús évi tevékenységének sokoldalúságát; de magából az iskolai életből, az iskola falain belül folytatott nevelő-oktató munkáról vajmi keveset láttattak. Erről csak az egyes iskolák mappákba, dobozokba foglaltan kiállított értesítőiből, jelentéseiből, tanmeneteiből, a tanulók iskolai ünnepélyeinek műsoraiból, írásbeli dolgozataiból, napló följegyzéseiből s a gazdag német pedagógiai irodalomból volt lehetséges némi tájékozódást szerezni.

Lehetett volna ugyan grafikonokban s másféle táblázatos kimutatásokban áttekinthetően is feltüntetni a tanuló-iffjúság gondolkodásának, érzelmeinek s elhatározásainak a háború hatása alatt történt módosulását s az e módosulásból fakadt különböző iskolai-életi jelenségeket; ámde a kiállítás rendezőinek nem volt módjukban eddigelé az adatok sokaságát úgy dolgozni fel, hogy azok tanulságairól könnyen áttekinthető, egységes képet nyújthattak volna a kiállítás látogatóinak s az abból okulást meríteni szándékozókknak. Erre is csak ezután kerül majd a sor.

Nekem öt napon át (naponként 4 órában) volt alkalmam vizsgálgatni a berlini Schule und Krieg kiállítás tárgyait s gyűjteményeit s ezen az alapon, valamint a kiállításnak immár nyomtatásban is megjelent — s előbb idézett című — leírása segítségével igyekeztem valamennyire tájékozódni az egész kiállítás jelentősége s tanulságai felől. E tanulságokat a következőkben vélem megállapíthatóknak:

A) Általános tanulságok.

1. *A háború nagy mértékben fokozta a német tanuló-iffjúság nemzeti öntudatát s hazafias együttérzését.*

Német szövetségeseink arról ismeretesek a többi között, hogy személyes és nemzeti életcéljaikat rendkívül világosan látják, hogy bámulatosan szervezettek s csodálatosan szívós a kitartásuk az egyéni és nemzeti érdekekért való, becsületos törekvésben.

Bármerre veszi is útját az idegen Németországban, alig lát valahol gyanus, tévovázó alakokat. Mindenkinek becsületesség sugárzik ki a szemeiből s tudatosság mozdulataiból. Emberi méltóságán kívül mindenki érezni látszik nemzetétől öröklött értékét. Hogyha külföldivel kerül össze, akkor elsősorban is német a német s csak másodsorban x y is egyúttal. Mintha csak azt óhajtaná, hogy ne őt magát személy szerint, hanem mindenek előtt nemzetét lássa benne az idegen. Épen ezért úgy igyekszik viselkedni, hogy egyéni értéke a nemzetétől öröklött értéke mellett messze a háttérbe szoruljon. Ebben mutatkozik leginkább a német ember nemzeti öntudata, nemzete kiválóságainak világos ismerete s ezeknek önönmagában való megbecsülni tudása. Büszke rá, hogy német, de okát is tudja adni legtöbbször e büszkeségének. Tisztában van azzal is, hogy épen németsége az, ami a saját személyes érdekeinek a közösség érdekei alá rendelését, mindenek felett pedig a hazája és nemzete nagyságának szolgálatát parancsolja neki.

Két évig laktam diák-koromban a németek között, azóta is három ízben tartózkodtam huzamosabb ideig Németország különböző városaiban; de a német fajnak itt felsorolt nemzeti sajátosságait soha sem láttam s nem éreztem oly nagy mértékben megnyilvánulni, mint az elmúlt nyáron s különösen a berlini Iskola és Háború című kiállításnak a német tanuló-ifjúság háborús évi életét, gondolkodását, érzéseit s törekvéseit: feltűnő összes adataiban, tárgyaiban s anyaggyűjteményeiben.

Nem is csodálkoztam ezen, mert jól tudom, hogy a nemzeti együttérzésnek s a törekvések egyöntetűségének kialakulására a németek birodalmi életében sem igen volt még a mostaninál kedvezőbb s egyúttal parancsolóbb alkalom. Az egész világgal szemben most kell bizonyosságot tenniök német szövetségeseinknek arról, hogy valóban méltók az emberiség tiszteletére, hogy csakugyan azok, akiknek őket a népek sorában nevezni szokás, t. i. tanítók. Tanítói a becsületességnek, mesterei a nemzet minden legkisebb ügyére kiterjedő szervezetségnek s példát-adók abban, hogyan kell viselkednie egy, a félvilággal élethalál-harcot folytató nemzet minden egyes tagjának, ha győzedelmeskednie kíván irigyein, ellenségein.

A német tanulók háborús évi életének családi bensőségét, a tanítók és tanítványok, otthonmaradtak és harctéren küzdők, gyermekek és felnőttek, ifjak és öregek testvéri együttérzését meghatározó példákban mutatta be a berlini Schule und Krieg kiállítás.

A hadbavonult tanítók honmaradt tanítványaikkal, a hazát

védő katonák egykori tanítóikkal állandó levelezést folytattak. Sok iskolából tanítók és tanulók együtt mentek a háborúba s mint egy család tagjai, napról-napra értesítik anyaiskolájukat harctéri élményeiről, fényképeket is küldve táborozásaik színhelyéről. Nem egy iskola naplójában jegyzi fel hadbavonult egykori s mostani tanulóiról szerzett értesüléseit s nyomtatott kérdő-lapokat küld szét azokhoz és övéikhez, hogy az adatokat minél könnyebben és minél pontosabban összegyűjthesse. A legtöbb középiskola s tanítóképző-intézet hősi halált halt tanítóinak s tanulóinak emlékét megörökítő, kegyelettől ihletett művészettel készült emléklap-gyűjteményét küldötte el a kiállításra. Ez emléklapokat mindenütt nagy gyászünnepek közepette helyezték el az iskolák osztálytermeiben, a haza iránt tartozó kötelesség-érzet örök kútforrásaiként. A kegyeletes ünnepségeken kívül minden egyes német iskolában háborús vonatkozású oktató estélyeket is rendeztek tanulók és azok hozzátartozói számára. Ezen az ellenséges országok földjét, népét, közgazdasági s közmivéldési állapotát, úgyszintén s elsősorban a német nemzet hadi felkészültségét s győzelme biztosítékait ismertették az előadók, hitet s erőt kölcsönözve a hallgatóknak a nemzeti küzdelemben való kitartáshoz. Rendkívül nagy mennyiségben láthatók a Schule und Krieg kiállításon a német iskolákban rendezett, háborús évi jótékony célú ünnepségek, színelőadások, zeneestélyek stb., stb. műsorai. Csodálatos sikerük volt ezeknek különösen ott, ahol a nemzeti nagy küzdelemben résztvett, sebesült, avagy csonka hősök, tanítók és tanulók voltak a szereplők, akik rendszerint saját élményeiket ismertették. A közönség, a tanító- és tanuló társak igaz áhitattal hallgatták az ilyen előadásokat s a hősök példáin felbuzdulva: mesés összegek adományozásával adtak kifejezést hazafias áldozatkészségüknek. Az iskolai ünnepségek sokszor magukban véve is igazi szeretetadományok voltak, amennyiben közvetlenül szórakozást s élvezetet nyújtottak a csaták viharaitól megtépett, gyógyuló hősöknek. Mert a német tanulók az iskolai ünnepségek nagy részét ép ezek számára rendezték, hálás elismerésül az óriási áldozatokért, amiket a vitézkatonák érettek is hoztak. Különösen a szeretet ünnepét, a kárácszony szent napjait tették kedvesekké a német iskolás gyermekek az övéiktől távol volt katonáknak, elfeledtetvén velük, hogy a legszebb s a németeknél nagyon is bensőséges, családi ünnepet idegenben töltik.

Karácsony ünnepén s a rajongásig szeretett császár születésnapján az egész német nemzet egyetlen nagy családdá olvadt össze

a háború évében. A *Schule und Krieg* kiállításon bemutatott iskolai értesítők, évkönyvek, írásbeli dolgozatok, az iskolai ünnepek műsorai, az ünnepegekről szóló ismertetések valósággal ámulatba ejtik az embert, látván belőlük azt, milyen sokirányú ötletességre s mekkora áldozatokra tette képessé a német tanulókat, szüleiket s általában a német társadalmat a háború, amely kétségtelenül fokozta tehát bennük a haza érdekeinek mélységes átérzését, a németiség nagy céljainak világos látását.

2. A *Schule und Krieg* kiállítás egészében arról tanuskodott, hogy a *német iskolák a háború hatása alatt arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a nemzet jövőjének biztosítása érdekében nem annyira a múlt, mint inkább és elsősorban a jelen időbeli életkörülmények s életföltételek beható ismeretére van szüksége a tanuló-ifjúságnak.*

Es ez természetes is, ha megfontoljuk azt, hogy a gyermek kizárólag csak a jelennek él, hogy az ifjú a jelen szemüvegén át folyton a jövőt vizsgálja s hogy csak a meglett ember az, ki a múlt tapasztalásain is okulva, többé-kevésbé bölcs előrelátással intézi sorsát; az öregek pedig rendszerint immár csak az életük emlékeiből visszaverődő napsugarakban gyönyörködnek.

A berlini *Schule und Krieg* kiállításon résztvett német iskolák közül egy sem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy a háború idejében állandóan arra törekedett, hogy tanulóit minél alaposabban tájékoztassa a háború folyamán s a legközelebbi jövőben rájuk váró egyéni, családi, községi, társadalmi és nemzeti életfeladatokról és ezek megoldásának módozatairól.

A legtöbb német iskola egészen az adott rendkívüli viszonyokhoz alkalmazott külön tervek alapján végezte nevelő-oktató munkáját s így fokozta tanítványaiban a nagy idők megértését. A rendkívül gazdag háborús évi német irodalom is ezt a célt szolgálta s nagyon megkönnyítette a német tanítók törekvését.

A német iskolák felvilágosító munkájának meg is volt a kívánt eredménye. A *Schule und Krieg* kiállításon bemutatott tárgyak, különösen a tanulók írásbeli dolgozatai, naplófőljegyzései, háborús rajzai, a leány- és fiúkézimunkák, a tanuló-ifjúság száz meg száz-féle vállalkozását ismertető iskolai értesítők, mind arról tanuskodtak, hogy a német gyerekek valóban mélyen átérezték, a serdülő korúak pedig világosan fel is ismerték az adott életkörülményeket s szíves készséggel alkalmazkodtak is ezekhez.

Hogy milyen formában és milyen eredménnyel folyt a német

kisdedóvokban és iskolákban a tanulóknak a jelen életkörülményekről való tájékoztatása, erről valamelyes képet nyújthatnak a következő adatok:

A kisdedóvóbeli gyermekek foglalkoztatása egészen a napi események és háborús gondolatok körében mozgott. Hogy a sok igen érdekes terv közül csak egyet említsek, a *rüstringeni* porosz kisdedóvónőképző-intézet minta-óvójának az év minden napjára kidolgozott munkaterve szerint ilyenféle tárgykörökből valók voltak a foglalkoztatások: a vöröskereszt, a mi hajóhadunk, a mi katonáink, a tábori pósta, a katonák karácsonya, stb. stb.

A tábori pósta pl. a következőképen foglalkoztatta a hét egyes napjain a kisdedeket: *hétfőn*: beszélgetés a tábori póstáról, levél rajzolása, levélboríték hajtogatása, kivágása; *kedden*: igazi tábori csomaghoz való anyagok összegyűjtése a kisdedektől, tábori csomag mintázása agyagból, póstahivatal építése fadarabokból: *szerdán*: az összegyűjtött tárgyak becsomagolása a kisdedek közreműködésével, mozgásos játék: póstakocsi útnak indítása, dalolás: „Trara, die Post ist da“; *csütörtökön*: mesélés a Jancsi harctérre küldött levélről, póstakocsi kivágása papírból, levélhordó táska rajzolása s kirakása pálcikákból, kavicsokból; *pénteken*: csevegés a harctérre érkezett tábori póstáról, képek a harctéri a tábori póstáról; *szombaton*: a kisdedek zenekarának gyakorlatai, katonásdalok éneklése, katonási játékok játszása, gyufaskatulya, mint tábori póstacsomag, a póstakocsi elindítása, „Trara, die Post ist da“ dalolása közben.

Így élték át az első háborús évet a német kisdedek! Gondtalanul és vidáman, mit sem sejtve abból a jövőből, amit atyáik s testvéreik hősi tettei készítenek elő számukra.

Az elemi és középfokú iskolákban az egyes tantárgyak tanításával kapcsolatosan folyt a tanulók állandó és igen rendszeres kioktatása a háborús idők viszonyairól és feladatairól, ezer meg ezerféle vonatkozásban.

Egy jókora könyvtár telnék ki a Schule und Krieg kiállításon bemutatott, háborús viszonyokhoz alkalmazott tantervekből, tanmenetekből és olyan német irodalmi termékekből, amelyek különböző iskolafajok szerint csoportosítva ismertetik az egyes tantárgyak keretében közölhető, időszerű tudnivalókat és azt 1. hogyan értékesíthetők az adott háborús körülmények az iskolában? s 2. hogyan tehetők maradandókká a háborúnak a tanulók lelkére gyakorolt hatásai? Csak egy néhány könyvcímet említek meg idevonatkozólag. Ilyenek: „A világháború a tanításban“, „Állampolgári oktatások a

háború idejében“, „Bevezetés napjaink történeti megértésébe“, „Nemzeti földrajztanítás“, „Jeles tájékoztató tanítók számára“, „A német ifjúság és a világháború“, „Napjaink új nevelési feladatai“, „A háború és az ifjúság“, „A háború és az iskola“, „Háborús pedagógia és a jövő pedagógiája“, „A háború és gyermekeink“, stb. stb.

A különböző fokú német iskolákban készített írásbeli dolgozatok külön papirszeletekre kiírt pusztá címei 4 hatalmas dobozt töltöttek meg a kiállításon s egyszerű felsorolásukból is vaskos kötet telnék ki.

Ezek az írásbeli iskolai dolgozatok és a magánszorgalomból készített naplófeljegyzések igen érdekesen világították meg a német tanulók háborús évi lelkiállapotát, a háborúról és háborús időbeli kötelességeikről való felfogásukat. Minden iránt érdeklődtek, aminek csak valamelyes köze is volt a háborúhoz és hozzájuk. Nagy bőbeszédűséggel számolnak be dolgozataikban különösen arról, amit családjuk körében, az utcán és az iskolában önmaguk is átéltek. A háború megüzenése, a mozgósítás, a hadbavonulók bucsuzása, elszállásolása, a harctéri események, a császár és családja, a hadvezérek s elsősorban Hindenburg, a községi élet mozgalmassága, a drágaság, a kenyérjegy, stb., stb. sorra alkalmas tárgyul szolgáltak az írásbeli dolgozatok számára. Különösen győzelmi hírek váltottak ki nagy élénkséget a tanuló-ifjúságban, mert ezek érkezését úgy szokták tudomásul venni a német városok lakói, hogy egynéhány órára a házak összes ablakaiból kítűzik hazájuk és a szövetséges országok kisebb-nagyobb lobogóit s ilyenkor minden iskolás-gyermeknek is módjában van gyönyörködni a saját kis zászlójának lengésében s a földszinttől az 5-ik, 6-ik emeletig fölékesített házsorok színpompájában. (Németország városaiban sehol sem lenget szinehagyott zászlórongyokat a szél).

A német tanulók írásbeli dolgozataiból merített gyermektanulmányi tanulságokról még külön is szólni fogok alább. A Schule und Krieg kiállításon bemutatott másféle, pl. számtani, földrajzi, történelmi stb. iskolai dolgozatokról általánosságban szintén csak azt jegyezhetem meg, hogy ezek is mind arról tanuskodtak, hogy a német iskolák a háború idejében mindenkor elsősorban a mostani életviszonyokra hívták fel tanítványaik figyelmét. Még a történelemből is különösen azokat az eseményeket és embereket ismertették behatóbban, amelyek és akik valamennyire hasonlók voltak a maiakhoz.

Abból a tényből, hogy a német iskolák beleavatták tanítvá-

nyaikat napjaink érzés- és gondolatvilágába s észrevétették velük tüzetesen az adott életviszonyok között esedékes tennivalókat: mondom, ebből a tényből szinte természetszerűleg következett az a jelenség, amit a berlini Schule und Krieg kiállítás további tanulásaként megállapíthattam, hogy:

3. német szövetségeseink a háború hatása alatt az iskolát is belekapcsolták a községi, társadalmi és nemzeti feladatok megoldására hivatott aktiv tényezők sorába.

Ismeretes dolog ugyanis, hogy az ember alkotásra hivatott lény. Sohasem egyszerűen befogadója az őt kívülről érintő hatásoknak, hanem inkább több-kevesebb tudatossággal vizsgálatója s értékelője ezeknek abból a szempontból, hogy voltaképpen mi köze neki e hatásokhoz és a hatásoknak mi a közük ő hozzá. Bármiféle hatásnak, tehát az iskolai tanításnak is csak abban az esetben van jelentősége az ember életében, hogyha akarattal is csak nehezen fékezhető cselekvést vált ki belőle. Minthogy pedig az iskolai neveléssel és oktatással éppen azt akarjuk elérni, hogy a tanítványokban ilyen ellenállhatatlan cselekvési készség ébredjen, azért gondoskodnunk kell föltétlenül arról is, hogy a tanuló-ifjúság felébresztett munkakedve számára olyan területeken nyílják alkalom, ahol — mint az emberi társadalom tagjai — valóban a közösség javára használhatják fel erejüket.

A Schule und Krieg kiállítás példát mutatott rá, hogyan gondoskodhatunk a tanulóknak az élet által parancsolt munkákban való foglalkoztatásáról.

A német iskolák a háború alatt nemcsak időt és engedélyt adtak tanulóiknak a nemzet egyetemével való együttcselekvésre, hanem egyenesen buzdították is őket erre. Módot kerestek és találtak is rá, hogy tanítványaik valóban kivegyék részüket a nemüknek és koruknak megfelelő, testi-lelki képességeikhez mért nemzeti munkákból, a közösség érdekében való, produktív tevékenységből.

A német tanulóknak arany, fém, gyapju s más anyagok gyűjtésében elért óriási sikereiről, a katonáknak s otthonmaradottaiknak tett szolgálataikról s önkéntesen magukra vállalt egyéb munkáikról sokat írtak a mi ujságjaink is. A Schule und Krieg kiállításon mindezekről részletes — de eddig még nem összegezett — kimutatások voltak látbatók. A különféle hasznos társadalmi teendőkkel foglalkozott német tanulókról felvett fényképek, az általuk katonák és segélyre szorult övéik számára készített tárgyak (szeretetadományok) eredeti mintái két hatalmas termet töltöttek meg a kiállításon.

Alkalmuk nyílt azonban a német tanulóknak másféleképen is értékesíteni tudásukat a közösség javára. Lübeck város tanácsa pályadíjat hirdetett a német tanulók között, melyben háborús tárgyú levelező-lapok tervezésére szólította fel őket. Egy jókora szobát töltöttek meg a díjért versenyző tanulók tervezései. Ezek közül 12 nyert díjat s ezeket a levelező-lapokat színes sokszorosításban az egész Német birodalomban árusítják; a katonák javára fordítván a tiszta jövedelmet.

A híres leipzig-i Teubner-féle könyvkiadó cég is hirdetett pályadíjat a német tanulók részére. Földmérési és távolságbecslési s a tanításban felhasználható eszközök tervezését kívánta tőlük. A beérkezett s a kiállításon is bemutatott taneszköz-minták (számszerint 16) kétségtelenül jó szolgálatot fognak tenni a mértan tanításában.

Nem csekély jelentőségűek a kiállítás termeiben összegyűjtött játéktárgyak is, amiket sok ötletességgel tanulók készítettek a háború hatása alatt. *Ezekben is a tanuló-ifjúság alkotásvágya jutott kifejezésre.* Nemcsak a gyerekek gyönyörködtek e játéktárgyakban, hanem sokszor a gyógyuló hősök is, akiknek szórakoztatására ajánlották fel azokat készítőik. Sok játékszer mintául szolgálhat majd a játékszergyárosoknak is, mert gyermeki lélekből fakadtak s ennél fogva igazán gyermekeknek valók.

Világosan kitűnik a Schule und Krieg kiállításból az is:

4. hogy *egyenesen a háború érlette meg a német s különösen a porosz középfokú iskolákban a 16 éves és idősebb tanulók katonai szolgálatra való előkészítésének rendszeresítését, vagyis az iskolai zászlóaljok országos szervezését.* Ugyancsak a háború hatásának tulajdonítható, hogy az egész Német birodalomban rendkívül nagy mértékben *fellendült a múlt évben a tanulók cserkész-egyesületi élete.*

A porosz közoktatásügyi, hadügyi és belügyi miniszterek együttesen írták alá s bocsátották ki 1914. évi augusztus 16-án a tanulóifjúság katonai kiképzésének országos szervezésére vonatkozó rendeletet. „Komor idő köszöntött ránk — mondja e rendelet —, óriási igényeket támaszt ez minden egyesnek teljesítőképességével és áldozatkészségével szemben“. „Készüljön hát elő minden ifjú idejekorán és alaposan a reá váró nagy hivatásra!“

Ugyanakkor a császár jóváhagyásával egy szervezeti szabályzatot adott ki a porosz hadügyminiszter „Richtlinien“ címen. Ennek alapján alakultak meg országszerte az iskolai zászlóaljok egy katonai központi főbizottság igazgatása és felügyelete alatt.

Minden német tanuló-ifjú kitüntetésnek tartotta az iskolai

zászlóaljba való fölvetését. Hogyne vágyott volna erre, mikor ott olyan tulajdonságokra tehetett szert, amelyek ékességei minden igaz férfinak. „Ügyesség és erő, kitartás és állhatatosság, bátorság és önbizalom, óvatosság és határozottság, barátkozásra és segélyadásra való készség, harciasság, királyhűség és hazaszeretet . . .“ Ám kívánhat-e valaki több ékességet magának? Nem csoda hát, hogy Poroszországban már a háború kitörését követő 4-ik hónapban *félmilliónál több* tanuló lépett be az addig megalakult 7000 iskolai zászlóaljba!

A 16 évesnél fiatalabb tanuló-ifjak *cserkész- s őrszem-csapatokba tömörültek* s bár nem katonai vezetés alatt, de ugyanazon cél felé törekedtek, mint idősebb társaik. „Egészséges test, üde lélek, férfias magatartás, leleményesség s az elhatározás biztossága“ . . ., ezek azok a tulajdonságok, melyeknek birtokába óhajtottak jutni a cserkésztanulók mezőkön-erdőkben folytatott táborozási s tornagyakorlataik révén.

Hogyan ástak tanuló-ifjak lövészárkokat, hogyan építettek föld felett s föld alatt fedezékeket, megfigyelő állomásokat, miként vertek folyókon keresztül hidakat, hogyan ostromoltak meg házakat, várakat, miként tájékoztak ismeretlen területeken, hogyan gondoskodtak önmaguk élelmezésükről, mint ápolták betegeiket, sebesültjeiket, hogyan készítették hadi- s úti-terveiket, milyen volt ruházatuk, felszerelésük, éjjeli táborozásuk?, stb. stb. . . . mindezt száz meg százféle alakban megjelenítve maguk előtt láthatták az Iskola és Háború kiállítás szemlélői, fényképekben, leírásokban, rajzokban, följegyzésekben, eredeti tervekben, igazi mintákban és utánzatokban. Két jókora teremben alig fért el az iskolai zászlóaljak és cserkész-csapatok életét s élményeit megörökítő tárgyak sokasága.

Ismerve a németek szívós kitartását mindabban, amihez hozzáfogtak, valószínűnek tarthatjuk, hogy az iskolai zászlóaljak intézményét nem csak a háború idejére szervezték. Az meg egészen bizonyos, hogy az eddig is nagyon kedvelt Pfadfinder és Wandervogel (cserkész- s őrszem-) egyesületek, a német tanulóifjúság testis erkölcsi nevelésének e kiváló tényezői, a háború után még nagyobb virágzásnak indulnak.

5. Rá kell mutatnom végül a berlini Iskola és Háború kiállításból merített általános tanulságként arra a tényre is, amit a kiállítás rendezői becsületes őszinteséggel szintén feltártak, hogy *a német tanulóknak a háború hatása alatt hihetetlen mértékben s teljes joggal megnövekedett ugyan a nemzeti büszkeség, ami azonban nem*

egyszer valóságos rátartiság, néha gőgösség, minden ellenségnek lenézése, sőt engesztelhetetlennek látszó gyűlölete alakjában nyert kifejezést a tanulók munkálataiban.

A jogos nemzeti büszkeséget s a nemzeti erő tudatát nagyon természetesen maguk az iskolák ápolták a tanulóiban, még pedig olyan sikerrel, hogy ma már nem csupán szálló ige Németországban ez, hogy: „Wir Deutschen fürchten niemanden außer Gott!“, hanem olyan általános meggyőződés, amelyet minden iskolás-gyerek is meg tud okolni. Ez az erőtudat csodákat mivelt a háború idejében német szövetségeseinknél s természetesen a német iskolákban is. Nemcsak százmilliót megközelítő összeg egybegyűjtésére, takarékosagra és sok másféle áldozatra serkentette a tanulóifjúságot, amit elvégre is a szülők fedeztek legnagyobb részben. Nem! Táblákat függesztettek ki az iskolákban ilyen felírásokkal pl. hogy: „Deutsch sprechen!“, „Deutsch schreiben!“, „Deutsche Eigenart pflegen!“ (Beszéljünk németül. Irjunk németül. Ápoljuk a német eredetiséget) s a német tanuló-ifjúság szent igékként lelkébe véste e jelszavakat s ezek értelmében viselkedik. Perselyt függesztettek ki az iskolákban a felírások alá s ha valaki vétett ezek tartalma ellen, egy-egy pfenniget tartozott beledobni a perselybe. E kötelezettség teljesítése az egész osztály tanulóinak szigorú ellenőrzése alatt állott s eleintén tetemes összegeket jövedelmezett társadalmi célokra. Ma már a németség erkölcsi megizmosodásának történeti emlékjele csupán a legtöbb helyen ez a háborús időbeli iskolai persely.

Tetszetős kiállítású egyéb felhívásokat és emléklapokat is függesztettek ki az iskolák osztálytermeiben, amelyek szintén a nemzeti büszkeség és ebből folyó kitartás kútforrásai voltak a tanulóifjúság számára. Se szeri, se száma a sokféle „Kriegskochbuch“-oknak, háborús ételkészítési utasításoknak és jótanácsoknak, amiket iskolák osztottak ki tanulóik között, így is figyelmeztetvén őket és általuk szüleiket is a nemzeti megpróbáltatás idején való nélkülözések büszkén és okosan leendő elviselésére.

Míndezekből az adatokból igen sok volt látható a berlini kiállításon. Ámde a nemzeti elbizakodottság, a rátartiság, néha az idegennek lekicsinylése, gyűlölete, a káröröm, a bosszúvágy érzelve, a megvetés, sőt az ellenség kegyetlen kinzására való gyermeki hajlandóság is kifejezést nyert a *kisebb* tanulók kiállított munkáiban, főleg az írásbeli dolgozatokban, rajzokban, ösztönszerű alkotásokban és gúnyversekben; különösen a fiukéiban. „Az angolokat leverjük s azután mi leszünk a világ urai“. „Minden német gyűlöli a franciákat.

Én is“. Ilyenformán írtak némelyek az ellenségről. Ilyenféle pl. ez a kis vers is:

„Als Hindenburg nach Osten kam,
Da wollt' er mal sehen,
Ob Preussenland
Zum Russenfang
Sich eignen werde?
O Hindenburg, o Hindenburg
Du liebt die Russen laufen,
Und die du nicht gefangen nahmst,
Die mußten all' ersaufen“.

Vagy pl. egy rajzon ez a felírás:

„Wenn's Russenblut regnet,
Und Franzosenköpfe schneit,
Dann bitten wir Gott,
Daß das weiter so bleibt“.

A németek bölcsességét mutatja, hogy a háború rossz hatásait is számba veszik már most s megszüntetésük szükségességére s módjaira is rámutatnak. Kivánatos is, hogy különösen a katonailag megszállott idegen országrészek lakóival szemben teljes jóindulat fejlődjék ki a tanuló-ifjúság szívében.

Ime, ezeket az általános tanulságokat volt módomban megállapíthatni a berlini Iskola és Háború című kiállításból. Ismételten hangsúlyozom azonban, hogy a kiállítás anyaga valamelyes egységes szempontból nincs még feldolgozva. Egyébként is főleg iskola-történeti, nevelés-oktatástani s általában művelődéstörténeti adatgyűjtés céljából rendezték az egész kiállítást s nyomtatásban megjelent leírása is elsősorban és különösen e szempontokból mutatja be a kiállítás gyűjteményeit.

Nekem persze társaságunk érdekei azt parancsolták, hogy valamelyes gyermektanulmányi tanulságot is merítsek a kiállítás tárgyaiból. Igyekeztem is erre, amennyiben a rendelkezésemre állott rövid idő alatt a tanulók munkálatait áttekinthettem. Minthogy azonban a kiállítás óriási anyagából a mi Társaságunk adatain kívül csak a háborús gyermekrajzok egy kis gyűjteménye és a breszlai Bund für Schulreform részéről bemutatott gyermekrajzok, iskolai írásbeli dolgozatok s gyermekversek voltak egységes szempontok szerint elrendezve és ismertetve: ezért főleg e gyűjteményekre s ismeretéseikre támaszkodva állítottam egybe az Iskola és Háború ki-

állításnak Társaságunkat különösen érdeklő tanulságait. Ezeket egészen röviden a következőkben foglalhatom össze:

B) *Gyermektanulmányi tanulságok.*

a) *Háborús gyermekrajzok.* Ezeknek egy kiválogatott gyűjteménye így volt csoportosítva a kiállításon: 1. csoport: A katona. Magános őrszem. Otthoni háborús jelentek. Szeretetadományok s átadásuk ábrázolásai. A háborús évi karácsony. Az elesett hős sírja. Légihajó a házak felett. 2. cs.: Légi járművek. Légihajók harc közben. Hadihajók. Páros viaskodás. Csatajelenetek. Aknák. Lövészárkok. Sebesültek ápolása. A háború-okozta károk ábrázolásai. 3. cs.: Tereprajzok. Humoristikus rajzok. A mazuri csata. Gúnyrajzok. A járőr. Ágyuk rajzai. Papir-ragasztásos képek. Utcai háborús jelentek. Kiváló tehetségek rajzai. 4. cs.: Diszító rajzok. Iskolák szerint csoportosított rajzok.

Minden csoportban felülről lefelé haladó sorrendben a készítőik neme és életkora szerint következtek a rajzok. Világosan kitetszetek így ezekből a következők:

1. A kisdedek mit sem törődve a pontossággal és hűséggel, csak a saját ákom-bákomaik papírravetésében magában gyönyörködnek, egyes dolgokat különállóan rajzolnak s meg vannak elégedve, ha maguk tudják, hogy mit ábrázol a rajzuk.

2. A 6—10 éves gyerekek a térben különálló dolgokat egységes képbe foglalnak már össze, de a kapcsolatok kifejezésére még ritkán képesek. Az összefüggést csak ők látják rajzaikban.

3. Minél idősebb a gyerek, annál jobban látja a valóságot, de annál inkább kezdi érezni azt, hogy nem tudja rajzban kifejezni tapasztalásait s nem mer olyan bátran rajzolni, mint a kis gyerekek. Rendszerint csak már ismert képeket másol emlékezetből, vagy újra visszatér az egyes, önmagukban álló dolgok rajzolásához. Különösen a leányok hajlandók erre sokkal korábban és továbbra is, mint a fiúk. A leányok látóköre s érdeklődési köre is szűkebb, de annál bensőségesebb. Hangulatok, érzelmek kifejezésére törekszenek rajzaikban a leányok, a fiúk ellenben cselekvéseket, mozgalmas jeleneteket kedvelnek.

A témák megválasztásában is kitetszik ez a nemi különbség főleg a 11-ik életéven túl.

4. Általában az tapasztalható, hogy a kisgyermekes rajzbeli kifejezőmód a 11 éves korig tart, ezentúl az iskola bénítja azt meg s a képek, amiket a gyerek lát. A 13-ik évtől kezdve még inkább kihál a gyermekben a rajzolás ösztöne. (*Pallat L.* tanár megállapításai.)

Ugyanilyen tények vehetők észre a gyermekek ösztönszerű kézügyességi alkotásaiban is.

b) *Háborús gyermekversek.* Ezek nagy részben leírók, továbbá háborús események elbeszélései, hősök vitézségét megéneklők, személyi, családi érzelmek kifejezői, humoros, szatirikus jellemzések és látomások rajzai. A belőlük levonható tanulságok ezek:

1. A leányok több háborús verset írtak, mint a fiúk, valószínűleg azért, mert több ilyent olvastak is.

2. A fiúkat a háborús események maguk, a leányokat ellenben a háború személyes, családi vonatkozásai érdeklik.

3. A fiúk balladaszerűen a harcok konkrét eseményeit éneklik meg, s emellett szeretik a drámai jeleneteket (rohamok, torpedózás, bombázás), az állóharcokat nem veszik figyelembe. Rendkívül nagy a vaskereszt jelentősége a fiúk szemében. Ezért lelkesednek.

4. A leányokat, különösen a középfokú iskolák tanulóit nem érdeklik a háború történelmi részletei, hanem a háború személyi, családi vonatkozásai töltik el szívüket. Igen ritka náluk a tettető elérzékenyülés, legtöbbször igazán nemes élmény, őszintén átértett részvét jut kifejezésre verseikben. Témáik legtöbbször ezek: A hős halála. A szülők gyásza. A haldokló hős seblázában otthon képzelettel magát s elbeszéli élményeit, gyötrelmeit s diadalát, vagy édesanyja keblén leheli ki hős lelkét. A szülők bűja, amikor fiúk hősi halála hírért veszik. Igen kedvelt témájuk a leányoknak a hős, a testvér sírja.

5. Igen feltűnők a leányok kedves humora s a fiúk szatirikus torzrajzai.

6. A víziós látomásokra főleg a leányok hajlandók. Gyakran éneklik az éjjel hazatérő elesett hőst, az idegenben őrtálló, magányos katonát. (A boroszlói gyűjtemény alapján.)

c) *Tanulók írásbeli dolgozatai.* Ezek témái a háborús élet minden jelenségét felölelik. Hűen, gyermeki őszinteséggel elmondtak bennük a tanulók mindent, amit a háborúval kapcsolatosan gondoltak, éreztek és kívántak, amit a háború idején átéltek, amit cselekedtek, avagy amit cselekedni szerettek volna.

Három kérdés szempontjából foglalom össze én is (főleg a boroszlói gyűjtemény alapján) a tanulók dolgozataiból kietesztő s gyermektanulmányi célokra felhasználható tanulságokat. Rámutatok ugyanis arra, hogy t. i. 1. Mit tudtak és hogyan gondolkodtak a német tanulók a háborúról? 2. Mit és hogyan éreztek meg annak hatásaiból? 3. Mit és hogyan cselekedtek a háború idejében?

1. *Mit tudtak és hogyan vélekedtek a német tanulók a háborúról*

magáról? A kicsinyek főképen csak a győzelmi híreket jegyzik meg maguknak s a diadalok eredményeit hihetetlenül nagy számokban szeretik kifejezni. A nagyobbak minden hirről tudomást vettek ugyan, de tartózkodnak a vélemény-nyilvánítástól. A legtöbb gyermek egyáltalában képtelen a háborús viszonyok bármily szempontból való megítélésére. Nem ritka dolog mégis — főleg a 14 életévtől kezdve — az, hogy az érettebb tanulók igen határozott s helyes ítéletet mondanak dolgozataikban személyekről, politikai s társadalmi viszonyokról s arról, hogy melyik nép bűnös avagy nem bűnös a háború előidézésében. Általában igen tárgyilagosak a tanulók a népeknek bűnösség szempontjából való összehasonlításában. A fiúk eléggé jól ismerik a háborús felszerelési tárgyakat, harci eszközöket is, ami egyébként a kézimunkáikból is kitetszik. Erős azonban a hullámozó váltakozás a háborúnak s általában a háborús állapotnak komolyan vevésében s játékalkalomként felfogásában. A lövészárkokat pl. nagy ujjongás közben összerombolják, mert hisz: „A muszkák nem jönnek többé errefelé“. Egyébként pedig igen feltűnő a gyermekek játékközben való nagy természetessége, realitása. Minden játékot rendkívül komolyan s előre megállapított terv szerint akarnak végig játszani például a legkisebb részletekig. A lányok képzeleti témákat választanak dolgozataikhoz s nem reális tárgyúakat, mint a fiúk.

2. *Mit és hogyan éreztek meg a tanulók a háború hatásaiból?*

A kisebbeket nem sujtja le még atyjuk halála sem, a nagyobbakat igen, ezek még a háború harctéri borzalmait is átérik. A leányoknál a vallásos érzelem nagyobb szerepet játszik, mint a fiúknál s általában a részvét s az elérzékenyülés a leányok tulajdonsága. Megkapók pl. a katonáktól való bucsuzás jeleneteinek leírásai a leányok dolgozataiban. A fiúk dolgozataiban a büszkeség érzése a leggyakoribb. „Szomorúan ballagtunk bátyánk mellett az állomás felé, így ír az egyik, s szomorúan tértünk vissza az állomástól, de egyuttal büszkék is voltunk rá, hogy drága hazánkat ő is védheti“. Általános a győzelmi híreken való lelkesedés a tanulóknál. A sebesültek azonban nem keltenek részvétet bennük. A háború okozta társadalmi nyomorúságok miatt sem búsulnak, de említést tesznek erről is dolgozataikban. „Nekünk nem volt annyi pénzünk, írja az egyik, hogy a lakás és műhely bérét megfizessük“. Mint említettem is már, nagyon gyakori a tanulók gyűlölete az ellenség iránt.

3. *Mit cselekedtek a tanulók a háború idejében, illetőleg mit*

szerettek volna tenni? Az írásbeli dolgozatok szerint a leányok legkedvesebb foglalkozása a szeretetadományok készítése és elküldése. Adakozóbbak is, mint a fiúk. A leányok azonban meghatározott személyeknek szánják rendszerint az adományt s nem a közösség érdekében hozzák áldozataikat, mint a fiúk, akiknek mindegy, hogy ki kapja az adományt. A leányok választ is várnak szeretetadományaik átvevőjétől, akit szeretnének meg is látni, noha így címzik küldeményüket, mikor a gyűjtőhelyre küldik azt: „A halovány ifjúnak“, „A hadikórház lázas betegének“, stb. A takarékoskodás gondolata főleg a leányok dolgozataiban gyakori; de nagyobbára csak a háztartás, az élmezés körére terjed ki. A fiúk a takarékoskosságot általánosságban emlegetik. „A nő fegyvere most a takarékoskosság“ mondja az egyik ifjú. A leányok nagyobbára csak rokonai, ismerőseik körében gyűjtenek adományokat katonák s árváik részére; a fiúk a szemtelenségig bátrak e tevékenységben. Mindenkít felszólítanak adakozásra. A leányok fiúk szeretnének lenni, megfordítva sohasem fordul elő ez a gondolat a gyermekek dolgozataiban. A leányok is büszkéek a háború érdekében végzett szolgálataikra s maguknak tulajdonítják ők is a győzelmet. Önérzettel azt írja az egyik leány dolgozatában: „Mit végeztem a háború alatt hazámért? Imádkoztam, takarékoskodtam, ápoltam“.

Nem folytatom tovább a részletes-tanulságok felsorolását. A berlini Iskola és Háború kiállítás bölcs szervezői bizonyára gondoskodni fognak róla, hogy a nagy fáradsággal összegyűjtött kiállítási anyag minden szempontból és minden legkisebb részletre kiterjedőleg megvilágíttassék. Meg lehetünk győződve róla, hogy a legközelebbi jövőben a kiállítás összes gyűjteményeiről külön-külön kötetek fognak megjelenni a német könyvpiacra. Drága emlékei lesznek azok a mostani nagy időknék s becses kútforrásai a tanuló-ifjúság háborús évi lelki-világát tanulmányozóknak.

Most még csak a mi Társaságunk Berlinbe küldött s az Iskola és Háború kiállításon bemutatott gyermektanulmányi adatainak a Zentralinstitut elnöksége részéről történt szives fogadtatásáról s jelentőségéről és általában Társaságunk berlini sikereiről számolok be s rámutatok arra az örvendetes tényre is röviden, mi történt s mi van készülődben itt Budapesten is a tanuló-ifjúság háborús évi életének és tevékenységének megörökítése érdekében.

II. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság részvétele a berlini kiállításon.

Említettem már, hogy a németek úgy tervezték a berlini Iskola és Háború kiállítást, hogy azon — épen úgy, miként a csatatereken is együtt aratják diadalaikat — a németek, osztrákok és magyarok együttesen mutatták volna be iskoláik háborús-időbeli életét.

Ez a terv, fájdalom, csak részben valósulhatott meg; de mégis megvalósult.

Ausztriából a német iskolák egynehánya, így a klagenfurti és linzi tanítóképzők gyakorló elemi iskolái, a laibachi állami főgimnázium és magántanítónőképző, a marburgi polgári leányiskola, egy bécsi városi kisdedővő s az ottani „Művészet és iskola“ nevű egyesület küldötték Berlinbe tanulók háborús évi írásbeli dolgozatait, rajzait, női s fiúkézimunkáinak eredeti mintáit s hadsegítő szolgálataik kimutatásait. Az alsó- és felsőausztriai tartományi iskolai főhatóságok pedig a háborús esztendei nevelés-oktatás tárgyában az iskolákhoz intézett körrendeleteiket állították ki.

Magyarországból igaz, hogy egyetlen egy iskola s egyetlen tanügyi hatóság sem volt képviselve a berlini kiállításon; de résztvett azon a vallás- és közoktatásügyi miniszterium anyagi támogatásával a Magyar Gyermektanulmányi Társaság olyan adatok bemutatásával, amelyek nemcsak arra voltak alkalmasak, hogy a háborúnak a magyar tanuló-ifjúság lelkére gyakorolt rendkívüli hatásáról hű képet adjanak, hanem amelyek az egész kiállítás jelentőségének megértéséhez s *főképen lélektani s erkölcsi értékeléséhez* igen eredeti s kiválóan becses szempontokat nyújtottak a kiállítást látogató közönségnek.

A kiállítás elnöksége maga örömmel állapította meg hogy: „a Magyarországból érkezett kiállítási tárgyak úgy tartalom, valamint külső alak szempontjából díszei az Iskola és Háború kiállításnak“. Úgy helyezte is el azokat az elnökség, hogy a kiállítás minden látogatójának okulására s gyönyörűségére szolgáljanak. Mindjárt a legelső kiállítási teremben, a bejáratnál szemben lévő falakon s az azok mentén lévő asztalokon voltak láthatók a Magyar Gyermektanulmányi Társaság adatai. A kiállítás elnöksége minden egyes szakértő látogatónak külön is figyelmébe ajánlotta a mi kiállítási csoportunkat. Az összes nagyobb berlini napilapok és a szakfolyóiratok sorra méltatták kiállításunkat s nagy elismeréssel

szóltak Társaságunk működéséről. A nagytekintélyű berlini napilap a „*Vossische Zeitung*“ augusztus 5-iki számában pl. egy hosszabb közleményt szentelt kiállításunk ismertetésére. A „*Socialistische Monatshefte*“ ez évi 16. füzetében két hasábnyi részletes leírást közöl tárgyainkról. A kiállításról megjelent ismertető kötet külön cím alatt behatóan részletezi a Magyar Gyermektanulmányi Társaság külön kiállítását s példaképen egy táblázatunkat is bemutatja.

Mindezekről örömmel vehetünk tudomást, mert e tények nem csupán csak a Társaságunk működésének elismerő méltánylását jelentik, hanem közvetve nemzetünk megbecsülésének is bizonyítékai.

Társaságunk Berlinben bemutatott kiállítási anyagát s a benne rejlő tanulságokat nem szükséges ismertetnem ezen a helyen. Voltaképpen azokat a tanulságokat és táblázatos ábrázolásait mutattuk be Berlinben, amiket Nagy László, társaságunk ügyvivő alelnöke folyóiratunk ez évi 5—6. számában „*Adatok a gyermek lelki fejlődésének történetéhez*“ című dolgozatában felsorolt volt.

Budapest székesfőváros i. t. közönségének egyébként is módjában lesz tudomást szerezni ezekről azon a kiállításon, amelyet Budapest székesfőváros Tanácsa talán még e hónap folyamán „*Háborús Iskolai és Gyermektanulmányi Kiállítás*“ címen megnyitni szándékozik. Ezen a kiállításon nemcsak a Berlinben levő anyagunkat mutatjuk be, hanem mindazokat a tárgyakat is, amelyekből Budapest községi iskoláinak s a budapesti tanulóifjúságnak háborús időbeli életjelenségei hitünk szerint — legalább részben — felderíthetők lesznek. Egyelőre csak a tervét mutatom be e hazai kiállításnak a következőben:

III. A Budapesten megnyiló „Háborús Iskolai és Gyermektanulmányi kiállítás“.

E kiállításon bemutatásra kerülnek:

az I. csoportban. *Budapest községi iskolái s iskolaiügye a háború idejében.*

1. A hadi célokra felhasznált községi iskolák. (Iskola-épületek, helyiségek fényképei, statisztikai táblázatok).

2. Budapest székesfőváros Tanácsa tanügyi osztályának a háborúval kapcsolatos intézkedései. (A kibocsátott háborús vonatkozású rendeletek gyűjteménye).

a II. csoportban: *A háború a gyermek lelki tükrében.*

1. A gyermek felfogása a háborúról. (A gyermekek összegyűjtött feleletei. Grafikonok a feleletek tanulságairól).

2. Hogyan képzelik a gyermekek a háborút? (Háborús gyermekrajzok).

3. Mit készítettek gyermekeink, mivel s hogyan játszottak a háború hatása alatt? (A gyermekek ösztönszerű alkotásai, játékszerei, játékaik. Fényképek háborúsdit játszó gyermekekről).

a III. csoportban: *A háború hatásának megnyilvánulása a nevelésben és oktatásban.* (A kiseddóvók háborús évi foglalkoztatási tervei. A különböző fokú iskolák tanulóinak háborús évi mindenféle tárgyból készített dolgozatai).

a IV. csoportban: *A tanuló-iffjúság hadsegítő tevékenysége.*

1. Katonák részére dolgozó tanulók. (Fényképek, statisztikai kimutatások).

2. Katonák részére tanulók által készített s átadott tárgyak, szeretetadományok. (A tárgyak mintái. Fényképek. Statisztikai kimutatások).

3. Katonák s hozzátartozóik javára rendezett iskolai ünnepségek, színi s egyéb előadások, gyűjtések. (Műsorok. Fényképek. Statisztikai kimutatások).

4. Tanulók résztvétele a háború-okozta társadalmi anyagi nehézségek elhárításában. (Tanulók kertészkedése, mezei, műhelyi s egyéb foglalkozása. Fényképek. Statisztikai kimutatások).

Az V. csoportban. *A tanuló-iffjúság „Cserkész-Egyesületei”-nek élete s tevékenysége a háború idejében.*

1. Budapest tanuló-iffjúsága a Cserkész-Egyesületekben. (Cserkész-egyesületi alapszabályok. Életrendek. Fényképek. Statisztikai kimutatások).

2. A cserkészek tábori életre s katonai szolgálatra előkészítő gyakorlatozásai. (Felszerelési tárgyak. Fényképek. Modellek. Statisztikai kimutatások).

3. A cserkészek háborúval kapcsolatos szolgálatai. (Sebesültek szállítása, ápolása. Felszerelések. Fényképek. Statisztikai kimutatások).

a VI. csoportban. *Háborús vonatkozású iffjúsági könyvek, pedagógiai munkák s egyéb nyomtatványok, taneszközök.*

Tudomásom szerint ez a tervezete annak a kiállításnak, amely hivatva lesz tájékoztatást nyújtani arról a hatásról, amit a háború Budapest tanuló-iffjúságára gyakorolt. Ennek a Budapesten rendezni szándékolt kiállításnak tehát szűkebb körben és keretekben ugyanaz a célja s rendeltetése, ami a berlini „Schule und Krieg” kiállításé is volt.

Menjünk el majd s nézzük meg ezt a hazai háborús vonatkozású pedagógiai s gyermektanulmányi kiállítást. Hallgassuk meg egyuttal az azzal kapcsolatosan tervezett ismertető előadásokat is. Módunkban lesz megtudni így azt, hogy mit éreznek s gondolnak *a mi gyermekeink* „hazánk e legválságosabb pillanataiban“. Nézzük meg e kiállítást s — Nagy László szavai szerint — „élvezzük a gyermeki lélek naivságának s őszinteségének megnyugtató hatását. A gyakorlati élet türései s türelmetlenségei között fürödjünk meg egy pillanatra a gyermeki lélek tiszta idealizmusában s mi felnőttek mérítsünk erőt, fenkölt hangulatot a ránk mért súlyos idők elviseléséhez s a még reánk váró nagy küzdelmek diadalmas megvívásához!“

Adalékok a tanulás pszichológiájához.

II. rész.

Irta **Lázár Szilárd dr.**, főreáliskolai tanár Budapesten.

I.

Dolgozatunk első részében¹⁾ kimutattuk, hogy egymáshoz hasonló (homogén) matematikai képleteknek megtanulása és az emlékezetben való együttes megtartása nehezebb, mint egymástól különböző, (heterogén) képleteké, s hogy a tanuláskor ily alkalommal észlelhető hibás feleletek, főleg a hasonlóság okozta zavarokra vezethetők vissza.

Azok a kísérletek azonban, miket eddig közöltünk, tisztán pszichológiai természetűek voltak. Alkalmazásukkor semmiféle didaktikai szempont nem lebegett előttünk, a kísérletek mesterkétségét enyhíteni nem kívántuk, s az eredmények a mindennapi tapasztalást csak annyiban közelítik meg, amennyiben tényleg létező, a tanítás gyakorlatában előforduló képletekről volt szó. Célunk tisztán az volt, hogy a *Ranschburg*-féle homogén gátlás törvényét a tanulás legegyszerűbb s leginkább jelentkező formájában igazoljuk.

¹⁾ Lásd: „A Gyermek“ 1915. évfolyam 3—4. számát. Megjelent különnyomatként a Vértes O. József dr. szerkesztésében megjelenő Pedagógiai Pszichológiai Könyvtár 5-ik számában.

Most azonban már közelebb mehetünk tulajdonképeni célunkhoz, s kérjük, miféle didaktikai problémákkal lehet ez a törvény kapcsolatos? Az érdekes kérdések egész tömege bontakozik ki előttünk!

Vajjon a hasonlóság okozta zavarok akkor is jelentkeznek-e, amikor a hasonló képletek tanuláskor nem kerülnek közvetlenül egymás mellé? Megszüntethetők-e a zavarok heterogén (egymáshoz nem hasonló) képletek közbeiktatásával? Ez az utóbbi kérdés különösen gyakorlati szempontból volna fontos. Mi történik akkor, ha már jól megtanult, egymáshoz hasonló sorokat kikérdezés alkalmával nagyobb egységekbe foglalunk? Ez a kérdés a vizsgálatok alkalmával különösen fontos. És egyéb kérdések.

Íme csak egynehány ama érdekes s didaktikai szempontból is fontos kérdések közül, amelyek itt felmerülhetnek. Itt csak néhány, véleményünk szerint fontosabb kérdésre felelünk.

II.

Foglalkoztunk mindenekelőtt avval a kérdéssel, vajjon az egymáshoz hasonló képletekre vonatkozó gátlás, akkor is jelentkezik-e, amikor *e képletek a tanulás során nem esnek közvetlenül egymás mellé*. Evégből heterogének közé kevert homogén s megfordítva homogének közé kevert heterogén sorokat tanultattunk be. E kísérletek mintegy áthidalását adják a teljesen elvont, tisztán pszichológiai természetű vizsgálódásoknak, a már gyakorlatilag is fontos, didaktikai kérdések felé. A tanítás gyakorlatában az egymáshoz hasonló képletek olyatén halmozódása, amint az dolgozatunk első részében történt, nagyon ritkán (legfeljebb összefoglaló kikérdezésnél) fordul elő. Praktikus didaktikai szempontból tehát fontosabb azt vizsgálni, vajjon mi történik akkor, ha egy nagyobb képletcsoportban együtt vannak úgy a homogén, mint a heterogén képletek.

Ide tartozó kísérleteinket 1913. június havában ugyancsak a *Ranschburg dr.* vezetése alatt álló gyógypedagógiai pszichológiai m. k. laboratóriumban végeztük, még pedig a IV. ker. közs. főreáliskola IV-ik osztálybeli jeles tanulóin. A kísérletek technikája és módszere, az alkalmazott óvatossági rendszabályok ugyanazok voltak, mint dolgozatunk első részében közölt kísérleteknél.¹⁾

Foglalkozunk először is avval az esettel, amidőn heterogén képletek közé kevert homogén képletekről van szó. Az alkalmazott képletsor a következő volt:

¹⁾ Az itt közlendő kísérletek leírása német nyelven *nem* jelent meg.

$$(I) \quad \Sigma = a \frac{q^n - 1}{q - 1}$$

homogén (II) tang $b = \text{tang } \frac{c}{a} \cos \alpha$

$$(III) \quad t = \pi \sqrt{\frac{1}{g}}$$

homogén (IV) tang $a = \sin b \text{ tang } \alpha$

$$(V) \quad G = \frac{4}{3} r^3 \pi$$

Már első pillanatra látható, hogy a *homogén* képletek itt (II) és (IV); ezek a derékszögű gömbháromszög oldalaira és szögeire vonatkozó formulák. Az (I), (III) és (V) egymáshoz *heterogén* képletek; a (III) és (V)-nek azonban van közös eleme, a π (ez több ízben zavart is idézett elő). A tanulók természetesen a képletek egyikét sem ismerték, sőt még a sinus, cosinus stb. kifejezésekre is külön meg kellett tanítani őket. Vegyük már most részletesebben szemügyre az egyes kísérleteket.¹⁾

Nem akarjuk itt az egyes hibás feleleteket külön taglalni, a figyelmes szemlélő ugyanazokat a tipikus téves reprodukciókat fogja itt találni, melyeket már dolgozatunk első részéből is ismer; itt tisztára csak az új jelenségekre akarjuk a figyelmet felhívni. Áttekintve *A* kísérleti személy tanulásának képét, mindenekelőtt szembeötlik, hogy a feleletek alkalmával *homogén és heterogén képletek egymással való felcserélése sohasem következett be*. A két homogén és a három heterogén képlet kölcsönösen egyáltalában nem zavarta egymást. De látjuk egyuttal azt is, hogy míg a heterogén képleteket a kísérleti személy 11 ismétlés után tudta, addig a homogén képletek 13 ismétlés után újból hibás reprodukciót adtak; a hibás reprodukciók kizárólag a (II) és (IV) képlet összeolvadásai.

B kísérleti személy tanulásának képe némileg eltérő. Itt a heterogén és homogén képletek egymásra is hatottak, ez az egymásra hatás az ismétlések során fokozatosan enyhül, 12 ismétlés után megszűnik, s míg ismét kezdve a heterogén feleletek teljesen helyesek, addig a homogén feleletek még a 19-ik ismétlés után is hibásak. A tanulást, minthogy javulás nem mutatkozott s a kísérleti személy is elfáradt, abbahagytuk.

C kísérleti személy aránylag kevés ismétléssel megtanulta valamennyi képletet, itt is azonban a heterogén képletek már 6 ismétlés után helyesek, a homogének csak 10 ismétlés után.

Összefoglalva mind a három személy hibás feleleteinek közös

¹⁾ Lásd az I. és II. táblát

1. tábla. A tábla szövegében az I = ismétlés. Kísérleti személy: A jó

Kérdések (heterogének közé helyezett homogén képletek)	I ₃	I ₃ + ₃	I ₆ + ₃
(I) $\Sigma = a \frac{q^n - 1}{q - 1}$	$a - \frac{q^n - 1}{q - 1}$?	?
(II) $\text{tang } b = \text{tang } c \cos \alpha$	$\text{tang } a \cos \alpha$	$\text{tang } a \cos c$	$\sin b \text{ tang } a$
(III) $t = \pi \sqrt{\frac{l}{g}}$	$\frac{4}{3} r^3 \pi$	$\frac{4}{3} r^3 \pi$	$\frac{4}{3} \sqrt{\frac{l}{g}}$
(IV) $\text{tang } \alpha = \sin b \text{ tang } a$	$\alpha \text{ tang } \alpha \cos$	$\text{tang } b \cos a$	$\sin a \cos b$
(V) $G = \frac{4}{3} r^3 \pi$?	$\frac{4}{3} \sqrt{\frac{l}{g}}$	x ¹⁾

Kísérleti személy: B jó előmenetelű IV-ik

Kérdések (heterogének közé helyezett homogén képletek)	I ₃	I ₃ + ₃	I ₆ + ₃
(I) $\Sigma = a \frac{q^n - 1}{q - 1}$	$\text{tang } ?$	$\text{tang } b$	x
(II) $\text{tang } b = \text{tang } c \cos \alpha$	$\sqrt{\frac{l}{g}}$	$\cos \alpha \text{ tang } \alpha$	$\cos \alpha \text{ tang } b$
(III) $t = \pi \sqrt{\frac{l}{g}}$	$\text{tang } b$	$\frac{4}{3} r^3 \sqrt{\frac{l}{g}}$	$\pi \text{ tang } a \sqrt{\frac{l}{g}}$
(IV) $\text{tang } a = \sin b \text{ tang } \alpha$	$\frac{4}{3} r^3 \sqrt{\frac{l}{g}}$	$\cos \alpha \text{ tang } b$	$\cos b \text{ tang } \alpha$
(V) $G = \frac{4}{3} r^3 \pi$	$\text{tang } b \sin \alpha$	$\frac{4}{3} \pi$	$\frac{4}{3} \pi \sqrt{\frac{l}{g}}$

2. tábla. Kísérleti személy: C jó előmenetelű IV-ik osztálybeli

Kérdések (heterogének közé helyezett homogén képletek)	I ₃	I ₃ + ₃	I ₆ + ₂
(I) $\Sigma = a \frac{q^n - 1}{q - 1}$	$\sqrt{\frac{l}{g}}$	x	x
(II) $\text{tang } b = \text{tang } c \cos \alpha$	$\sin \alpha \text{ tang } \alpha$	x	$\sin c \cos \alpha$
(III) $t = \pi \sqrt{\frac{l}{g}}$	$\frac{4}{3} r^3 \pi$	x	x
(IV) $\text{tang } a = \sin b \text{ tang } \alpha$	$\sin \alpha \text{ tang } \alpha$	$\sin b \cos \alpha$	$\sin c \text{ tang } \alpha$
(V) $G = \frac{4}{3} r^3 \pi$	$\sqrt{\frac{l}{g}}$	x	x

Kísérleti személy: D jó előmenetelű IV-ik osztálybeli

Kérdések (homogének közé helyezett heterogén képletek)	I ₃	I ₃ + ₃	I ₆ + ₃
(I) $\sin \alpha + \sin \frac{\alpha + \beta}{2} \cos \frac{\alpha - \beta}{2}$	$\sin \alpha \sin \beta$	$\sin \frac{\alpha + \beta}{2} \sin \frac{\alpha - \beta}{2}$	$2 \sin \frac{\alpha + \beta}{2} \sin \frac{\alpha - \beta}{2}$
(II) $\sin (\alpha + \beta) = \sin \alpha \cos \beta + \cos \alpha \sin \beta$	$2 \sin (\alpha + \beta)$	$\sin \alpha + \sin \beta$	$2 \sin \frac{\alpha + \beta}{2} \cos \frac{\alpha - \beta}{2}$
(III) $x = \frac{-b + \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$	$\frac{-b + \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$	$\frac{m}{3} (A + \sqrt{Aa} + a)$	$\frac{m}{3} (A + \sqrt{Aa} + a)$
(IV) $\sin \alpha - \sin \beta = 2 \cos \frac{\alpha + \beta}{2} \sin \frac{\alpha - \beta}{2}$	$2 \sin \alpha \sin \beta$	$\sin \alpha - \sin \beta$	$\sin^2 \alpha + \sin^2 \beta$
(V) $\sin 2 \alpha = 2 \sin \alpha \cos \alpha$	$2 \sin \alpha \sin \beta$	$\sin^2 \alpha - \alpha^2 \sin$	$\sin^2 \alpha + \sin \alpha^2$
(VI) $K = \frac{m}{3} (A + \sqrt{Aa} + a)$	$\frac{m}{3} (A + \sqrt{Aa} + a)$	x	$\frac{t + \sqrt{t + a}}{2a}$
(VII) $\cos 2 \alpha = \cos^2 \alpha - \sin^2 \alpha$	$2 \cos \alpha \cos \beta$	$\cos^2 \alpha + \cos \alpha^2$	$\cos \alpha \cos \alpha$
(VIII) $\sin^2 \alpha = 1 - \cos^2 \alpha$	$\sin^2 \alpha + \alpha^2 \sin$	$1 - \sin \alpha + \alpha$	$\sin^2 \alpha \cos \alpha^2$

1) x = helyes felelet.

előmenetelű IV-ik osztálybeli reáliskolai tanuló. Idő: 1913. jun. 14. d. e. 9 óra.

$I_8 + 2$	$I_{11} + 2$			
x	x	Egy-két percnyi figyelem elterelés után kikérdés a jelzett sorrendben.	(I)	x
x	tang $c \sin a$		(III)	x
x	x		(V)	x
x	tang $b \cos a$		(II)	x
x	x		(IV)	x (hosszu gondolkodás után!)

osztálybeli tanuló. Idő: 1913. jan. 15. d. e. $\frac{1}{2}$ 10 óra.

$I_9 + 3$	$I_{12} + 3$	$I_{15} - 2$	$I_{17} + 2$	
x	x	x	x	Mint hogy javulás nem mutatkozott a tanulást abba hagytuk.
$\cos c \text{ tang } a$	$\cos c \text{ tang } a$	$\cos c \text{ tang } a$	$\cos c \text{ tang } a$	
$\pi \cos a \text{ tang } b$	x	x	x	
$\cos b \text{ tang } a$	$\cos b \text{ tang } a$	$\cos b \text{ tang } a$	tang $b \cos a$	
$\frac{4}{3} \pi \sqrt{\frac{l}{g}}$	x	x	x	

reáliskolai tanuló. Idő: 1913. jun. 14. d. e. 10 óra.

$I_8 + 2$	
x	
x	
x	
x	
x	

reáliskolai tanuló. Idő: 1913. jun. 12. d. e. 9 óra.

$I_9 + 3$	I_{12}
x	A kísérletet abba kellett hagyni, mert a kísérleti személy elfáradt.
x	*) Egy néhány másodpercnyi megszakítás technikai okokból.
$\frac{b \pm \sqrt{b^2}}{2a}$	
$\sin^2 \alpha - \sin^2 \beta^2$	
$2 \sin \alpha + \sin \alpha$	
x	
$\sin \alpha + \cos \alpha$	
$\sin^2 \alpha \sin \alpha^2$	

sajátságait, megállapíthatjuk, hogy a *heterogén képletek közbeékelése, a homogén képletek egymásra ható gátlását nem tudta megszüntetni*, legfeljebb enyhíteni; ezek itt is csak fokozottabb ismétlés árán voltak elsajátíthatók. A heterogén képletek között is felléptek ugyan bizonyos felcserélések s összeolvadások, — különösen (III) és (V) között — ez azonban e képleteknek közös π elemével magyarázható.

Bemutatunk ezek után egy olyan kísérletet is, melyben homogének közé kevert heterogén képletek tanulásáról van szó.¹⁾ Több ilyenmű tanulást is figyeltünk meg, mivel azonban az eredmény lényegileg valamennyinél megegyező csak ezt az egy tanulást közöljük részletesen.

A képletsor ez volt:

$$(I) \sin \alpha + \sin \beta = 2 \sin \frac{\alpha + \beta}{2} \cos \frac{\alpha - \beta}{2}$$

$$(II) \sin (\alpha + \beta) = \sin \alpha \cos \beta + \cos \alpha \sin \beta$$

$$(III) x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$$

$$(IV) \sin \alpha - \sin \beta = 2 \cos \frac{\alpha + \beta}{2} \sin \frac{\alpha - \beta}{2}$$

$$(V) \sin 2\alpha = 2 \sin \alpha \cos \alpha$$

$$(VI) K = \frac{m}{3} (A + \sqrt{Aa} + a)$$

$$(VII) \cos 2\alpha = \cos^2 \alpha - \sin^2 \alpha$$

$$(VIII) \sin^2 \alpha = 1 - \cos^2 \alpha$$

Mint látjuk, a képletsor (8 képlet) szokatlanul hosszú, a homogén képletek száma 6, a heterogéneké csak 2. A feladatot (a képletek megtanulását) azért nehezítettük meg, hogy a tanulás menetének tipikus sajátosságai minél jobban kidomborodjanak. A *D* kísérleti személynél az (I), (II), (IV), (V), (VII) és (VIII) homogén képletekre vonatkozó hibás feleletek nagyrészt deformált összeolvadások, bár nem ritkán előfordulnak teljesen értelmetlen rész reprodukciók is, minek valószínűleg az az oka, hogy a kísérleti személynek sejtelve sem volt a képleteknél előforduló jelek igazi jelentéséről²⁾. A tanulást a teljes tudásig a kísérleti személy elfáradása miatt nem vihettük, 12 ismétlés után is azonban eléggé pregnánsan kitűnik, hogy *a (III) és (IV) heterogén képletek, a homogénekkel egyáltalában nem cserélődtek fel*, hogy pl. a (III) már az első három ismétlés után is majdnem hibátlanul reprodukáltatott, később a rela-

¹⁾ Lásd a II. tábla D személy adatait.

²⁾ Az előforduló műkifejezések jelentésének magyarázatát lásd az I. részben.

tive könnyebb (VI) képlet foglalja el a helyét. A két heterogén képlet egymás között felcserélődött, sőt két ízben összeolvadás is jelentkezett. Ilyen összeolvadás egy másik ugyanilyen tanulásnál szintén mutatkozott. Egy harmadik ilyenmű tanulásnál, a két heterogén képlet, már az első 6 ismétlés után is hibátlanul ment, míg a homogén képletek közül 14 ismétlés után hat közül három helyes.

Valamennyi eddig közölt kísérletből a következő egységes eredményeket vélem kiolvashatni.

1. Ha homogén és heterogén kevert sorokat tanulunk, a hibás teletek alkalmával csak nagyon ritkán keverődnek össze a homogén képletek a heterogénekkal.

2. A heterogén képletek, valószínűleg ama közös tulajdonság révén, hogy a homogén képletektől nagyban elütnek, egymás között is bizonyos felcseréléseket és összeolvadásokat idéznek elő.

3. Minél nagyobb a homogén képletek száma a heterogénekhez képest, annál élesebben s annál gyorsabban rögződnek meg bennünk utóbbiak az előbbiekhöz képest.

III.

Nagyon érdekes és didaktikailag is fontos kérdés, hogy mi történik akkor, ha már jól megtanult homogén képletcsoportokat nagyobb egységbe összefoglalólag kikérdezzük. A kérdés fontosságára *Ranschburg dr.* hívta fel figyelmemet. Didaktikai szempontból ugyanis, itt voltaképpen a vizsgálatra való készülés s az ezen alkalommal való kikérdezések körül felmerülhető zavarokról van szó. Amikor a tanuló a vizsgálatra készül, nagyobb mennyiségű tudattartalmakat kell összehalmaznia s hibátlan reprodukálásra állandóan készenlétben tartania. A tanév folyamán részletenként megtanult homogén és heterogén képletek most nagyobb egységbe foglaltatnak rendszeres ismétlések árán s ilyenkor gyakran előfordulhat, hogy az eladdig izolált homogén elemek most nagyobb tömegekben kerülnek egymás mellé. Vajjon káros hatással lesz-e ez az ő hibátlan reprodukálásukra nézve? Ez itt a kérdés.

A feladat kísérleti megvizsgálása természetesen megint csak némi mesterkéeltséggel érthető el. Már *Ranschburg* kimutatta, hogy értelmetlen homogén szótag-pár csoportok, melyek egyenként hibátlanul megtanultattak, az összefoglaló együttes kikérdezés alkalmával részben hibás reprodukciókat adtak, oly körülmény ez, mely pl. ugyanilyen terjedelmű heterogen csoportoknál hasonló alkalommal

nem fordult elő. *Ranschburg* idevágó vizsgálataihoz analog vizsgálatakról van most is szó.¹⁾

Összeállítottam ugyanis hat homogén és tizenkét heterogén képletet, ezeket a kísérleti egyénekkal a már többször ismertetett módszerrel részletenként megtanultattam olyképen, hogy minden egyes részlet két heterogén és a közepén egy homogén képletet tartalmazott. A homogén képletek a derékszögű gömbháromszög oldalai és szögei közötti összefüggést megállapító következő ismert egyenletek voltak:

$$\begin{cases} \text{tang } a = \text{tang } \alpha \sin b \\ \text{tang } b = \text{tang } c \cos \alpha \\ \cos c = \text{cotang } \alpha \text{ cotang } \beta \\ \cos \alpha = \cos a \sin \beta \\ \sin a = \sin c \sin \alpha \\ \cos c = \cos a \cos b \end{cases}$$

Könnyen belátható, hogy e képletek már megegyező strukturájuknál fogva is nagy mértékben homogének. Ami a heterogén képleteket illeti, ezek között voltak olyanok is, melyeket a kísérleti személyek a tanult anyagból előzetesen már ismertek, s voltak olyanok is, melyeknek megjegyezhetősége természetes matematikai összefüggések révén nagyon könnyű; legnagyobb részük azonban mégis ismeretlen volt. E heterogén képleteket egyébként az egyes kísérletek alkalmával változtattam. A homogén képletek valamennyi kísérletnél ugyanazok maradtak, csak a sorrendjükön változtattam helyenként, a homogeneitás fokozása céljából. A kísérleteket ugyancsak a gyógypedagógiai lélektani laboratóriumban 1912 nov. 19., dec. 1., 1913 június 14. és 15-én végeztem részben délelőtt, részben délután, de mindig csak akkor, amikor a kísérleti személy saját bevallása szerint kifáradva egyáltalában nem volt.

A tanulás már most oly módon történt, hogy a kísérleti személynek a mnemométer segítségével egy homogén és két heterogén

¹⁾ *Ranschburg: Über die Bedeutung der Ähnlichkeit beim Erlernen, Behalten und bei der Reproduktion.* Journ. f. Psychologie und Neurologie 1905.

Ranschburg: Pszichologiai Tanulmányok II-ik kötet, Gyermektanulmányi Könyvtár 4-ik köt.

Szerző itt a 152-ik oldalon a következőt mondja: „Több külön-külön már megtanult heterogén részsort egy bizonyos — többnyire kevésszámú — ismétlés (Wn) árán minden nehézség nélkül lehet egészszé összetanulni. Ellenben külön-külön már elsajátított homogén részsorokat ugyanilyen Wn erősségű, sőt igen gyakran még jóval nagyobb munkával sem sikerül egy egészszé összetanulni“.

képletből álló részcsoportot — közbevetett kikérdezéssel — addig exponáltam, amíg ő azt hibátlanul nem tudta. Pl. az E kísérleti személy ily módszerrel a következő csoportokat tanulta meg egymásután:

$$\begin{array}{l}
 1) \quad T_n = T_q^n \\
 \text{tang } a = \text{tang } \alpha \sin b \\
 i = \frac{E}{\omega k + \omega b}
 \end{array}
 \left. \begin{array}{l}
 2) \quad y^2 = 2 p x \\
 \text{tang } b = \text{tang } c \cos \alpha \\
 G = \frac{4}{3} r^3 \pi
 \end{array} \right\}
 \begin{array}{l}
 3) \quad u = a + (n-1) d \\
 \cos c = \cotang \alpha \cotang \beta \\
 p = \frac{m v^2}{r}
 \end{array}
 \left. \begin{array}{l}
 4) \quad n = c i^2 \cot t \\
 \cos u = \cos a \sin \beta \\
 e = \left(1 + \frac{1}{n} \right)^n
 \end{array} \right\}
 \begin{array}{l}
 5) \quad t = \pi \sqrt{\frac{l}{g}} \\
 \sin a = \sin c \sin \alpha \\
 M = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1}
 \end{array}
 \left. \begin{array}{l}
 6) \quad \frac{1}{f} = \frac{1}{k} + \frac{1}{t} \\
 \cos c = \cos a \cos b \\
 v = \sqrt{2gs}
 \end{array} \right\}$$

Amikor valamennyi csoportot hibátlanul tudta, az összes képleteket újból kikérdeztem, de most már oly módon, hogy először a heterogén képleteket külön, s azután a homogén képleteket külön egy-egy nagy csoportba összefoglalva. E nagy csoportokat a hozzájuk tartozó helyes és hibás feleletekkel együtt az egyes kísérleti személyek szerint a III-ik táblán állítottam össze. Ezen összeállításból (bár csak három személyre vonatkozik) igen érdekes és tanulságos, a *Ranschburg* analog vizsgálati eredményeit szépen igazoló következtetésekre jutunk.

Először is szembeötlő, hogy amíg a heterogén képletek az összefoglaló kikérdezés után is hibátlanul reprodukáltak, addig a homogén képleteknél ez az eset egy kísérleti személynél sem következett be. Dacára annak, hogy a heterogén képleteket egyénenként változtattam, s dacára annak, hogy az ily alkalommal megrögzítendő anyag minden könnyűsége dacára is mégis csak jóval nagyobb mennyiség volt, mint a homogén, mind a három kísérleti személy kifogástalanul reprodukálta azokat. A homogén képleteknél pedig azt látjuk, hogy E kísérleti személy három jó és három hibás feleletet, F kísérleti személy három jó, egy hibás és két zérus feleletet, végre G kísérleti személy pedig egy jó, négy hibás és egy zérus feleletet adott. A dolog lényege tehát az, hogy a homogén képletek, melyeket a kísérleti személyek szétszórt elhelyezésben kivétel nélkül tudtak, összefoglaló kikérdezés alkalmával egymás mellé kerülve újból legalább felerészben hibás feleleteket adtak. Ugyanez a körülmény a heterogén képleteknél, bár azokat a kísérleti személyek szerint részben változtattuk, nem fordult elő.

3. tábla.

Heterogén és homogén sorok

Kísérleti személy: E VI-ik osztálybeli jeles tanuló				Kísérleti VI-ik osztálybeli	
Heterogén egység		Homogén egység		Heterogén egység	
Képletek	Feleletek	Képletek	Feleletek	Képletek	Feleletek
$T_n = Tq^n$	x ¹⁾	$\text{tang } a = \text{tang } \alpha \sin \beta$	x	$u = a + (n-1)d$	x
$i = \frac{E}{\omega_k + \omega_b}$	x	$\text{tang } b = \text{tang } c \cos \alpha$	$\text{tang } c \sin \alpha$	$\log x \cdot y = \log x + \log y$	x
$y^2 = 2px$	x	$\cos c = \cotang \alpha \cotg \beta$	x	$\log \frac{x}{y} = \log x - \log y$	x
$G = \frac{4}{3} r^3 \pi$	x	$\cos \alpha = \cos a \sin \beta$	$\cos a \cos b$	$\sqrt{ab} = \sqrt{a} \sqrt{b}$	x
$u = a + (n-1)d$	x	$\sin a = \sin c \sin \alpha$	$\sin c \cos \alpha$	$S = a \frac{q^n - 1}{q - 1}$	x
$p = \frac{m v^2}{r}$	x	$\cos c = \cos a \cos b$	x	$T_n = Tq^n$	x
$u = c i^2 \cot t$	x			$\log y^2 = 2 \log y$	x
$c = \left(1 + \frac{1}{n}\right)^n$	x			$\log \sqrt[n]{x} = \frac{1}{n} \log x$	x
$t = \pi \sqrt{\frac{l}{g}}$	x			$f = \left(1 + \frac{p}{100}\right)$	x
$M = \frac{y_2 - y_1}{x_2 - x_1}$	x			$a^2 - b^2 = (a + b)(a - b)$	x
$\frac{1}{f} = \frac{1}{k} + \frac{1}{t}$	x			$t = R^2 \pi - r \pi$	x
$v = \sqrt{2gs}$	x			$\sin 60^\circ = \frac{1}{2} \sqrt{3}$	x

1) x = helyes felelet.

2) A kísérleti személy megjegyzése.

nagyobb egységbe való összetanulása.

személy : F jeles tanuló		Kísérleti személy : G VI-ik osztálybeli jeles tanuló			
Homogén egység		Heterogén egység		Homogén egység	
Képletek	Feleletek	Képletek	Felele- tek	Képletek	Feleletek
$\operatorname{tang} a = \operatorname{tang} \alpha \sin b$	x	$\log \frac{x}{y} = \log x - \log y$	x	$\operatorname{tang} a = \operatorname{tang} \alpha \sin b$? ez nem fordult elő ²⁾
$\cos c = \cotg \alpha \cotg \beta$	$\cos a \cos b$	$u = a + (n-1)d$	x	$\operatorname{tang} b = \operatorname{tang} c \cos \alpha$	$\operatorname{tang} c \operatorname{tang} \alpha$
$\operatorname{tang} b = \operatorname{tang} c \cos \alpha$?	$T_n = Tq^n$	x	$\cos c = \cotang \alpha \cotang \beta$	$\cos a \cos b$
$\cos \alpha = \cos a \sin \beta$?	$S = a \frac{q^n - 1}{q - 1}$	x	$\cos c = \cos a \cos b$	$\left\{ \begin{array}{l} \cos a + \cos b \\ \cotang \alpha \cotang \beta \end{array} \right.$
$\sin a = \sin c \sin \alpha$	x	$\sqrt{ab} = \sqrt{a} \sqrt{b}$	x	$\sin a = \sin c \sin \alpha$	$\cos c \sin \alpha$
$\cos c = \cos a \cos b$	x	$\log \frac{x}{y} = \log x - \log y$	x	$\cos \alpha = \cos a \sin \beta$	x
		$t = R^2\pi - v^2\pi$	x		
		$\sin 60^\circ = \frac{1}{2}\sqrt{3}$	x		
		$\log y^2 = 2 \log y$	x		
		$f = 1 + \frac{p}{100}$	x		
		$\log \sqrt[3]{x} = \frac{1}{3} \log x$	x		
		$a^2 - b^2 = (a+b)(a-b)$	x		

E csekély számú kísérletek általánosításra még nem jogosítanak fel abban az esetben, ha vizsgálódásaink kiinduló pontjául szolgálnának, itt azonban voltaképen a tanulók vizsgálatai alkalmával számtalanszor önkénytelenül is előforduló tüneményről van szó, melyet e néhány mesterséges kísérlet segítségével csak igazolni s tisztábban látni akartunk.

IV.

A figyelmes olvasót talán meglepi az a körülmény, hogy az itt közölt kísérletek és e dolgozat megjelenésének időpontja között majdnem több mint két év telt el. Szándékosan késtem a dolgozat sajtó alá rendezésével, amennyiben céлом volt a kísérletek eredményeit a tanítás gyakorlatából vett spontán megfigyelésekkel kiegészíteni, ellenőrizni. Ép a kísérleti pszichológia területén találkozunk, sajnos, elég gyakran oly elhamarkodott általánosításokkal, s oly törvényeknek a megszerkesztésével, melyeket későbbi kutatások ismét megdöntenek s mely körülmények azután a laikusban, ki sohasem foglalkozott kísérleteknek eléggé fáradságos és hosszadalmas elemzésével, a kísérleti pszichológiában való hitet erősen megingatják. Az óvatosság tehát e helyen, mely nem tévesztendő össze a minden haladás és ujtás elől mereven elzárkózó konzervativizmussal, kétszeresen is kötelességünk. Dolgozatunk címében is ép ezért vizsgálatainkat „adalékoknak“ neveztük jelzésül annak, hogy még távolról sem tudományos szempontból lezárt dolgokról van szó, hanem egy kísérletileg széles körben igazolt lelki alaptörvényből (a *Ranschburg*-féle gátlási törvény) kiinduló vizsgálatokról, melyek természetesen még további kiegészítésre is szorulnak.

A kísérleteket oly nagy számban végezni, hogy azokból egészen biztos következtetéseket vonhassunk, technikailag lehetetlen, de nem is szükséges. A dolgozatunkban közölt kísérletek véleményünk szerint kettős szempontból fontosak, egyrészt tapasztalati igazságokat világosan, zavaró mellékkörülményektől mentesen mutatnak be, másrészt felderítő szolgálatot végeznek, s a gyakorlati megfigyeléseknek új irányokat szabnak. E két szempont mellé mint különálló és nagyon fontos célt, a hasonlóságból eredő zavaroknak *elkerülését* vagy legalább is minimumra való csökkentését sorolhatjuk. Galilei előtt is tudták, hogy az alá nem támasztott kő leesik, mégis a szabad esés törvényeinek pontos fogalmazása és ama primitív megfigyelés között óriási a különbség!

De térjünk vissza eredeti gondolatmenetünkhöz. Már akkor, amikor tervszerű kísérleteinkkel foglalkoztunk intézetünkben (IV. ker. főreáliskola), nagyobb szabású gyakorlati megfigyelést is végeztünk. Az 1912. év szeptemberében, közvetlenül a nagy vakáció után a VII-ik osztály legelső matematika óráján nagy kikérdezést rendeztem, az előző tanévben elsajátított math. képletekről.

Az osztály 38 tanulójának, akik mit sem sejtettek erről — papirlapokat nyújtottam át, melyek az előző tanévben elsajátított legfontosabb trigonometriai képletekre vonatkozó kérdéseket tartalmazták. A tanulóknak felügyeletem alatt az írásbeli kérdésekre ugyancsak írásban 20 perc alatt önállóan kellett felelniök. Akkor is az érdekelt, hogy az annak idején megtanult képletek 2 hónapi pihenés után minő alakban vannak még meg az emlékezetben, s a képleteknek egymáshoz való hasonlósága miként fogja azoknak szabad és helyes reprodukálását befolyásolni.

A hibás feleletek részletes elemzésébe nem bocsájtkozunk, e helyett inkább az alábbi összefoglaló táblázatban a képleteket oly módon állítottuk össze, amint azokat a tanulók emlékezetükben legjobban megtartották.

Kérdések	Feleletek %-ban		
	Helyes	Hibás	Semmi
Sinus tétel = ?	86·9	13·1	—
Carnot tétel = ?	81·5	18·5	—
$\sin(\alpha + \beta) = ?$	63·1	36·9	—
Tangens tétel = ?	39·4	18·5	42·1
$\sin 2\alpha = ?$	26·3	29	44·7
$\sin \frac{\alpha}{2} = ?$	23·6	31·5	44·9
$\cos(\alpha + \beta) = ?$	21·1	78·9	—
$\cos \frac{\alpha}{2} = ?$	21	39·5	39·5
$\sin \alpha + \sin \beta = ?$	10·5	55·3	34·2
$\sin \alpha - \sin \beta = ?$	7·8	18·6	73·6
$\cos \alpha + \cos \beta = ?$	—	34·2	65·8
$\cos \alpha - \cos \beta = ?$	—	13·2	86·8

A táblázat különösen didaktikai szempontból nagyon érdekes.

Látjuk, hogy az emlékezetben legjobban a sinus tétel maradt meg (86·9°/_o helyes felelet), utána a Carnot tétel (81·5°/_o) és $\sin(\alpha + \beta)$ (63·1°/_o). Ezek az eredmények az általános tapasztalásnak is teljesen megfelelnek; könnyű ennek okát adni. A sinus és Carnot-tétel trigonometriai számításokban nagyon gyakran használatos, a sinus $(\alpha + \beta)$ már ritkábban fordul elő, azonban a trigonometriai képletek közül legelsőnek tanultatott be s már e körülménynél fogva is élesebben rögződött meg az emlékezetben. Ami szempontunkból első sorban az a fontos, hogy ezek a képletek, különösen a sinus és Carnot tétel, a többi trigonometriai képletekhez képest meglehetősen heterogének s így, úgy véljük, ez a körülmény is nagyban hozzájárul az emlékezetben való megtartásukhoz. A sinus $(\alpha + \beta)$ ugyan belsőleg eléggé homogén, könnyen megjegyezhető azonban szimmetrikus szerkezete és ritmikus kiejtése következtében, mely körülmény különösen az akusztikus emlékezettel bíró tanulóknál nagyon fontos. A legrosszabbul a $\sin \alpha + \sin \beta$, és $\cos \alpha + \cos \beta$ képletek maradtak meg. Mint kísérleteink is mutatták, ezek nagy mértékű homogeneitásuk következtében nehezen voltak megtanulhatóak és számos hibás feleletet hoztak létre.

Érdekes tény még, hogy a tanulóknak az előző évben nyert osztályzata nagyon csekély befolyással volt a leadott hibás feleletekre, amennyiben hibás feleleteket rossz és jó tanuló egyaránt adott, csak épen a zérus feleleteket adták majdnem kizárólag rossz tanulók. Ez a körülmény megint igazolja azt, hogy a tanuló hibás felelete nem mindig a tudatlanság, hanem a hasonlóság okozta gátlás következménye is lehet.¹⁾

Legyen szabad végül azokat az eredményeket is közölnöm, melyeket több mint három éve a tanulók hibás feleleteinek spontán megfigyeléseiből gyűjtöttem össze. Első sorban csak saját tárgyamra a matematikára szorítkozom. Az együttható és hatvány kitevő fogalmainak gyakori felcserélése úgy gondolom tisztán vizualis gátlásra vezethető vissza s e szempontból könnyen érthető, ha a tanítás kezdetén sok tanuló $a + a = a^2$ -t mond s megfordítva $a a = 2a$ -t. Majdnem valamennyien emlékezünk arra, hogy a kamatszámítás képleteit könnyen felcseréltük egymással. Az $(a + b)^2$ és $(a + b)(a - b)$ kifejezések, továbbá a $3ab^2$ és $3a^2b$ a számok köbre emelésében szintén gyakorta felcserélődnek. A geometriából a hasonló-

¹⁾ Lásd részletesebben: Lázár: A tanulók hibás feleleteinek pszichológiájához. A IV. ker. főreál 1912—13. évi értesítője.

ság és egybevágóság feltételei, a háromszögbe és a háromszög közé írható kör sugarának képlete, a trigonometriai formulák legnagyobb része állandóan felcserélődnek. A fizikában a hasonló képleteken kívül gyakran híres fizikusok nevei okoznak felcseréléseket, így pl. a *Sebeck* és *Savart*-féle szirenáknál. Számos példát tudnék még felhozni mindkét tárgyból, de fölöslegesnek tartom, hiszen minden tanár önmaga is meggyőződhetik erről. A német nyelvben a *dem* és *den* felcseréléseire akarok rámutatni.

De nemcsak külső formai hasonlóság, hanem belső tartalmi megegyezés is, oly fogalmak, melyeknek jegyei részben megegyeznek és e szempontból logikailag homogéneknek nevezhetők, szintén gátlásokat idézhetnek elő. Így pl. a fizikai földrajz anyagában több olyan fogalom van, melyeket a tanuló állandóan felcserél (horizon és aequator, zenith és polus stb.). Készítettem a fizikai földrajz köréből vett fogalmakkal olyan szópár asszociációkat, melyek egymáshoz tartalmilag nagyon hasonlóak voltak. Kitünt, hogy a tanulók ezeket sokkal nehezebben tanulták meg, bizonytalanabban reprodukálták, mint más, tartalmilag egyáltalában nem hasonló szópár asszociációkat.

A számtani és mértani sor összegének képletei, dacára annak, hogy a képletek maguk nem nagyon hasonlóak egymáshoz, logikai homogeneitásuk révén szintén gyakori felcserélésre, összeolvadásokra adnak alkalmat.

*

Befejezésül rá kell térnünk dolgozatunk legfontosabb kérdésére, arra t. i. hogy miként lehet a hasonlóság okozta gátlást lehetőleg a minimumra csökkenteni. Megfigyeléseim azt mutatták, hogy ez kettős eljárással történhetik: egyrészt a hasonló elemeknek a tudatban való lehetőleg *elkülönítésével* s másrészt az egymáshoz hasonló tudattartalmaknak lehető *heterogenizálásával*.

Az elkülönítésre kettős értelemben kell törekedni; figyelembe kell venni ezt az elvet a megtanítandó anyag elrendezésében s a megtanult anyag számonkérésében, tehát a tanár kérdésében is. Ami a tanítandó anyag elrendezését illeti, nemcsak pszichológiai, hanem logikai szempontok is irányadók. A logikai szempont különösen oly ismeretkörökben nyilvánul, melyeknek felépítése szigorúan meghatározott rendet követel, így pl. a matematikában. Planimetriai, trigonometriai s stereometriai ismereteket összekeverni, hogy ezáltal tarka mozaik keletkezzék, melynek egymás mellé illesztett szemcséit ép heterogén voltuk miatt az emlékezet erősen megtartaná, — kép-

telen gondolat volna. Az elkülönítés csak ott valósítható meg, ahol a logikai szempontnak nem árt. A nyelvtanításban pl. a direkt módszer ami szempontunkból is nagyon szerencsés, mert a deklinálás és conjugálás által keletkező soros homogeneitásokat enyhíti.

Már sokkal szabadabban valósítható meg az elkülönítés a tanár kérdésében. Erre különösen vizsgálatok alkalmával van szükség. Ilyenkor a tanulónak aránylag nagy mennyiségű tudattartalmakat kell hibátlan reprodukálásra készenlében tartania. Lehetőleg arra törekedjünk, hogy egymásra következő kérdéseinkben ne reprodukáltassunk egymáshoz nagyon is hasonló dolgokat. Amikor a tanár a tanuló hibás feleletét javítani akarván, más hasonló kérdéseket tesz fel, a hasonló kérdések okozta hasonló reprodukciók gátlása még csak rosszabítja a feleletet. A kérdés helyes technikájához tehát hozzátartozik az egymáshoz nagyon is hasonló tudattartalmak elkülönítése.

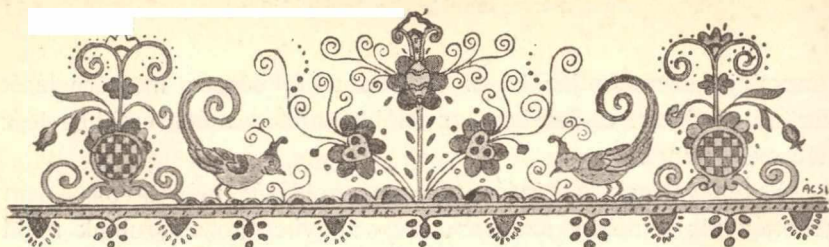
A másik fontos teendő az elsajátítandó hasonló tudattartalmak lehető heterogeneizálása. Feladatunk lesz a hasonlóság keretén belül lévő dolgok egymástól való különbségét minél jobban kiemelni, kiélezni. Figyelmeztetem pl. a tanulót, hogy ez a képlet $\sin \alpha + \sin \beta = 2 \sin \frac{\alpha + \beta}{2} \cos \frac{\alpha - \beta}{2}$ könnyen összetéveszthető a $\sin 2\alpha = 2 \sin \alpha \cos \alpha$ kifejezéssel, kiemelem azonban mindjárt a két képlet közötti különbséget is. Ott, ahol egymáshoz analogképletekről van szó, célszerű csak egyet az emlékezetben megerősíteni s a módját megmutatni annak, hogy miképpen lehet e kifejezésből a többi hasonlót képezni. Hasznunkra lehetnek egyébként optikai és térbeli mellékasszociációk is. Ilyenek pl. a grafikonok, a szögfüggvények értékváltozását sokkal jobban és biztosabban jegyezzük meg magunknak az értékváltozásokat illusztráló grafikonok képével, mint másképen. Az ideges gyermekek áll. középiskolájában néhány egymáshoz hasonló képletet egymástól eltérő színű kartonlapokra rajzoltattam fel s a tanterem falára kifüggesztettem. Tapasztalatom szerint a tanulók így jobban jegyezték meg maguknak a képleteket. Geometriai rajzoknál a színes kréta használata nagyon előnyös, különösen szövevényesebb ábráknál, hol a különböző színek a rajz egyes fontos részleteit jobban kiemelik.

Ezek nagyjában azok az eljárások, melyek segítségével a hasonlóság okozta zavarok tapasztalásom szerint csökkenthetők. Magától értetődő, hogy a fáradtságos, sok ismétléssel kapcsolatos tanulás is megteszi a maga szolgálatát, azonban, minthogy a tanulás

ökonomiája szempontjából, az emlékezet fölösleges megterhelését elkerülni óhajtjuk, elsősorban az előbb említett módszerekhez lesz tanácsos fordulni.

E fejtegetések a kérdés teljes megoldását még távolról sem merítették ki; reméljük azonban, hogy nagyban hozzájárulnak majd egyrészt a tanuló hibás feleleteinek pszichológiai szempontból való helyes elbírálásához s a tanulás egynémely nehézségeinek elhárításához.

PEDAGÓGIAI TÖREKVÉSEK.

Az Uj Iskola megalakulásáról.

E „beszámolót“ az iskola testületének egyik tagja írta.

Csak néhány hónapja még, hogy a budai bércek között zajtalan egyszerűséggel megnyílt ami kis iskolánk. Kissé révetegen indult meg útjára, mint a könnyű vitorlás, mely először merészkedik ki a nyugtalan óperenciákra ; de a vitorla alig feszült neki a szélnek, már biztos kormányval bíró hittel fut a karcsú hajó a messze jövő felé . . . Columbus indult így a bizonytalan jövőbe, keresve az aransugaras indiai hajnalt s nem volt más reménysége, mint a maga törhetetlen akarata, mely magános csillagként ragyogott útján az óceán felett. Így sóvárogjuk ma valamennyien a magyar pedagógia szebb hajnalát, mely felé lelkes hittel és nem lankadó munkakedvvel haladunk.

Az új intézménynek, mely a magyar gyermektanulmányi mozgalom legszebb látható eredményeinek egyike, már is van története. Ez a történet eddig rövid és egyszerű, de annál jelentősebb. Az *Uj Iskola* megindulása abba az időbe esik, amikor a világot meg-rázó nagy emberi tragédia már végéhez közeledik s az utolsó felvonásra következő halálos, hosszú csöndben az élet új rügyei fognak majd fakadozni. A háború csak megállította, de nem fojtotta el a pedagógiai reformtörekvések mélységes vágyát. A népiskolai reform elkerülhetetlenebbnek látszik, mint valaha. A középiskolai tanítás levegője is fojtóan fülledt már. A háború befejezése után új politikai korszak kezdődik, melyet a magyarság és a nemzeti-ségek egymáshoz való viszonyának változása fog jellemezni ; a nemzetépítő nagy munkának gyökerei az iskolák talajában fogóznak meg. Nem lehet kétséges, hogy az istenitélet próbáját hősi lélekkel kiállott magyar faj vitalitása a békés munka idején is csodákat fog

teremni. Ezt a nagy korszakot várja a Magyar Gyermektanulmányi Társaság multjához méltó felkészültséggel, mikor tudományos vizsgálódásainak látható eredményeként odaállítja iskoláját az Uj Magyarország megszervezői elé és lüktető akcióban mutatja be azokat az értékes megállapításokat, melyeket csak a gyermeki lélek odaadó szeretete tudott hosszú fáradozással felszínre hozni.

Az iskola alapításának eszméje néhány éves. A magyar gyermektanulmányozás lelke és összetartó kapcsa, Nagy László, vetette fel az eszmét, hogy a külföldi nagy reformiskolák példájára meg kellene teremteni az első magyar nevelőintézetet, mely nem pedagógiai dogmák kedvéért van a világon, hanem azért, hogy színessé, boldoggá tegye a gyermek számára a gyermekkort. Lelkes pártfogói lettek a gondolatnak Teleki Sándor gróf és az azóta elhunyt Náray-Szabó Sándor, ki nemrég még eljárt az *Uj Iskola* alapításának ügyében, s kinek elvesztése fájdalmas veszteségként érintette a zajtalan mozgalmat. Akadtak nők is, akik saját legszemélyesebb ügyükként karolták fel az eszmét; nők, akik, ha valami nagy és nemes ügyért áldozatot hoznak, halálos elszántsággal jegyzik el vele egész életüket. Domokos Lászlóné szóval és tollal hirdette az iskola megalapításának szükségességét; irt brosürát, az 1914. év elején pedig előadást tartott, melyben először foglalta rendszerbe az addig csak öletszerűen tárgyalt gondolatokat. Ugyanaz év tavaszán két lelkes munkatársával, Gröber Vilmával és Ferencz Ellával hosszabb külföldi tanulmányútra indult. Első állomásuk Decroly munkaiskolája volt Brüsszelben; majd sorra vették a nevesebb angol, francia és német reformintézeteket, mindenütt szorgalmas méhekként gyűjtve a tapasztalatokat.

Már-már semmi sem állott útjában az iskola megvalósulásának, mikor megkezdődött a világháború fergetege. A lelkes kis csoport megkísérelte, hogy dacoljon a viharral, de hiába. Az 1914. év ősze felejthetetlenül fájó emlékeket hagyott a magyar lélekben. A Kárpátok kapuit vad kozákhordák döngették, a burzsoázia kezdett Krajna felé menekülni, a téli tömegnyomor előre vetette árnyékát. Az idő nem volt tudományos feladat megvalósítására alkalmas. Az 1915. év elején az olasz kérdés tette bizonytalanná és kételkedővé a közhangulatot. De elmúlt ez is, mint annyi sok megpróbáltatás. Az év májusában végre megkezdődhetett az alapok elhelyezése.

Társaságunk Náray-Szabó Sándornak az iskola ellenőrzésére kiküldött elnöki bizottságában elfoglalt helyét Ranschburg Pállal, a kiváló idegorvossal és pszichológussal töltötte be. Klebelsberg Kúnó

gróf, a közoktatásügyi miniszteriumnak európai látókörű államtitkára, kitüntetett érdeklődéssel fogadta az eléje terjesztett tervezetet s biztosította a kezdeményezőket a kormányhatóság teljes jóakarataról. Az iskola engedélyezésének ügye ezután gyorsan haladt előre, annak ellenére, hogy a Nagy László páratlan intuíciójával kidolgozott előzetes program, amint arról az olvasó a majdani közlendő megokolásból meggyőződhetik, éppen nem járt taposott utakon. Csodálatos dolog ez: a hivatalos körök, melyek a törvénykönyvek fóliánsaira mutatva, eddig elzárkoztak a mélyebbre ható pedagógiai reformtörekvések elől, most sugárzó jóakarattal fogadták a bemutatott tervezetet. A rejtélynek nyitja nem lehet más, mint hogy a magyar gyermektanulmányozás multja tiszteletet vivott ki a maga munkája iránt. Klebelsberg gróf államtitkár, alig hogy elfoglalta hivatalát, külön ügyosztályt szervezett miniszteriumában a pedagógiai reformtörekvések szemmeltartására és eredményeinek feldolgozására. Ez az ügyosztály, melynek vezetője *Hidasy Sándor* kir. tanácsos, tanfelügyelő, a legnagyobb megértéssel karolta fel az *Új Iskola* ügyét. *Quint József* tanítóképzőintézeti tanár alapos és kitűnő előadása alapján az engedélyezés ügye minden fórumon diadalmasan ment át s szeptember 10-én az iskola megnyitása már engedélyezve volt.

Hogy a dolog ennyire juthatott, abban — hálás elismeréssel és köszönettel emeljük ezt ki ezen a helyen is — oroszlánrésze van *Mosdóssy Imre* kir. tanácsosnak, a székesfővárosi iskolák tanfelügyelőjének, aki valóban páratlan ügyszeretettel biztosította támogatását. A közigazgatási eljárás és bürokratizmus útvesztőjében kátyúba jutott volna a szép gondolat, ha ott nem terem vala *Mosdóssy Imre*, hogy fölemelje, előbbre vigye, valósággá formálja a tervezők munkáját. Az ő gondosságának és lelkiismeretes fáradozásának köszönhető, hogy az iskola szeptember 14-én, a fővárosi iskolákkal egyidőben, megkezdhette munkáját. A kitűnő pedagógus és lelkes emberbarát azóta is állandóan segíti és irányítja az iskolát tanácsaival.

Az *Új Iskola* engedélyese és igazgatója *Domokos Lászlóné*, aki az intézet fennállásának anyagi lehetőségét vállalta és biztosította. Az iskola épülete közvetlenül a régi Városmajor-erdő mellett van, I., Biró-utca 16. szám alatt, a Kis-Svábhegy napfényes keleti lejtőjén, honnan egyfelől a Várra és Margitszigetre, másfelől a vadregényes budai hegyvidékre és a friss légáramlatoktól illatos Hűvösvölgyre gyönyörű kilátás nyílik.

Az iskola prospektusából közöljük a következő részt:

„Pormentes, tiszta levegőt, a szabad mezők szomszédságát és a budai hegyvidék minden szépségét nyújtja környezetül az *Uj Iskola* kertes villája, mely páratlan magaslati fekvése mellett a város minden pontjáról igen könnyen, a Krisztina-körúti villanyos Csaba-utcai megállójától pár perc alatt elérhető.

A tanítás a szabad természet közvetlen hatása alatt a gyermek érdeklődésén épül fel. A mai nevelési rendszer, amint azt a modern tudomány felderítette, nem felel meg a gyermek természetes fejlődésének. Az *Uj Iskola* tanterve a gyermekkor minden fejlődési

szakában megtalálja azt a vezérmotívumot, melynek követése a lelki és testi erők harmónikus megizmosodását eredményezi.

A 7—8 éves gyermek élete csupa mozgás; ezt az életkort a megismerések konkrétsége jellemzi. A tanítás középpontjába tehát nem fogjuk a túlkorai írás-olvasást helyezni. E kor fő tanítási anyagává a beszéd- és értelemgyakorlatot, az ezzel kapcsolatos játékos és utánzó mozgásokat tesszük, szemléleteit pedig foglalkozásának szolgálatába állítjuk. Így lesz a gyermek munkája az óvodai foglalkoztatás természetes folytatása. A 9—10 éves gyermek lelki életét a tárgyi tapasztalatszerzésre való mohó törekvés jellemzi, amikor kitűnő anyagot nyújt a szabad természet; a vándorlás erdőn, mezőn; a gyárak, műhelyek látogatása. A tanulás főanyaga e korban a

természeti élet, földrajzi és természetrajzi szempontból. Végül a 11—12 éves kor magának a természetnek, látható jelenségeinek és rejtett erőinek tudatos megértésére és felhasználására irányul. Cél: a gyermek gyakorlatias gondolkodásának kielégítése gyakorlati foglalkoztatásokkal. Főtárgya a természettudomány. Ebben az új áramlatoktól friss levegőben a hivatalosan elfogadott tantervnek egész anyagát feldolgozza az iskola, csak más módszerrel és más beosztással. Az *Új Iskola* főképpen munka által és munkára kíván nevelni. Tantervét Nagy László készítette el, évek során át végzett fejlődéstani tanulmányai és megfigyelései nyomán.

Az *Új Iskola szervezete* egyelőre négy elemi iskolai és két középiskolai osztály megnyitását teszi lehetővé. Ezekbe az osztályokba 6—12 éves normális fejlődésű és egészséges fiúk és leányok vétettek fel. Az iskola államérvényes bizonyítványhoz juttatja tanulóit. Tanítási idő naponta délelőtt 9—1 óráig; a hét több napján délutáni gyakorlati foglalkoztatások, kertészkedés, állatok gondozása, műhelymunka. A viszonyok javulásával lehetőleg a félbentlakás rendszerét is meg fogjuk valósítani, sőt szándékunk később az intézetet a teljes bentlakás intézményével is kiegészíteni.

Az iskola a német és francia nyelv játékszerű tanítását, valamint rendszeres ének- és ritmusgyakorlatok tartását a rendszeres tanterv keretén belül valósítja meg; a hangszeren való zenetanulás azonban csak kivánságra és külön díjak mellett történhetik.

A szeptemberben megindult tanítás harminchat növendéket vonzott az iskola falai közé. A tanulók fiúk és leányok vegyesen három csoportba vannak osztva: az első csoport az I—II. osztályt, a második csoport a III—IV. osztályt, a harmadik csoport az elemi iskola V—VI. osztályát, vagyis a polgári iskola I—II. osztályát foglalja magában.

Az őszi gazdag és szép korszaka nem múlt el kihasználatlanul. Napfényes reggeleken gyakran lehetett látni a tanulók vidám seregét, amint az iskolához, kapcsolt szabad mezőn, sugaras ragyogásban, külön csoportokra oszolva, virágterméseket gyűjtöttek, rajzoltak, kertészkedtek, futkároztak. Megtekintették a vízműtelepet és a kőbányát; egyszer az égtájakat figyelték és a nap járását tanulmányozták, máskor a környező hegységek szeszélyes alakulatait mintázták agyagba. Az iskola falain a gyermekek munkái: rajzok, eszközök, növény- és lepkegyűjtemények, az ablakban virágok, a kertben gyümölcsfák, gyermekkéz-alkotta folyókák, kiskutak, hidak, a növényházban akvárium fürge halacskákkal... Rövid fennállása

alatt elérte az iskola azt, ami nagy jövőjének legnagyobb garanciája: a tanítványok rajongással szeretik és boldogok, ha iskolában lehetnek. Ennél nagyobb és szebb elismerést aligha kaphatna az az intézet, melynek minden követ a szeretet és a gyermeki lélek megértéséből fakadó lelkes odaadás hordta össze.

Az iskola irányításában a Magyar Gyermektanulmányi Társaság vezetőségének állandó gondoskodása nyilvánul meg. A Társaság választmánya által kiküldött elnöki bizottság tagjai: gróf *Teleki Sándor* főrendiházi tag, dr. *Ranschburg Pál* ideg orvos, egyet. m. tanár, *Nagy László*, tanítóképző-intézeti igazgató. Az iskola nevelői önálló kutatásokat végző egyének, elemi, polgári és középiskolai képesítéssel. *Nagy László* páratlan lelkesedéssel vett részt úgy a szervezés, mint az iskola szellemi életének megteremtése munkájában. Gazdag természettudományi könyvgyűjteményét felajánlotta az iskolának s valahányszor meglátogatja azt, mindannyiszor a figyelem új jeleivel halmozza el; a tanerőket lelkesíti, irányítja, értékes és hasznos útbaigazításokkal látja el. Valóban senki sincsen, akinek az *Uj Iskola* oly sokat köszönhetne, mint e férfinak, akinek önfeláldozásáért e néhány megemlékező szóval fejezzük ki az iskola híveinek háláját és szeretetét. Kivüle értékes és szép adományokat juttatott az intézetnek *Gröber Vilma* székesfővárosi tanárnő, aki a III. tanfolyam munkaprogramjának kidolgozásával és e tanfolyam tényleges és szellemi irányításával pótolhatatlan munkát végez.

Végül említsük meg itt, hogy az *Uj Iskola* nevelői gárdája, ez a lelkes kis csoport, párját ritkító ügybuzgalommal végzi nemes hivatását. Az iskola igazgatója *Domokos Lászlóné*, aki a III. és IV. osztály csoportját vezeti. Az I. és II. osztály csoportjának vezetője *Ferencz Ella* rendes tanítónő; a VI. osztály csoportját *Gröber Vilma* vezetése mellett *Schichtancz Ilona* polgári iskolai tanítónő tanítja. Óraadók: *Blaskovich Edit*, *Mandelló Erzsébet*, *Kremsier Mária* polg. isk. tanítónő, *Rózsaffyné*, *Lempitzky Olga* (francia nyelv), *Kirstein Gerda* (német nyelv), *Rózsaffy Dezső dr.* (rajz) és *Ságody Ottmár* (ének és zene). A vallástan tanítására az egyházak részéről kirendelt hitoktatók: *Tille Gyula dr.* (katholikus), *Budai Gerson* segédlelkész (református) és *Szabó Jakab* (izraelita). *Schichtancz Ilona* időközben a fővároshoz neveztetvén ki megvált az intézettől. Helyét *Migray József*, a gyermektanulmányi kutatásairól is ismeretes jeles pedagógus és *Mandelló Erzsébet* okl. tanítónő töltik be.

Az iskola egyéni jellemlapokat vezet tanulóiról és a megfigyelések eredményét időről-időre közli a szülőkkel. Rövid fennállása óta

feléje fordult a szakkörök figyelme és a szülők meleg érdeklődése. Bizalommal hisszük, hogy az *Uj Iskola*, mely munkásságát hivalkodás nélkül, egyszerű keretben kezdette meg, a jövőjéhez fűzött nagy várakozásokat fényesen valóra fogja váltani.

A gyermek képzeletének nevelése az írásbeli feladatokkal.

Irta: **Hajtman Etelka**, polgárisk. tanítónő Fogarason.

Valamelyik áprilisi napon (1914) a rendes heti összejöveteleinket tartottuk az iskolában. Az önként feljövőkkel szavalgatni, beszélgetni, zenélni szoktunk egy-egy délután. Néha gondolatainkat papírra is vetjük. Ott, momentán, hogy a hangulat, a benyomás érintetlen maradjon.

Szomorú, kellemetlen, majdnem télies nap volt. A háztetőkön itt-ott egy fehér csík hirdette, hogy télapó még nem mondott végkép búcsút, pedig a borostyánfa levele régen kipattant már. A havasok felől csipős szél kergette az égen száguldó hófelhőket. Sötét színtek az égen, majd egyszer-egyszer élesen kivillanó hideg nap-sugár, holott a nap márciusban a kánikula forróságával csókolta végig a földet, az ébredőzt, hogy utána a hóviharok alá temesse a kíváncsian felbukkanó zöld füvecskéket. Szóval idő őfelsége konok impresszionistának mutatkozott azon a képen, amelyet mostanában élénk festett, az a „12 táncos“, a 12 hónap pedig hol ide, hol amoda ugrált, s el-elfoglalta egyik a másiknak a helyét, mintha ilyesmit olvastam volna egy mesében . . . amíg a hely igazi birtokosa jött s elkergette a bitorlót. . . Április meg épen, hogy kalandos természetű, — tán azért tud olyan nehezen kitavaszkodni. . .

Ezekkel a gondolatokkal elfoglalva mentem be a tanterembe. Mosolyogva néztem végig a fázósan összebúvó kis csoporton.

— Télapó sehogy sem akar megválni tőlünk, pedig az ideje rég letelt, — mondom.

— Ifjú lánya a vén télnek,

Kedves kikelet.

Hol maradsz, mért nem jelensz meg

A világ felett?

szavalja az egyik panaszosan.

— Háromszor is itt volt a szép tavasz, de a tél ismét elkergette, — fűzte tovább valamelyik.

Egy nagy, nedves kék szempár szegeződik reám. Egy szempár, amely a rejtett ajtók mögé lát azokkal a tiszta sugarakkal.

Halkan, félénken szólal meg.

— Istenem, hol lehet ilyenkor a szegény kis tavaszka?

— Hol lehet, — hol lehet?

Az ő lelkében már megfogant a gondolat. Az ő szeme előtt már feltárultak azok az ajtók, melyek csak a kiválasztottak előtt nyílnak fel. És a gyermekek előtt. . . A gyermekszem pillantására lehullanak a záruk és az ajtók feltárulnak, ő nekik szabad bejárásuk van abba a csodás paradicsomba, ahová mi már oly nehezen jutunk el.

— *Hol lehet és miért kergeti el újra meg újra Téaló a szegény kis lányt?* Fűzöm tovább a gondolatot és csöndesen várok. Érzem, hogy biztos talajra akadtam.

Kiköthetek.

A teremben az ihlet csendje. De csak pár percig.

Egy-két pillantás elég és a kis lelkek világa benépesült kacagó, hangos, vidám kis testvéreikkel, akik a *csend* világából, ama rejtett ajtók mögül jöttek elő üdvözölni őket és teli kezekkel hozzák eléjük kis ajándékaikat.

És ők ujjongva, boldogan kapják el tőlük és nyújtják, hozzák, adják nekem, kezdik, szólnak, mondják, egyszerre mind beszélni akar, ha birnák, ha győznék szavakkal, el-elcsukló hangjukkal, mert ime, mindegyiknek a keze tele van ajándékkal, amelyet ott kapott a képzelet világában.

— Nem, ne szóval! Irjátok le! Egyszerre úgysem mondhatja el mindenki, maradjon mindenkinek *sajátja* az önmaga gondolatja.

A fejcskék a füzetek fölé hajolnak. Újra az előbbi csend. Látom már, hogy odaérkeztek az elzárt világba, a nekünk ismeretlenbe, a *gyermeki képzelet* színes, sugaras bűvkörébe.

Ez az ő világuk. Itt gyakran elkalandoznak. Itt ráakad lelkük az ő kis testvéreire és engedik, hogy kézen fogják és vezessék őket mind beljebb . . . beljebb . . . és teli kézzel markolnak bele a kincsekbe, amelyeket pazarul eléjük szórnak annak a kis világnak a lakói.

Egyik-másikon látszik, hogy amíg ir . . . ir, gyorsan, lázasan, a kacagását alig bírja visszafojtani. Olyan bohókás népség az odaát. Kacagva keringőznek, kergetőznek velök és némelyik eldobja az előbb kapott kincseket, hogy jobban elérje az ingerkedve tovasu-

hánót, és óh, el nem éri. De a játék boldog önfelédtsége az arcán, a szemében, csakhogy a keze üres, ő nem tudott hozni semmit, vagy csak nagyon, nagyon keveset.

Míg a másik nem engedi át magát a játék gyönyörének, mert komolyan veszi a dolgot, neki számot kell adni, mit látott odaát? . . . De óh, hányat el kellett hagynia, hogy elsuhanjon végkép, mert a játszni, pajkos kép nem várt, amíg ő utána baktat egy lassú acél-darabon.

Óh, hogy ezt a kint, — ezt a kint már ily korán meg kell ismernie.

Elég. Egy félóra eltelt.

Összeszedtem a kis írásokat.

Mennyi lehet, amit el kellett szórniok, hogy ezt a nehányat elhozassák és mégis, mennyi, — mennyi az, amit el tudtak hozni.

Ami ezután vár reám, az az igazi gyönyörűség. Nem kisebb az alkotás lázánál, amikor veszem sorra . . . ki, mit hozott, mivel tért meg?

Én csak egy ajtóra mutattam rá és ők a járást jól ismerték odabent, ahonnan friss szellők fuvalma, éltető napsugár ragyogása áradt be a szürke tanterem tikkadt levegőjébe.

Miért, hogy ezt az ajtót oly ritkán nyitjuk fel, miért engedjük berozsdásodni a zárat, mivelhogy a gyermek pillantását nem irányozzuk reá, hanem eltereljük, beletemetjük a könyv és mindig a *könyv* szürke sorai közé? . . . Miért félünk, hogyha egy-egy tekintet felpattantja a zárat s a gyermek figyelmét pillanatokra elrabolja az a csodás világ, melyet ott lát, hiszen a lelke felfrissülve, gazdagon, kincsekkel megrakodva tér onnan vissza. Kincsekkel, amelyeket csak egy darabig tud onnan elcsenni, azután, *ha elfelejti a járást, ha bátortalan lesz az indulásban, a keresésben*, soha többé rá nem akad arra az ajtóra.

És megfosztjuk a gyermeket attól, ami a léleknek legnagyobb ereje és legszebb adománya: *a színes, eleven fantáziától*. És azután, az irodalom berkeiben felhangzik a jajszó: kihalóban van a teremtő fantázia, nincsenek igazi nagy tehetségek.

A moralisták kezöket tördelik: nincsenek nagy jellemek. Az élet derékban töri ketté a legszebben fejlődő lelkek ejejét, ellenálló képességét.

Neveljük a fantáziát!

Ez az a mák az élet kertjében, amely számunkra terem, hogy álomba ringasson, ha a szenvedések meggyötrik a vergődő lelket.

Sok szív megmozdul mostanában a gyermekekért, akik nélkülöznek és szenvednek, sokat tesz a *szeretet* érettük, de oly keveset az *igazi megértés*.

Most az kellene, hogy osztályozzam, ki miért hozott kevesebbet? A másik meg miért többet? . . . Nem tudom én.

Én csak azt látom, hogy mindenik hozott valamit és minél gyakrabban térnek meg *onnan*, annál gazdagabb ajándékokkal vannak megrakodva.

És mégis, újra csak ez a töprengő vád, oly ritkán engedjük őket szabadon csapongani képzeletük szárnyain.

Nagy, hatalmas falakat építünk a *kötelesség* súlyos köveiből, nehéz könyvtorlászokkal zárjuk el a bejárást abba a pompás, színes világba, ahol az önmaguk életét élhetnék olykor-olykor — és azt hisszük, kárpótoljuk őket azzal, hogy szórakozásul modern technikai műremekeket adunk a kezébe, amelyet *gyermekjátéknak* gúnyolunk, pedig nem egyebek, mint újabb *lakatok* ama titkos ajtóra, amely mögött a gyermeki képzelet csodás kincsei rejtőznek.

Lássunk néhányat az *eredeti kis kéziratokból*:¹⁾

1. *Vajjon hol van a Télapó leánya?* Biztosan azért nem engedi közénk, mert fél, hogy igen sokat fog kedveskedni. Mikor egyszer Télapó hazament, a szép Tavasz addig hízelt az öregnek, míg végre elengedte egy pár napra hozzánk.

A szép aranyhajú leány megtöltötte virágos kosárcáját magvakkal, a lelkét pedig örömmel és így jött közénk napsugarat hozni. A tél fölment a havasokra s onnan nézte, hogy mit csinál a leánya.

Mikor megérkezett a Tavasz, a magvakat elhintette s a lelkéből az örömet nekünk adta. Nagyon jól mulatott. Az öreg Télapó irigyen nézte, fújta magát és keményen rázta a szakállát a havasokon²⁾, míg végre haza kergette leányát. Bezárta egy külön szobába és még a kulcslyukot is betömte, nehogy kinézzen és a napsugarat elküldje és kiviruljon a föld. Télapó fölvette fehér köpönyegét, alája borus napokat rejtett és eljött hozzánk látogatóba.

Mi mindnyájan szeretnők nyugalomba tenni Télapót, de nem merünk szólni, mert félünk, hogy megharagszik és nem fogja többet hozzánk engedni a leányát. K. T. 12 éves, II. polg. oszt.

¹⁾ Mindnyáját egész terjedelmében nem közölhetjük, de beküldöttem eredetiben a Gyermektanulmányi Társaságunk adatgyűjtő osztályának.

²⁾ T. i. eközben a havasokon erős havazások voltak és ez egyszerre újra lehütötte a levegőt nálunk is és újra tél lett. Ezeknek a változó időjárásoknak a szimbolizálásai az alább közölt kis apróságok, amelyeket rajzokkal is illusztráltak.

2. Hová tűnt a Tavasz? Talán a bokrok alá bújt? Abból is látszik, mert ott nyílnak a virágok, másutt hó van. Ott aludt szegényke, de nem soká aludt, mert a madarak felébresztették őt, amelyek eljöttek. Én is csudálkoztam, hogy milyen szépen énekeltek. De most szegény Tavasz is majdnem megfagy.

L. E. 12 éves, I. polg. oszt.

3. Téalapó elengedte a leányát hozzánk, de egyszer-egyszer nagyon vágyott utána. Igen korán engedte el, azért elindult, hogy megkeresse. Három napig tartott, amig megtalálta és szegény kis tavaszkat már szinte halva találta. Az az oka, hogy ezekben a napokban nincs szép idő, mert Tavasz kisasszony betegesen fekszik. A nap is mellette virraszt, azért nem süt annyit, csak mikor Tavasz kisasszony az ablaknál ül és néha kinéz. De Téalapó is megbánta, hogy eljött és olyan hideget hozott, megfogadta, hogy máskor, ha a leányát a földre küldi, nem megy többet érte. Majd meglátjuk!

A. G. 12 $\frac{1}{2}$ éves, III. polg. oszt.

4. Téalapó ezen a télen sokat rázogatta a szakállát és mérges tekinteteket vetett a vidékre. Ezen idő alatt legfiatalabb leánya, a kis Tavaszka Olaszországban tanyázott, ahol reggeltől késő estig pengette a lantját, de olyan szépen, hogy a nap, amint reggel meglátja, reá mosolyog és le nem veszi tekintetét róla.

Hogy ne legyen olyan melege szegénykének, a fák ott mindig (egész évben) árnyékot tartanak neki.

De bármilyen jó dolga is volt Olaszországban, megunta és vágyott ide a még szebb Erdélyországba. Előre küldte kedves barátját a Napot és az úgy a szemébe süttött Téalapónak, hogy menten elszaladt.

De Téalapó csakhamar visszakergette a leányát Olaszországba és ide pedig elküldte két szolgáját: a *havas esőt* és a *hideg szelet*. Szomorú volt szegény Tavaszka.

De szerencsére vasárnap hajnalban a Jézuska feltámadt és azt akarta, hogy mindenki vig és boldog legyen. Ezért megparancsolta Téalapónak, hogy kotródjék vissza kunyhójába a Jeges tenger mellé és hagyja a kis Tavaszkat vígan uralkodni.

U. M. 11 éves, I. polg. oszt.

5. Bizony, nagyon szeszélyes Téalapó. Mindig akkor kergeti el leányát, a Tavaszt, mikor az legszerényebben dolgozik és mikor neki már semmi keresni valója nincsen itt. Azt hiszem, azért teszi, mert a jószívű Április bácsi őt is meghívja egy kis mulatságos tereferére (rajz). Persze Tavasznak az egy kicsikét unalmas, tehát

előveszi az ő dolgait: hány madár jött már el őt üdvözölni, mennyi rügyet fakasztott stb. Télapó egy darabig hallgatja, de aztán rámondul. Tavasz engedetlenkedik s szégyen ide, szégyen oda, büntetésből haza kellett mennie. Otthon nevelőnője Eső kisasszony, aki neveli a Tavasz virágait, — kikérdezte a leckéből. Tavasz himelhámol s a többit nincs szívem elmondani. (Az Eső megverte). Lehet, hogy vissza se engedik többet, (mert az Eső még mindig veri).

O. K. 11 éves, I. polg. oszt.

6. Szegény Tavaszka sírva panaszkolta nekem, hogy husvétkor elszökött a felhők mögül, ahova apja (rajz) rejtette, ezért nagyon kikapott (rajz). Tőlem kért tanácsot álmomban, hogy most mit tegyen? Én azt tanácsoltam, hogy kérjen bocsánatot, mert már nagyon szeretném, ha ő uralkodna. Ugy látszik, amilyen szép (rajz), olyan okos kis leány, mert megfogadta és ma már szebb idő van.

A. L. 10 $\frac{1}{2}$ éves, I. polg. oszt.

7. Télapó úgy megharagudott leányára, hogy azt mondta: Téged most nem eresztelek ki többet, testvéred, a Nyár fog utánad következni.

Most is könyörög szegény, de a Télapó nem kegyelmez. Leánya megharagudott Télapóra és levágta a szakállát, hogy ne essék több hó stb.

K. N. 11 éves, I. polg. oszt.

8. A kedves *Kikelet* egyszer már megjelent. Gyönyörű zöld mennyasszonyi fátyolával elborította a vidéket. Minden olyan szép zöld, mint a smaragd kő. Észrevette ezt az öreg Télapó, aki csak a fehér színt szereti. Nagyon megharagudott a leányára és elküldötte ide a Szél barátját. A Forgószél keze nagyon erős volt, letépte a zöld fátyolt és hófehér fátyolt tett helyébe.

De hova rejtette el a zöld fátyolt? Eszembe jutott, hogy Forgószélnek van egy rokona és az Ősz úrfi, biztosan az küldte mennyasszonyának a fehér fátyolt, mert ő se állhatja a zöld színt stb.

K. I. 13 éves, III. polg. oszt.

9. Hol marad a Tavasz? Biztosan nem készült el a toilettjével. Az öreg Nap ez a vén tekergő, lusta, mint a vidéki szabók mind, Tavasz kisasszony ruháját *március 21.*-ére ígérte. Eljött már április és még mindig nincs készen.

Pedig Tavasznak nagyon szép ruhája lesz. Én tudom. Puha, üde zöld selyem, még uszálya is van. A ruha mezőkövesdí himzessel lesz feldisítve, melyhez minden kis virág hozzájárul a maga szimpompájával. A harmatcseppek mint apró gyémántok csillognak rajta.

Előre örült, mert tudta, hogy mindenki megbámulja ebben a pompás öltözetében. De a ruha nem készült el. Nagy bánatában Téalapó úgy vigasztalta meg, hogy eljött őt helyettesíteni, ami nekünk nem nagyon tetszik. De reméljük, hogy nem sokára a szép Tavasz lesz állandó vendégünk. H. M. 12 $\frac{1}{2}$ éves, III. polg. oszt.

És így tovább 32. Élvez, aki végigolvassa.

Az iskola eszközei között sok van olyan, ami megöli a képzelőerőt, mert lenyügözi és kifárasztja az idegeket. Kevés az, ami ápolja. Keresnünk kell az eszközöket, amelyek segítségével ápolhatjuk és ébrentarthatjuk. Hogy ez milyen gyönyörűség, azt akartam a közölt eredményekkel megvilágítani. S még hozzá az ő csodás kis ákom-bákom rajzaik, amelyekben minden primitív voltuk mellett oly kedvesen domborodik ki a gondolat. Sőt a 4., 5. és 9. számúakhoz készült rajzok valósággal bámulatba ejtenek.

Másnap az a tapadó kékszemű leányka könnyekben úszva jött elélem. Szekundát kapott valamelyik tárgyból. Faggatom, hogy esett?

— Játszottunk Tavaszkat, testvérem volt a Nap, én a Forgószél, és annyit kellett fújni, mert sok csúf idő volt, — és aztán álmos lettem.

— Elaludt a könyve mellett, magyarázta később az anyja. Eleget mondom én, hogy egy 12 éves nagy leánynak nem való már az a sok játszás, de nem fog rajta.

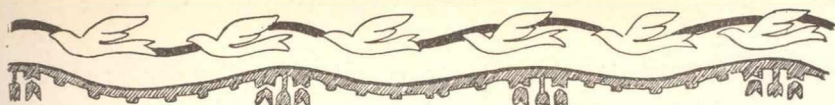
Ime! Oly kevés a megértés. Szegény kis játékos gyermekek, akiknek a ti viruló tavaszotokban a komor és élettelen telet kell játszani, hogy valahogy meg legyenek veletek elégedve.

Panaszkodunk, hogy szegényül a fantáziánk? *Miért nem adunk tért az ilyen tavaszi rügyek fakadásának, hisz a mindennapi változások és környezet ezerféle anyaggal kínálkozik a fantázia nevelésére és ápolására!*

Sok pedagógusnál többet tesz ez irányban „Nagyapó“, Az Ujság vasárnapi számaiban, amely azt a sok gyermekrajzot hozza; időnkint kérdéseket is ad fel, amelyekre . . . oly kevesen érnek rá írásban felelni.

Nem lehetne az írásbeli dolgozatok tárgyait mindig ilyen és ehhez hasonló körből venni?

JOG ÉS VÉDELEM.

320 gyermekbirósági tárgyalás ismertetése.

Irta s a budapesti jogi és gyermekvédelmi osztály november 20-án tartott ülésen felolvasta **Pollacsek Károlyné** pártfogó tisztviselő.

Első közlemény.

Általános adatok.

A Gyermektanulmányi Társaság megbízásából a fiatalkorúak bíróságának 320 tárgyalásán vettem részt. Céлом volt képet nyerni a bűnt elkövető fiatalkorúak egyéniségéről és erkölcsi minőségéről (züllésének fokáról), nemkülönben a külső és belső okokról, amelyek őket a bűn elkövetésére vitték.

Vizsgálódásom további tárgyává tettem a fiatalkorúinkat erkölcsi szempontból fenyegető veszélyek megállapítását és kerestem a prognózist, melyet a bűnelkövetők egyes csoportjai javíthatóság tekintetében nyújtanak a létező és létesítendő berendezések, eljárási módok és intézmények segítségével.

A bíróság a rendelkezésére álló nevelési eszközök közül alkalmazott ezen 320 esetben :

házi fenyítéket	11-szer,
karcert	3-szor,
dorgálást	19-szer,
próbára bocsátást	81-szer,
javítónevelést	71-szer,
fogházat	55-ször.

A fiatalkorúak fogházának is szigorított javítónevelés, nem pedig megtorlás a célja a F. B. törvény intenciói szerint. Ennek megfelelőleg előfordult többször, hogy a kir. ügyész indítványával szemben a védő hosszabb tartamú fogházbüntetés kiszabását kérte, védence érdekében, nem lévén bizalma ahhoz, hogy a vádlott rövid időn belül megváltozhatnék.

A 320 esetről szóló feljegyzések a következő statisztikai adatokat nyújtják:

Kor tekintetében:

8 éves	—
9 „	2
10 „	5
11 „	12
12 „	14
13 „	21
14 „	28
15 „	54
16 „	72
17 „	117

Iskolázottság szerint:

analfabéta	17
1 osztályt végzett	4
2 „ „	23
3 „ „	44
4 „ „	111
5 „ „	30
6 „ „	60
7 „ „	24
8 v. annál több osztályt	13

Intelligencia szerint:

normális	—
normálison alul	48
„ felül	11

Vallás szerint:

róm. kath.	219
református	45
izraelita	59

Lelkiület szerint:

feltűnően jó szívű	12
„ gonosz	5
„ jó modorú	—

Nevelés szerint:

Budapesten nevelkedett	230
vidéken „	94
szüleinél „	228

Nevelés szerint:

apjánál nevelkedett	18
anyjánál „	43
rokonánál v. idegeneknél nevelkedett	16
az Áll. Gyermekmenhelyen „	18
egészen árva volt	14
törvénytelen születésű	18

Környezet szerint:

Polgári szülőktől származott	28
iparos „ „	55
munkás „ „	136
napszámos „ „	59
földmives „ „	36
cselédtől v. egyéb foglalkozásútól	9

Foglalkozás szerint:

Tanuló	26
tanonc	64
gyári munkás	31
cseléd	34
utcai foglalkozású	29
segéd	8
elárusítónő	4
bonne	1
artistanő	1
foglalkozás nélküli	87
otthon tartott	25

Egészségi állapot szerint:

Beteges	26
ideges	11
abnormis	—

Terheltség szerint:

Szülők ideg- vagy elmebajosok	13-nál
„ „ alkoholisták	19-nél
apa züllött	7-nél
szülők testi baja	11-nél
anyja erkölcstelen életmódot folytat	3-nál
nővérek erkölcstelen életmódot folytatnak	4-nél
testvérek kriminalitása forog fenn	17-nél

A felmerült vádak:

Lopás	131
sikkasztás	9
veszélyes fenyegetés	4
könnyü testi sértés	6
csavargás	77
titkos kéjelgés és lopás	74
orgazdaság	2
csalás	2
különfélék	8

Előzőleg büntetve volt:

Dorgálásra ítélve	3
próbára bocsátva	9
javítónevelésre ítélve	6
fogházra ítélve	16
patronázsban elhelyezve	35
rendőrségen büntetve	11
hazatoncolva	—

Ezen anyagot züllöttségi fog szerint, illetve a javíthatóság szempontjából a következő csoportokra osztottam:

Alaptalan vád	8 esetben
gyermeki meggondolatlanság	43 „
egyszeri eltévelyedés	53 „
többszöri lopás	46 „
könnyelmű hajlam	9 „
fenyegetés	4 „
könnyü testi sértés	6 „
büntetett előélet	21 „
erkölcstelen életet élő leányok (titkos kéjelgés)	94 „
Abnormisok	79 „

Táblázatok mutatják az egyes csoportoknak részesedését statisztikai megállapításaimban.

A bíróság elé került 320 eset közül 8 bizonyult semmivel sem bizonyított vagy *alaptalan vádnak*. Bűnösség nem lévén megállapítva, ezen vádlottakkal nem foglalkozom.

Gyermeki meggondolatlanság.

A *gyermeki meggondolatlanság* esete 40-szer forgott fenn. Ide sorozom :

1. a 14 éven aluliaknak pajkosságból elkövetett rendzavarásait, mint pl. ablakbetörést, a moziban való lármázást, padrongálást, stb. (Ezen esetek a statisztikában nem szerepelnek);

2. máskülönben jó magaviseletű, jó hajlamú, megfelelő környezetben élő 14 éven aluliaknak a rokonok vagy velük egy házban lakók kárára, vagy játékszerületben elkövetett lopásait;

3. ugyancsak jó magaviseletű 14 éven aluliak mások befolyása vagy bandavezetők hatása alatt elkövetett kihágásait, vagy kisebb súlyú egyszer elkövetett bűncselekményeit.

Hogy kisebb rendzavarásra minden temperamentumosabb gyerek kapható, ha nincs állandó felügyelet alatt, az nem szorul indokolásra.

De túlkomolyan nem veendők a 2. alatt jelzett lopások sem. Jóhajlamú gyerekekkel is megtörténhetik, mint ahogy megtörtént, hogy játékszerületben zsebrevágott egy kis babát, vagy hogy szomszédja padlásáról elvitt egy használatlanul ott heverő szánkót, amikor éppen nagyon csábitóan fehérlettek körülette a hófedett dombok, — sőt ha egy gyerek valamely túlerős vágy hatása alatt elcseni anyjának vagy hozzátartozójának egy-egy kis értéktárgyát vagy kis pénzét, még az sem ok arra, hogy bűnös hajlamaiban higgyünk, vagy hogy jövőjében kételkedjünk. A meggondolatlanul elkövetett lopásnak váratlan hatása, a magára zúditott harag, megfelelő büntetés rendszerint elég arra, hogy az ily gyermek magába szálljon, tettét megbánja, és hasonló kísértésnek ne engedjen ismét.

Bár pszichológiailag nem kevésbé érthetők, mégis komolyabb aggályt kelthetnek a 14 éven aluliaknak bandavezetők hatása alatt elkövetett kihágásai és lopásai. Kiszámíthatatlan ugyanis, hogy az ilyen „vezetők“ szuggesztíója meddig terjed. Láttuk például, hogy egy élénk fantáziájú idősebb pajtás rábirt polgári családból származó jóra való kis tanulókat, hogy házuk pincéjébe betörjenek, hogy ilykép megszerezzenek kirándulásra szükségesnek vélt edényeket; láttuk más esetben, hogy ugyancsak jóhajlamú gyerekek ilyen pajtás hatása alatt „rablóhadjáratra“ indultak a Bakonyba. A szükséges felszerelés megszerzése céljából mindegyik meglopta szüleit. Vittek magukkal revolvereket, csákányt, baltát, sátorvásznot, bográcsot,

életmet. Elindulás után 24 órával a rendőrség az útban lévő kis bandát kézrekerítette, úgy hogy nagyobb baj nem származott a kalandból. De gondoljuk csak meg, hogy mennyi gátlás leküzdését igényli egy jófajta gyermekben már e csekély súlyú vállalkozás keresztülvitele is. A „Ne Lopj“ szigorú parancsát, a szülőknek okozandó aggodalmat, az iskolában várható büntetést: mindezt elfelejtette velük a „vezető“ szuggesztíója, a fantasztikus terv keresztülvitelének vágya.

Láttunk azonban a felsoroltaknál sokkal veszélyesebb társulásokat is, így a 15 éves Zs. által szervezett „Zigomár“ bandát.

Számítva keresési ösztönükkel és regényes hajlamukkal, Zs. addig jó viselkedésű gyermekeket nagy furfangossággal, lassan, rendszeresen hálójába kerített. A vásárcsarnokok elé állította őket, kosarakat hazavinni és így pénzt keresni. A keresett pénz közös kasszába jutott és egyenlően osztódott fel, ami persze a kisebbeknek előnyt jelentett. Így nyerte meg a gyermekek bizalmát; terveibe csak azután, hetek múlva lassankint avatta be őket. Amikor pedig belevitte volt már tolvajlásokba, akkor fenyegetésekkel kényszerítette őket titoktartásra, a társaság mellett való kitartásra. Valóságos tolvajszövetség volt, melynek ő volt az elnöke, melynek volt tisztikara, voltak alapszabályai, volt kézinyomdája. Védőszentjük Zigomár, a híres mozi rabló hős volt. Nevének első betűje, egy nagy „Z“, képezte bélyegzőjüket, azzal sütöttek bélyeget a Ludovica kert azon fájára is, mely alá esténként elásták zsákmányukat. Minden este más-más tag őrizte az elásott kincset.

A társaság célja pénzszerzés volt, ennek módja: kabátlopások iskolában, zsebmetszés moziruhatarban, tolongásban, naiv vidékiek kifosztogatása, stb. A társaság 6 hónapon keresztül működött. Csak amikor az elnök és a titkár egy ízben a szerzett pénzt megtartották és azt nem az alapszabályokban megállapított kulcs szerint osztották el, árulta el a bandát egyik megrövidült tagja.

Hogy vajjon az itt szerepelt gyerekek, kik oly hosszú időn át voltak rossz befolyásnak kitéve, visszavezethetők-e még a jó útra, nagyon kérdéses.

Egyikük, a „titkár“, egy kiválóan kedves, okos, tehetséges gyermek, a tárgyalás után 3 hónappal, amikor már megmentettnek véltük, (más iskolába kerülvén, régi pajtásaitól elszakadt, az „elnök“ javítóban volt), szüleitől megszökött és saját szakállára új bandát szervezett.

Az eddig leírt romantikus alapon keletkezett bandákon kívül

megismerkedtünk olyanokkal is, amelyek kezdettől fogva tisztán tolvajlások céljából szerveződtek. Ezeknek vezetői, gyakran már javítóból, fogházból kikerült fiatalkorúak, szívesen használnak fel segítségül 14 éven aluli gyermekeket. Amennyiben különben jó magaviseletű gyermekekről van szó, akik előre megfontolt szándék nélkül, az alkalomnak engedve először csatlakoztak az ilyen bandához, züllötteknek még nem kell őket tekinteni, és még a „gyermekkori meggondolatlanság“ csoportjába sorozhatók. A „többszörös lopás“ csoportjában fogunk találkozni a 14 éven aluliak közül azokkal, kik e lelketlen csábítók hatalma alól felszabadulni nem tudtak.

Látjuk, hogy a fiatalkorú bandavezetők mily súlyos veszélyt jelentenek felügyelet nélküli gyermekeknek. Ezért a bandákhoz való csatlakozás legcsekélyebb súlyú esetében is pártfogó kirendelése mutatkozik szükségesnek, kinek gondja legyen arra, hogy a gyermek csábítójának befolyása alul felszabaduljon. Ha csábítója vele egy házban, vagy közeli szomszédságban lakik, lakásváltozást kell követelni a szülőktől. A szülők sajnos gyakran oly indolensek, hogy ezt ki kell náluk erőszakolni. Többször hallottam szülők panaszát, „hiába ügyelek rá, hiába büntetem, amikor a házban annyi rossz gyerek van, aki elrontja“, de azt a természetes következtetést, hogy ott kell hagyni a házat, nem vonják le.

Nem érdeknélküli annak megállapítása, hogy a város egyes házaiból feltűnően sok gyerek kerül a bíróság elé, nevezetesen: Örömvölgy-u. —, Hársfa-u. —, Nefelejts-u. —, XIII. számú ház, Váci-út —, Vaskapu-u. —, Csengeri-u. —, Felsőerdősor —. Megelőzni a gyermekek rossz társaságba való keveredését csak úgy lehet, ha rendszeres, megfelelő foglalkozást biztosítunk nekik és különösen, ha gondoskodunk, hogy szabad idejükben megfelelő szórakozásuk legyen.

Az iskola ad megfelelő munkát, sőt amelyik napközi otthonnal van egybekötve, (szerencsére ez az intézmény nálunk kifejlődőben van), az kellő szórakozást is nyújt a gyermek szabad idejében.

Ámde az iskolakötelezettség megszűnik a 12 éves korral. Tanoncoknak 14 éven aluliakat rendszerint nem szerződtetnek. Voltak egyenesen ettől eltöltő ipartestületi határozatok is. Bár ezek törvényelleneseknek mondattak ki, gyakorlatban mégis tovább is fennállanak. Ekkor 12 és 14 év között, vagy egészséget rontó gyári munkára vannak tehát szorítva, vagy az utcára vannak kiteszítva. Pályaudvarokon, vásárcsarnokok előtt igyekeznek keresményre szert tenni, mint boyok, kifutók, ujságkihordók, állandóan az utcán tartózkodnak.

Itt vár rájuk rossz társak csábítása, pénzért megszerezhető örömek kísértése, az elsiklás ezer veszélye. Ezalatt a két év alatt ismerkedik meg az utca gyermeke a fáradság nélküli pénzszerzés soknemű módjával, ezalatt a két év alatt tanulja megszeretni az ellenőrzés nélküli életet, később nem hajlandó többé az ily gyerek az egyszer megkedvelt szabad életet az iparostanonc kitarató munkát igénylő életével felcserélni. Mesterséget nem tanult, nem tud semmit, marad tovább az utcán, rossz társaságban előbb-utóbb elzüllik teljesen.

Az iskolakötelezettség meghosszabításánál, vagy tanoncokat kiképző iskolák felállításánál alig van sürgősebb feladatunk a fiatalok bűnözésének megelőzése szempontjából.

Fontosnak tartom továbbá játszó- és sportterek megnyitását a proletár gyerek számára, hogy ilykép lekötve érdeklődésüket távol-tartsuk őket lelkük megrontóitól, a szenzációs mozi, a vurstli, a korcsma, a hazárdjáték veszélyétől.

New-York törvénye vétség miatt bünteti a 16 évnél fiatalabb gyermek szüleit, illetve gondozóit, ha a gyermek felnőtt kísérel nélkül jelenik meg színházban, mozgóban vagy más nyilvános mulatóhelyen. De az ilyen tiltórendszabályoktól nem szabad sokat várni. Hiába tiltjuk el a gyermekeket valamely élvezettől, ha nem gondoskodunk, hogy szórakozás utáni jogos vágyuk kellő kielégítést nyerjen, ezzel csak azt érzük el, hogy egyik tiltott élvezet helyett másik után jár az eszük.

Nincs jogunk feltenni, hogy önmaguktól meg fogják találni a helyes utat. Segítsük őket, irányítsuk vágyaikat, ne vegyünk tőlük, adjunk nekik. Tereljük érdeklődésüket sportra, nyissunk nekik könyvtárakat, így vonhatjuk csak el lélekrontó, bűnre csábító élvezetektől.

Hogy szórakozás utáni vágy a bűnre vezető motivumok közt széles helyet foglal el, az kétségtelen, bár a gyermek maga nincs ennek tudatában. A bíró által gyakran feltett kérdésre: „miért követték el a bűncselekményt“, tíz eset közül kilencben hallgatás a felelet. Erről nem akarnak, de nyilván nem is tudnak a gyermekek nyilatkozni, nem lévén maguknak sem tudatukban az, hogy a sok rájuk ható ok közül melyik volt az, mely a bűnelkövetésre vitte. Az erre vonatkozó ritka feleletek rendszerint hazugak, ilyenkor a gyerekek célja, magukat tisztára mosni, társaikat csábítással vádolni. Így egy 16 éves fiú, ki 11 és 13 éveseket betöréses lopásra vitt, makacsul megmarad a mellett, hogy ő a kicsinyek áldozata, akik viszont őt vádolták a kezdeményezéssel.

Javíthatóság tekintetében a prognózis az ezen csoportba tar-

tozókra nézve a legjobb és csakis önmagát vádolhatja a társadalom, ha ezeket magának megmenteni nem tudja. Ezekre nézve nyílik az államnak és a társadalomnak legtagabb tere a bűnözést megelőző működésre.

Részletes kimutatás.

A 43 gyermekcsinyt elkövető között volt *életkor* szerint:

	fiú	leány
8—9 éves	2	—
10 „	1	—
11 „	4	—
12 „	9	—
13 „	9	4
14 „	14	1

Iskolai képzettségük kimutatása:

	fiú	leány
0 osztályt végzett	—	—
1—2 „ „	1	—
3 „ „	9	—
4 „ „	1	4
5 „ „	2	1
6 „ „	7	—
7 „ „	12	—
8 „ „	6	—

Intelligenciája mind a 43-nak normális.

Nevelési körülmények:

Budapesten nevelve	36
Vidéken „	7
Szüleinél „	38
Anyjánál „	3
Rokonoknál „	1
Menhelyen „	1
Árva „	2
Házasságon kívül született	1

Vallás szerint volt:

Róm. kath.	28
Ref.	6
Izr.	10

Társadalmi környezet szerint volt:

Polgári származású	9
Iparos gyermek	9
Munkás „	14
Napszámos gyermek	10
Földmives „	1
Cseléd „	—

Foglalkozás szerint volt:

Tanuló	18
Utcai foglalkozású	8
Munkánélküli	4
Tanonc	4
Munkás	8
Otthon tartozkodó	1

Egészség szerint: mind a három egészségesnek látszott. Örökletes terheltség: egyiknél sem volt kimutatható. Fölmerült vád mind a 43-nál: *lopás* volt.

Hozott ítéletek:

Próbára bocsájtás	4
Dorgálás	4
Házi fenyíték	9
Karcer	3
Vádelejtés	23

Előzőleg büntetve egyik sem volt.

E statisztikában nem szerepel a lárnozással, rendzavarással vádolt 20—30 gyermek s a zöldséglopáson résztvevő 6 gyerek. A Zigmár-bandának csak 2 főcinkosa szerepel benne.

Az egyszeri eltévelyedés esetei.

Az egyszeri eltévelyedés csoportjába sorozom:

1. a rendes foglalkozást üző, rendszeresen dolgozó, olyan 14 éven felülieket, kik mások biztatása nélkül hirtelen kínálkozó alkalomnak engedve lopást követtek el, kik ellen azonban sem a lopás elkövetése előtt, sem azután, panasz nem volt. A kisebb cselédlopások is ide sorolhatók.

Ezen csoportba kellett, mint látni fogjuk, sorolnom egy tárgyi tényálladék szerint nagyon súlyos esetet is: A 15 éves B-ét. Rendes szülőik gyermeke, a háború kitörése óta bankszolga. Egy

bank részéről 17.500 K felvételével volt megbízva. B az összeggel megszökött; az kétségtelen volt, hogy előre megfontolt cselekmény nem forgott fenn. Szegedre akart utazni, de mielőtt odajött volna, a pénzt ellopták tőle. Mily nagy lehetett izgalma, ha ez megtörténhetett vele.

Züllöttségi fok és javíthatóság szempontjából nincsen lényeges különbség ezen eset és az egyszeri eltévelyedés fentemlített más esetei között. Hogy nagyobb összeg volt az, amely elvette a fiú eszét, nyugodt gondolkodását, eléje varázsolvá egy pillanatra minden vágyának teljesülését, azt enyhítő, nem pedig súlyosbító körülménynek kell venni.

Szerintem súlyos hiba terheli a bankot, mely a fiút ily nehéz kísértésnek tette ki éppenséggel a pubertás veszélyes korában; mint ahogy súlyos hiba terhel egy más pénzintézetet a következő esetben, N esetében, mely ugyan nem tartoznék szorosan véve az első eltévelyedés csoportjába, mert a fiú ellen korábbi apró eltulajdonítás gyanuja merült fel.

A fiú 15 éves, 30.000 K volt rábízva, mely összegből 2000 koronát elsikkasztott. Ezért került a fiataikorúak bírósága elé. A megszerzett információ szerint a fiú jó hajlamú, bűnös szenvedélye nincs, rendesen élt és valószínű, hogy régebbi kis eltévelyedését soha komolyabb bűn nem követte volna. De ilyen gyerekre rábízni ily óriási összeget, egyszerre 30.000 koronát! „Egy pillanatban eszembe jutott, felvettem a rámbízott pénzből 2000 koronát. Rögtön megbántam. De akkor már nem mertem bevallani Postán akartam visszaküldeni a banknak az összeget, de 2 óra után a posta zárva volt“. Ezeket mondta a tárgyaláson, roppant izgalomban, sirva, egész testében remegve a szerencsétlen fiú.

Igaz, a bankszolgák nagyrésze hadbavonult, de ez sem szabad, hogy ok legyen arra, hogy fiatal fiúkat törvény elé állítsunk, hogy 15 éves korukban felhasználjuk oly szolgálatokra, melyek csak a megállapodott ember ellentálló képességével bíró egyénre bizhatók. A háború nem tette ellentállóbakká a 15 éveseket. A háború nem jogosít fel arra, hogy megterheljük oly felelősség súlyával, melyről jól tudjuk békében, hogy el nem bírják. Tudományos kutatás eredménye, „hogy a belátáshoz legszükségesebb szervek, az asszociációnak az alapjait alkotó idegrostok, csak 19—20 éves korban érik el teljes fejlettségüknek fokát“ (dr. Ranschburg). Kétségkívül az élet tapasztalatokon kívül a tudományos kutatásnak ez eredménye volt irányadó a 18 éves kornak, mint a büntetőjogi „fiataikor“ felső

határának megállapításánál. Ezt az álláspontot tegyék magukévá a pénzintézetek is.

Azért foglalkoztam bővebben ezekkel az esetekkel, mert 18 éven aluliaknak túl nagy kísértésbe való vitelét, a fiatalkorúakat *veszélyeztető körülmények* közé kell sorolnunk, melyektől meg kell óvni a fiatalkorúakat.

2. A rendes foglalkozású rendszeresen dolgozó elég jó környezetben élő 14 éven felüliek közül azokat, kik züllött társak által lopásban vagy betöréses lopásban való egyszeri részvételre ragadtatták el magukat.

Fejlettebb értelmű, iskolát látogatott fiúkról lévén szó, kik az erkölcs alapelveivel tisztában vannak, a rossz társaságba való keveredés már önmagában véve bajra utal. Kevés esetben és csak a könnyebbekben tapasztaltam, hogy jó hajlamú, jó környezetben élő normális eszű és egészséges idegzetű fiúk engedtek volna rossz társaság csábításának. A buták, betegesek, gyöngé idegzetűek és ezen elmebeli fogyatkozásuknál fogva nehezen keresők azok, kik nincsenek eléggé vértelve a csábítással szemben. Megközelíthetők ezenkívül a rossz társaságba, a *véletlenül* szerencsétlen viszonyok közé került fiatalkorúak is.

Gyakran halljuk a fiatalkorúak részéről a panaszt:

„Mesterem (vagy munkavezetőm) ütött, vert, nem bírtam tovább, ott hagytam a munkát, nem volt miből élnem, azért loptam“. Igaz, hogy vádlottaink állításai nem feltétlenül megbízhatók, mégis az ilyen panaszok a legszorgosabb utánjárást igénylik. Ki kell kutatnunk, hogy a mester vagy munkavezető hogy bánik többi fiatalkorú munkásaival. A mester információjának nem szabad egykönnyen hitelt adnunk, mert ha hiba terheli, saját érdeke követeli meg, hogy a fiúról rossz információt adjon. Ily mód könnyen tévesztheti meg a pártfogót és közvetve a bíróságot is. Éppen az önérzetes és érzékeny gyerek, tehát a fiúk java az, mely a brutálitásnak ellene szegül és ily módon jövőjére végzetessé válható veszélyekbe sodródik.

Az ezen *egyszeri eltévelyedés* csoportjába sorozott fiatalkorúak különös figyelmet és gondosságot érdemelnek, mert javíthatóság tekintetében kedvező prognózist nyújtanak. Testileg vagy szellemileg gyöngébbekről, labilis egyensúlyúakról vagy szerencsétlen viszonyok közé kerültekről lévén szó, kívánatos, hogy ahol az illető serdületlen környezete biztosítékot nem nyújt arra nézve, hogy az eltévelyedetett kellő felügyeletben, támogatásban fogja részesíteni, lelkiismer-

retes pártfogó támogatásában részesüljön, ki védencét kísértéstől lehetőleg ment pozícióba segítse, egészségét és idegeit kimélő munkához juttassa, a butát pedig tanácssal támogassa.

Részletes kimutatás.

Az 53 egyszeri eltévelyedésben részesnek kora és neve:

	fiú	leány
14 éves	2	—
15 „	10	3
16 „	7	8
17 „	17	6
összesen	36	17

Iskolázottság szerint:

	fiú	leány
1—2 osztályt végzett	2	3
3 „ „	4	2
4 „ „	11	4
5 „ „	4	3
6 „ „	11	2
7—8 „ „	2	2

Intelligencia és lelkület mind az 53-nál normális volt:

A nevelés körülményeire nézve:

Budapesten nevelve	36
Vidéken „	18
Szüleinél „	41
Apjánál „	2
Anyjánál „	7
Árva „	3
Rokonoknál vagy idegenek- nél nevelt	2
Menhelyen nevelt	1
Házasságon kívül született .	5

Vallás szerint volt:

	fiú	leány
róm. kath.	25	12
ref.	4	3
izr.	9	2

Társadalmi környezet szerint volt:

	fiú	leány
Polgári származású	1	—
Iparos gyermeke .	9	4
Munkás „ .	16	5
Napszámos „ .	11	—
Földmives „ .	—	8

Foglalkozás szerint volt:

Tanonc	17
Munkás	7
Segéd	4
Utcai foglalkozású	5
Bankszolga	3
Otthon tartzkodó	4
Cseléd	8
Elárúsítónő	3

Egészség szerint: 2 beteges, 2 ideges, a többi látszólag egészséges volt. *Örökletesen terhelt* volt 2 (szülők tuberkulosisa).

A fölmerült vád szerint volt:

	fiú	leány
Lopás	24	11
Sikkasztás	4	3
Orgazdaság	2	—
Különfélék	4	4

Hozott ítéletek:

	fiú	leány
Dorgálás	5	1
Próbára bocsájtás .	10	11
Javító intézetbe . .	2	—
Fogház büntetésre .	3	—
Vád elejtése	17	3
Halasztás	—	1

Előzőleg büntetve egyik sem volt.

A többszöri lopás.

A *többszöri lopás* elkövetői között találjuk elsősorban:

1. az elhanyagolt nevelésű, magukra hagyatott, az utcára szorított gyermekeket, kik jó hajlam mellett is felügyelet híjján, rossz társaság, bandavezetők befolyása alatt lettek szokásos tolvajokká.

E csoportba sorozott 41 fiatalok közül:

10 utcai foglalkozást folytatott (boj, kifutó, ujságkihordó, tejkihordó);

10 munkanélkül lézengett, hol pályaudvarokon, hol vásárcsarnokok előtt apró keresmény után járva;

10 alkalmi munkás volt, szolga, napszámos, hol munkában, hol munkanélkül.

Az ilyenmű foglalkozásokhoz 12 és 14 éves korukban kényszerülnek, amikor, amint már említém, iskolába már nem járatják, tanoncoknak rendszerint még nem szerződtehetik. Hogy szüleiknek ne essenek tovább terhükre, az említett módokon kénytelenek kényerüket megkeresni. Nagyon gondos szülők, különösen jóhajlamú gyermekeiket még az ilyen foglalkozás mellett is képesek némiképen megóvni az utca veszélyétől, képesek rossz befolyásokat ellensúlyozni; de ahol a gyerekek a rosszal szemben csekélyebb ellenállóképességűek, és ahol szüleik nem érnek rá velük törődni, őket ellenőrizni, ott a rendszeres foglalkozás nélkül eltöltött ily két év eldönti a gyermek sorsát, még pedig a rossz irányban. Valóságos társadalmi baj a gyermek kiképzésében beálló ez a hézag. Nem győzők eléggé rámutatni a haszontalan munkával eltöltött ezen két év veszélyére, mely jó és rossz iránt legfogékonyabb korban éri proletár gyermekeinket.

Ha ezek a gyermekek még idejekorán kerülnek el az utcáról, szabadulnak fel bűnben megrögzött társaik mételyző hatása alól, megfelelő javítónevelés, rendszeres munkára való szoktatás, még a társadalom hasznos tagjaivá nevelheti őket.

Más megítélés alá esnek:

2. a rossz hajlamú, örökletesen terhelt (szülők alkoholizmusa, idegbaja), buta, beteges gyermekek. Mindezen belső szervezeti okokból kriminalitásra hajlóknak átalakítása sokkal nehezebb feladata lesz a javítónevelésnek, mint az elébb tárgyalt fiataloké, kiket külső véletlen körülmények sodortak a bűnös életmódba, kiknél nem ellenállhatatlan kényszer, nem megértésre való képtelenség áll minden belátásnak útjában, kiket nem beteg, fáradt, munkára képtelen test hajt a pénzszerzés könnyű módjára.

Kifejezetten rossz hajlammal, vagy ami ezzel egyetértelmű, ellenállhatatlan kényszerrel állunk szemben például a 13 éves intelligens polgári családból származó nagyon okos Sz-nél, a már említett „bakonyi robinzonád“ tervezőjénél.

Bár otthon jó testvérek között élt, nem szenvedett szükségét

semiben, az iskolában (3-ik polgárba járt) jóra való pajtások között nevelkedett, mégis kisgyerek kora óta lop, ahol csak szerét ejtheti. Az iskolában adósságokat csinált, társaitól kölcsönként könyveket elzálogosított, majd szülei tudta nélkül az iskolából kimaradt, hónapokon keresztül az utcákon csavargott, és amikor mint cserkész a Vöröskereszt szolgálatába állott, elsikkasztotta a betegektől bevásárlás végett rábízott pénzt.

Társadalom ellenes tetteire csak ellenállhatatlan kényszer, azaz rossz hajlam vihette a gyermeket, mert hiszen nem forgott fenn se nyomor, se rossz társaság hatása, mely magatartását különben megmagyarázhatná.

Egy másik esetben egy szegény, özvegyen maradt mosónő 12 éves leányáról van szó. Anyja nem tarthatta gyermekeit valami jól, szorgos felügyeletet nem gyakorolhatott, de idősebb fiából mégis rendes munkást nevelt és egy kisebb leánya ellen nem merült fel soha panasz. Mariska azonban kicsi kora óta lopott, tanulóleánynak adva, sehol megmaradni nem akart, egyik helyen lopott. Anyja albérlőit is meglopta elég nagy összegek erejéig (40—80 korona). Eltulajdonított ékszert és azt elzálogosította. Az ily módokon szerzett pénzt kis társnőkkel költötte el, kiket nyalánkságokkal megvendégt, saját költségen moziba vitt.

Rossz társaság itt sem volt megállapítható, sőt Mariska volt a csábító. Ő csalt „gavallérságával“, különben jó viselkedésű gyerekeket moziba, csavargásra, dologtalanságra. Valóságos réme volt a környékbeli szülőknek, kik gyermekeiket féltették tőle. Az ily gyermek rossz hajlamainak leküzdésére nem lesznek elegendők a nevelés megszokott módszerei.

Nehezen nevelhetők, súlyos degeneráltságuknál fogva, alkoholisták szülőknek többszöri lopást elkövetett gyermekei is. A szervezetedet már csirában ért károsulásokhoz. hozzájárulnak a rombolások, melyeknek idegrendszerük közvetve van kitéve szülei alkoholizmusa miatt. Otthonuk pokol: ebből menekülni igyekeznek az utcára, bárhová, bárkihez. Sajnos, rendszeren rossz társaságba, később korcsmába kerülnek.

A javítónevelésre ítélt I. sok keserűséggel beszélt a tárgyaláson is ittasan megjelent apjáról. „Mindig részeg, mondotta, a házban soha, kiskoromban sem türt meg, tanulni nem engedett, mesterségre nem taníttatott, mindig veszekedés, verekedés volt otthon“. A 16 éves fiú nem tanult semmit, gyöngé testalkata mellett, mint napszámos dolgozik, ha ugyan akad munkája, ha nem akad, atyjától

való félelmében az utcára, korcsmába menekül, már ő is kezd italhoz szokni, ilymód halmozva a teljes zülléshez, elfajuláshoz vezető okokat.

Ribot szerint alkoholisták utódai tízszer hajlandóbbak bűncselekmény elkövetésére, mint egészséges szülők ivadékai.

3. A testvérek rossz példája, a szülők bűnre való tanítása az általam megfigyelt gyermekek közül hatot nevelt szokásos tolvajjá. Lopások ügyes elkövetése környezetükben virtus, hazugsággal való ügyes kimászás, ha bajba jutottak, erény.

Az ilyen nevelés egy sikerült példányát mutatom be a következő esetben. A 13 éves A. anyja meghagyásából a „családi tűzhelyet“ állandóan ellátta épülő felben lévő házak telkein lopott fával. Iskolában a fogasról egymásután két értékes kabátot, még tanítónőjétől is, kisebb értékű tárgyakat lopott: ceruzákat, tollakat, stb-t. A lopásokat kutató pártfogó tisztviselő megtévesztésére a kisleány valóságos komédiát játszott el. Hogy iskolából való kimaradását, dologtalanságát kimentse, egy külön e célra kölcsönkért csecsemőt mutatott be neki kis öccseként, kit anyjának távollétében neki kötelessége dajkálni. Szánalom ébresztése céljából azt hazudta, hogy a család összes keresete hetente 8 korona, mást mint krumplilevest sohasem esznek, holott valójában a család összes tagjai (9) jól keresnek, a család aránylag jól él.

Vajjon fogékony lesz-e az ilyen, zsenge kora óta, rossz befolyásnak kitett gyermeki lélek a jónak befogadására? Csakis akkor lehet erre némi remény, ha elég korán kerül javítóintézetbe és később is távol tartható a környezettől, melybe beleszületett.

Az *abnormisokkal*, kik elég sűrűn szerepelnek a szokásos tolvajok közt, külön fogok foglalkozni.

Részletes kimutatás.

A többszöri lopással vádoltak (kizárólagosan fiúk). Számszerint 46-an.

Kor szerint: 10 éves	. . .	4
12	„ . .	5
13	„ . .	1
14	„ . .	3
15	„ . .	7
16	„ . .	9
17	„ . .	17

Iskolázottság szerint:	0 osztályt	1 végzett
	1—2	3
	3	7
	4	20
	5	7
	6	6
	7—8	2

Intelligenciáját tekintve:

normális volt	35
átlagon felüli volt	3
„ aluli „	5

Lelkület szerint volt:

feltűnően jó szívű	1
„ gonosz	1

Nevelési körülményeire nézve:

Budapesten nevelve	41
Vidéken	5
Szüleinél	32
Apjánál, anyja nélkül nevelve	2
Anyjánál, apa	3
Rokonoknál vagy idegeneknél nevelve	5
Menhelyben nevelve	3
Bűnpártoló környezetben nevelve	3
Házasságon kívül született	3

Társadalmi környezetét tekintve:

Polgári származású	2
Iparos gyermeke	2
Munkás	20
Napszámos	21
Földmives	1

Vallásuk szerint:

Róm. kath.	33
Ref.	6
Izr.	7

Foglalkozásuk:

Tanuló	6
Tanonc	5
Utcai foglalkozású	11
Iparos	2

Foglalkozásuk :

Munkás	6
Napszámos	5
Munkanélküli	11

Egészségi állapotuk szerint :

Kimutathatóan beteges 4

„ ideges 1, a többi egészségesnek látszott.

Örökletes terheltég 8 esetben volt kimutatható még pedig :

Szülők idegbaja	2 esetben
„ alkoholisták	2 „
Testvérek züllöttsége	4 „

A fölmerült vád mind a 46-nál *lopás* volt.

A hozott ítélet :

Dorgálás	6
Próbára bocsájtás	11
Javító	9
Fogház	12
Házi fenyítés	2
Vádelejtés	3
Halasztás	3

Előzőleg büntetve egyik sem volt.

A többszörös lopással vádolt leányok egyúttal erkölcstelen életmódot folytattak s így ott szerepelnek.

Kriminalpedagógiai intézet.

Kármán Elemér erzsébetfalvai járásbíró, a fiatalkorúak bírása, kriminálpszichológiai író buzgó fáradozására az Erzsébetfalvi J. B. Pártfogó Egyesület Erzsébetfalván kriminalpedagógiai intézetet létesített, mely nagy koncepciójánál, gondos megalapozásánál fogva gyermekbiróságunk és általában egész gyermekvédelmünk tökéletesítése számára szép perspektívát nyit. Midőn a kriminalpedagógiai intézet tervezetét leközzöljük, nem állhatjuk meg, hogy őszintén érzett örömünket ki ne fejezzük amiatt, hogy e bennünket is oly közelről érdeklő, nagy fontosságú intézményt létesíteni sikerült. A Kriminalpedagógiai Intézet munkásságától értékes eredményeket várunk. Társaságunk tudvalevőleg a fiatalkorúak bírósági ügyével behatóan foglalkozik. A gyermekbírói tárgyalásokon kiküldöttjeink-

kel képviseltetjük magunkat, kik a tárgyalásokról vezetett feljegyzéseiket rendelkezésünkre bocsátják. Ezekből, valamint a próbára bocsátott és pártfogás alá helyezett fiatalok pártfogóinak tapasztalatai alapján megállapíthattuk, hogy a gyermekbírósági tárgyalások alapján a gyermek jövőjét illető döntések, bár e tárgyalások mindig a legnagyobb gonddal, körültekintéssel s az ifjúság iránti mély érzéssel folynak, sok esetben nem vezetnek eredményhez.

E sikertelenség egyik okát, mint azt Kármán Elemér dr. az ő tervezetének bemutatása alkalmával is hangsúlyozta, nem a bírászkodás hézagosságában, hanem magának a gyermekbírósági intézménynek meg nem felelő szervezetében kell keresnünk. Az eljáráshoz ugyanis nincsenek meg azok a szükséges előfeltételek, amelyek biztosítanak a pszichológiai, pszichopathológiai s ami ezzel együtt jár, a pedagógiai szempontok érvényesülését. Csak a gyermek egyéniségének lélektani, pathológiai s lélekfejlődéstani megismerése nyújt szilárd alapot a bíró ítéletéhez. E nélkül sötétben tapogatózik a bíró. Több pszichológiát és pedagógiát tehát a bírói eljárásba! Hangsúlyozza a tervezet készítője és e kívánságát magunk is készséggel aláírjuk.

Azonban a gyermekbírászkodásnak ily értelemben való megváltoztatása csak egyik célja a tervezetnek. Hogy ezenkívül mily gazdag munkakört ölel fel, azt a célkitűzésből láthatjuk. Kitűnik ebből, hogy itt egy alaposan átgondolt, következetesen felépített kriminalpedagógiai, gyermektanulmányi és gyermekvédelmi rendszerrel van dolgunk.

Örömmel üdvözljük az új intézetet, amely a külföldi hasonnemű intézetek között is egyedül áll a tekintetben, hogy a gyermektanulmányi szempontokat öntudatosan és mélyrehatóan öleli fel s szervesen kapcsolja össze a gyermekvédelmi s büntetőjogi intézkedésekkel. Hatni akar a gyermekre, a társadalomra, a bírósági személyzet működésére s művelni akarja a tudományt. Kívánjuk, hogy sikerüljön a megalapítóknak a mai nehéz időkben is legyőzniök a kezdet nehézségeit és sikeres működésükkel hasonnemű intézetek keletkezéséhez alapul szolgálniok.

A kriminalpedagógiai intézet célja.

A Kriminalpedagógiai Intézetet az „*Erzsébetfalvi Fiatalok Bíróságának Pártfogó Egyesülete*“ állította fel és az egyelőre a fiatalok bíróságának helyiségében, valamint az egyesület által bérelt helyiségekben van elhelyezve.

Az intézetet *dr. Kármán Elemér*, a fiatakorúak bírása vezetője, tisztviselői és tagjai mindazok lehetnek, akik jogász, orvos vagy tanügyi pályán működnek és a fiatakorúak bíróságának kérdéseivel gyakorlatilag és tudományosan is foglalkozni óhajtanak.

Az intézet célja: a fiatakorúak bírósága mellett felmerülő bűnügyi és pedagógiai teendőknél a modern kriminalistikai és pedagógiai tudomány elvei szerint való elvégzése, és másfelől az itt szerzett tapasztalatoknak *tudományos eszközökkel és módszerekkel való feldolgozása*; célja egyúttal a fiatakorúak feletti bírászkodás alapját szélesebb és az életből vett alapra emelni, azt a valósághoz közelebb vinni és ez által a fiatakorúak feletti bírászkodást, valamint az elhanyagolt és bűnös fiatakorúak nevelése iránti érdeklődést és hozzáértést fokozni. Célja végül az intézetnek ezen az alapon olyan egyéneket képezni ki, akik hivatásszerűen fognak foglalkozni a *fiatakorúak bíróságainak*, valamint a javító- és nevelő-intézetek gyakorlatával.

Az intézet egyes részei a következők:

A) *Gyakorlati rész.*

I. *Általános gyermek- és fiatakorú-védelem.* Az intézetnek ez a része az általános vezetés mellett foglalkozik a bíróság elé kerülő gyermekek, fiatakorúak és családjaik segélyezési, *elhelyezési kérdéseivel* és intézkedik ezeknek mindennemű ilyen ügyeiben. E végből a maga anyagi eszközein kívül közvetíti az érintkezést az „Országos Gyermekvédő Ligával” és az egyéb jótékony egyesületekkel.

Különös teendője az intézet ezen részének a fiatakorúak *munkaközvetítése*, amely célból az intézet a bíróság területén lévő gyárak, vállalatok, kereskedelmi és ipartestületek közreműködésével rendszeres munkaközvetítőt tart fenn.

Az intézet ügyvitelének ellátására *Erzsébetfalván, Alsódabason és Ráczevén* hivatalos irodát tart fenn.

II. *A fiatakorúak bírósága melletti teendők.* Az intézet e része kizárólag az erzsébetfalvi fiatakorúak bírósága mellett, — amelynek hatásköre kiterjed az erzsébetfalvai, ráczevei és ócsai kir. járás-bíróságok területére, — látja el a teendőket; és pedig:

1. *Az előkészítő eljárás* pártfogói teendői; beszerzi a bíróság részére a környezettanulmányokat, a tájékozódást, ellátja a gyermekek és fiatakorúaknak javára szükséges védő- és óvóintézkedé-

seket, és e végből tisztviselői vezetésével a pártfogó-egyesület kebelében szervezett községi bizottságot veszi igénybe.

2. *Megfigyelő otthon.*

Az intézet Erzsébetfalván otthont tart fenn, amelynek célja azokat a gyermekeket és fiatalkorúakat, akiket az eljárás során környezetüktől el kell távolítani, megfigyelni és egyéniségüket ott való elhelyezésük útján tanulmányozni; és ez alapon tenni intézkedést elhelyezésük, munkáltatásuk, elmeorvosi megfigyelő-intézetben vagy javító-intézetben való elhelyezésük iránt.

Ezzel kapcsolatban gondoskodik úgy a kir. járásbíróóság fogházában, valamint a menhelyében elhelyezett gyermekek és fiatalkorúak foglalkoztatásáról és a már nem iskolaköteles, de még ipari munkára nem alkalmazható fiatalkorúak részére műhelyt, valamint a tulajdonát képező telken gazdasági telepet tart fenn.

3. *A próbárabocsátott és pártfogás alá vett fiatalkorúak és gyermekek felügyeletét* elsősorban saját tisztviselői által, a pártfogó-egyesület községi bizottságainak közreműködésével rendszeresen ellátja és ezek tárgyában részt vesz a bíróság által tartott ellenőrző napokon, valamint saját kebelében a próbárabocsátottakról rendszeres conferentiákat tart.

Ezeknek a teendőknél az ellátása annyiban tér el a más pártfogói egyesületek tevékenységétől, hogy keresztülvitelők a gyakorlatban felmerült tapasztalatok gyűjtésére s a gyűjtött tapasztalatok módszeres feldolgozására van alapítva.

B) *Elméleti rész.*

I. *Könyvtár.* Az intézet könyvtára a következő művekből áll:

1. Kriminalistikai és kriminalpszichológiai művek.
2. Pszichológiai művek:
 - a) általános lélektani művek,
 - b) kísérleti lélektani művek,
 - c) elmekórtani művek.
3. Paedagógiai és gyermektanulmányi munkák:
 - a) általános neveléstani munkák,
 - b) a munkaiskolára vonatkozó művek,
 - c) gyermektanulmányi és gyógypaedagógiai munkák.

Addig is, a míg az intézet könyvtára teljesen létesül, az intézet vezetőjének könyvtára, amely a felsorolt tudományokra nézve majdnem teljes, rendelkezésre áll.

II. *Előadások.* Az intézet vezetője és más szakemberek egyfelől az intézet tagjai számára, másrészt pedig a nagyobb nyilvánosság számára tájékoztató előadásokat tartanak. Ezenfelül rendszeres tanfolyamokat tart tisztviselői, valamint olyan tagjai részére, akik magukat a fiatalkorúak bíróságának vagy javító és nevelő intézetek munkájára akarják kiképeztetni.

Az előadandó tárgyak a következők:

1. Bűnügyi lélektan.
2. Bűnügyi embertan.
3. Kriminalistika.
4. Paedagógia.
5. Kísérleti lélektan
6. A fiatalkorúak büntető jogára vonatkozó anyagi és alaki törvények és rendeletek.

III. *Laboratórium.* Az intézet laboratóriuma tulajdonkép a zűllésnek indult, valamint a bűnös gyermekek és fiatalkorúak klinikája kíván lenni.

E végből az intézet:

1. megfigyeléseket teljesít gyermekeken és fiatalkorúakon és véleményeket ad úgy az erzsébetfalvai fiatalkorúak bírósága, valamint más hatóságok számára és azon szülők vagy gondviselők számára, akik bírósági eljárás nélkül fordulnak bűnügyi vagy paedagógiai kérdésekben az intézethez;

2. végzi a tanítást és a gyakorlatokat az intézet kiképzése alatt álló tagokkal, a fiatalkorúak bűnügyeinek nyomozási, nevelési és lélektani megfigyelései terén;

3. végzi azokat a munkákat, amelyek a fiatalkorúak bűnügyi múzeumának céljára szükségesek.

IV. *Kriminalpaedagógiai múzeum.* Az intézet múzeumának célja előadásai számára alapot teremteni és tanítási tárgyakat szerezni, másfelől pedig gyakorlati esetekben egybehasonlításra alkalmas tárgyakat bocsátani rendelkezésre. A múzeum tárgyai ezidő szerint az erzsébetfalvai fiatalkorúak bíróságának gyakorlatában előfordult esetekből gyűjtöttek össze, de folyamatban van más bíróságok tárgyainak is a gyűjtése és rendezése.

A múzeum tárgyai a következő főcsoportokból állanak:

1. A laboratóriumi munkálatok gyűjteménye:
 - a) statisztikai egybeállítások, egyes esetek leírása, graphikai tabellák és kísérleti vizsgálatok jegyzőkönyvei,
 - b) fényképek, embertani mérések és kézírások gyűjteménye.

2. A következõ tárgyak:

a) a bûnesetekbõl származó bûnjelek, nevezetesen a gyermekek és fiatalok által elkövetett lopások, testi sértések, gyújtogatások és egyéb bûntettek elkövetési eszközei, valamint az ezen bûncselekmények eredményét szemléltetõ tárgyak;

b) a züllésnek indult és büntetett gyermekek gyermeklélektani okmányai és pedig különösen:

1. önéletírások és önvallomások;
2. rajzok;
3. az intézeti mûhelyben elõállított tárgyak;
4. a gyermeki alkotó munka egyéb termékei.

V. *Tudományos Közlöny.* Az intézet rövid idõn belül magyar és német nyelven kívánja a következõ címmel: „Az Erzsébetfalvai Kriminálpedagógiai Intézet Közleményei“ idõhöz nem kötött folyóiratát megindítani.

Addig is dolgozatait és közlendõit magyar nyelven a dr. Angyal Pál egyetemi tanár szerkesztésében megjelenõ „Bûnügyi Szemle“ folyóiratban, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság által kiadott s Nagy László által szerkesztett „A Gyermek“ címû folyóiratban, valamint német nyelven a dr. Hans Gross gráczi egyetemi tanár szerkesztésében Lipcsében megjelenõ „Archiv für Kriminalanthropologie und Kriminalistik“ címû folyóiratban közli.

Az intézetre vonatkozó megkeresések és érdeklõdések az „Erzsébetfalvi Fiatalok Biróságának Pártfogó Egyesülete“ címére, Erzsébetfalva, Kossuth Lajos-tér 1. sz. intézendõk. (Telefon: Erzsébetfalva 120.)

A székesfõvárosi szünidei gyermek-üdülõtelepek.

A székesfõváros tanácsának határozata folytán az idén kísérletkép a fõváros nyaraló részeiben 3 szünidei gyermeküdülõ-telepet szerveztek, még pedig a Budakeszi-úton, a Római fürdõn és a Svábhegyen. Az elsõ a Klotild-szeretetházban, a másik kettõ községi iskolában volt elhelyezve. A Svábhegyen leányok, a többiben fiúk találtak elhelyezést. Ezzel a beosztással júliusban és augusztusban 150—150 leány és 50—50 fiú, összesen 500 gyermek élvezte a nyaralás áldásait.

A gyermekek ellátását a Gyermekbarát Egyesület vállalta, míg a telepek szervezése a központi segítő bizottság gyermekvédő osztályának munkája, amelynek élén *Déri Ferenc dr.*, a főváros akkori közoktatásügyi tanácsosa állott. A Gyermekbarát Egyesület részéről *Bárczy István dr.*, *Teleki Sándor gróf* elnökök és *Vajna Ödön* főtitkár szervezték az ellátásnak megoldását.

A telepek vezetésére a tanács *barátosi Balogh* Benedek, *Gyulai Aladár* és *egri Tóth Kálmán* fővárosi pedagógusokat küldötte ki. Minden 20 gyermekre jutott egy-egy felügyelő. Az orvosi teendőket a tanügyi osztály felkérésére a kerületi tisztí orvosok látták el.

A gyermekek legnagyobb részének atyja katonai szolgálatra vonult be. Ezekre különösen áldásos volt a drágasági viszonyok folytán, hogy levették a terhet az itthon hagyottakról. A gyermekek kora 6—12 év volt. Legnagyobb része testileg gyenge, vérszegény, betegségre hajlamos volt. Valamennyien községi iskolák tanulói voltak.

A gyermekek egyszerű, de tápláló ellátást nyertek. Reggel kávé (makk-kávé), kenyeret, tizórára tejet, vajaskenyeret, ebédre többnyire levest, főzeléket hússal vagy tésztát, ozsonnára tejet kenyérral, vacsorára főzeléket kaptak. Gondoskodás történt a mozgásnak, játéknak kellő pihenéssel való egyensúlyozásáról. Minden gyermek ebéd után 2 órát aludt. Az egész nap programjában játék, kézimunka, kerti foglalkoztatás, ének szerepeltek. A Budakeszi-úti gyermekeknek volt maguk készítette kuglipályájuk, csináltak sáncárkokat drótakadályokkal, a megtekintett pasaréti lövészárók utánzásaképen.

A gyermekeknek kivétel nélkül hasznára vált az üdülés, átlagos súlygyarapodásuk egy hó alatt az 1 kg-ot felülmultra. A telepek vezetői arra törekedtek, hogy a nevelésben is eredményeket érhessenek el. A fáradozás nem volt hiábavaló, a gyermekek lassankint levetették magukkal hozott vadságukat, leszoktak trágár kifejezéseikről, úgy éltek, mint a családban. Megvizsgáltuk a gyermek értelmiségének fokát, a megfigyelések alapján jellemlapokat állítottunk ki róluk, melyeket a „Gyermektanulmányi Társaság” bocsátott rendelkezésünkre,

Az elért eredmények az első kísérleti év mérlegét kedvezően tüntetik fel. Reményünk, hogy a háború elmúltával ez az intézmény fennmarad. Létjogosultsága megvan, hasznát elvitatni nem lehet. Fejlődjék és virágozzék sok-sok olyan nyaraló telep, mint az ideai három volt.

Gyulai Aladár.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

Athenaeum. Új folyam. A Magyar Tudományos Akadémia hozzájárulásával kiadja a Magyar Filozófiai Társaság. Szerkeszti: *Alexander Bernát*.

A filozófia nálunk valahogy nem akar erősebb gyökeret verni. Még mindig sokan vannak, kik e szót nagyon ironikusan ejtik ki, kik nem tudják megérteni, hogy akadnak emberek, kik nem irtóznak ez „üres szalmacsépléstől“, kiknek az eszmélés, a világról való tudatos fogalomalkotás lelki szükség s kik ezt az összefoglaló munkát legalább oly fontosnak találják, mint bármely más speciális kutatást.

Tévedés volna azonban ez elterjedt antipatiából arra következtetnünk, mintha ez faji jelleg volna, mintha a magyar fajnak filozófiai érzéke nem volna. Az ellenszenv jórészt előítélet s történelmi okokkal menthető tájékozatlanság következménye s míg ez következetes, céltudatos munka útján el nem oszlik, addig szélesebb körű filozófiai érdeklődésről és munkásságról szó nem lehet.

E nagy közöny és indokolatlan elhanyagolás ellen alig vethetné más nagyobb súllyal szavát a latba, mint akinek ezt a meglévő csekély filozófiai érdeklődést is első sorban köszönhetjük: *Alexander Bernát*, ki írásaiban vagy nyilvános előadásaiiban és az egyetem katedrájánál már régóta hirdeti a filozófiának, különösen a nemzeti filozófiának, a nemzeti kultúra kialakításában való nagy jelentőségét.

Méltán tekinthet hát bizalommal jövője elé a Filozófiai Társaság eddig kis köre, mert új folyóiratának szerkesztésével együtt az elnöki széket is vállalta *Alexander* s a szerkesztése alatt megjelent *Athenaeum* első kötete csak megerősítheti e szép perspektívát.

Nemcsak terjedelménél, hanem belső tartalmánál fogva is imponáló ez a kötet, mely egymagában is fényesen rácáfol, ami állítólagos filozófiai érzéktelenségünkre. Magyar filozófusok tolla alul kikerült nyolc önálló tanulmányt tartalmaz ez az első kötet, ezenkívül van bőséges könyv és folyóirat-szemléje, rendszeres bibliográfiája és önismertetési rovata is. Tartalma valóban oly gazdag, hogy azt e helyütt csak nagyon röviden ismertethetjük: ¹⁾

Magyar filozófia. Irta: *Alexander Bernát*. E program tanulmányban A. a már jelzett két gondolatot, a filozófia önállóságát és a nemzeti filozófia jelentőségét fejti ki: Nemzeti kultúra és a nemzet kiváló filozófusai között,

¹⁾ A Filozófiai Társaság tagsági díja évi 6 korona, melyért a folyóirat díjtalanul jár.

különösen az új kortól kezdődőleg, könnyen kimutatható kölcsönhatás állott fenn. A filozófusok hatnak koruk kultúrájára, ők maguk azonban koruk kultúrájának miliójében növekedvén fel, szükségkép nemzeti színezetű filozófusokká válnak. Kant, Fichte, Schelling, Hegel gondolatai nemcsak kapcsolatosak egymással, hanem tipikusan német gondolatok, német eszme körben mozognak, másrészt Comte és Spencer, még ha *kutatásuk tárgya* a társadalom azonos is, azt teljesen nemzetük pszichéjének szellemében oldják meg. Még jobban tűnik ki az európai nemzetek eltérő szellemisége, ha *ugyanazon fogalom* kialakulását figyeljük meg náluk: az angol Spencer az egész élő és élettelen világ létrejöttét mechanikusan magyarázza, akárcsak honfitársa Darwin a szerves világ fejlődését; a francia Comte, csak a szellem világában lát fejlődést és építi itt fel híres Liecurarchiáját, Hegel pedig magának a világszellemnek ellentétekre való oszlásában és kiegyenlítődéseben látja a haladást. Tudjuk, Kant óta a szellem magára eszmélése, alaptémája a német filozófiának.

Ugyanilyen eredményekhez jutunk, ha a filozófia mivoltát kutatjuk. Míg a többi tudományok a világ egy bizonyos részének megismerésével foglalkoznak, addig „a filozófia az embernek a világgal szemben való állásfoglalás tudománya“ (9 l.) Ez tehát *a magunk állásfoglalása, az egész világgal szemben*. Ez egy különálló feladat, mely azóta létezik, amióta ember eszmél, melyet azonban más tudomány nem oldhat meg, mert sajátos eljárást, a *magára eszmélés* módszerét kívánja. A feladat adottsága és különleges módszere pedig kétségtelenné teszi a tudomány önálló létjogosultságát.

Ámde az emberi állásfoglalás bármennyire is egyéni, lényegében mégis kollektív jelenség. Hogy valaki valamely adott kérdésben miképen itél, az jórészt annak a társadalomnak szellemétől, felfogásától függ, melyben maga is felnőtt, ez rányomja bélyegét az egyén gondolkodására is. Az egyén csak befogadja, feldolgozza, öntudatosá teszi azt, amit a közösség együtt alkot és a filozófus is csak annyiban teremtő erejű, amennyiben a szellem öntudatlan termékét tudatos formában kifejezésre juttatja „A filozófia ezért a nemzeti szellem öntudata és magában első sorban nemzeti“ (16 l.) Mint-hogy pedig a nemzeti szellemnek csak tudatosá vált termékei számíthatnak fennmaradásra, ezért a nemzeti filozófia ápolása elsőrendű nemzeti érdek.

Ha a magyar szellem eddig nem alkotta meg karakterének filozófiáját, ez jórészt csak az erre kedvezőtlen történelmi alakulatoknak tudható be, ámde ha pozitíve nem is, negatív formában a magyar filozófia körvonalai már is kibontakoznak és ezek egy nagyon érdekes nemzeti filozófiát sejtetnek. A magyar szellem mintegy egyesíteni látszik magában a német, angol és francia szellem előnyeit azok túlzása nélkül. „Szereti a világosságot mint a francia, a realitást mint az angol és bizik a gondolatban, mint a német“ (20 l.)

Mi a filozófia? Irta: Böhm Károly. E tanulmányban nemrég elhunyt nagy filozófusunk egy posthumus munkáját kapjuk, melyben a filozófia fogalmának, a filozófiai rendszerek tagosulásának, a filozófia és egyes tudomány-

ágak viszonyának és a különböző rendszerek kialakulásának igen tanulságos történelmi ismertetését nyújtja.

A filozófia fogalmának történelméből megállapítja, hogy filozófia és tudomány terjedelem szempontjából teljesen megegyeznek. Az egyes rendszerek nem tagozódhatnak önkényesen, hanem bennük az egyéni eltérések mellett is ugyanazon részeknek kell előfordulniuk. E részek: 1. az önkényüinktől független valóság; 2. öntudatunk vezetése mellett előállott alkotások; 3. az objektív valóság és szubjektív alkotások közös gyökere.

A *viszony* szempontjából filozófia és a többi tudományok közt nem tartalmi, hanem fejlődésbeli különbség van. Ez a fokozatbeli különbség, az „összes ismereteknek egységes ész rendszerbe való foglalásában áll“, mely funkció már magában véve is igazolja a filozófia létjogosultságát, de ezenkívül vannak a filozófiának önálló problémái is. (Látjuk tehát, hogy e kérdésben ugyanahhoz a felfogáshoz jut, mint Alexander jutott más irányú meggondolásból).

A filozófiának különböző disciplinákra való *tagozódása*, bármennyire is eltérő ez a különböző szerzőknél, lényegében a platonai három alaptagból (dialektika, etika, fizika) alakultak ki és ezekre vissza is vezethetők. Az egész filozófiában, illetve egyes disciplináiban mutatkozó különböző *irányok* pedig, a filozófus alap gondolatának, vezérlő szempontjának eltérése szerint alakultak ki.

A correlativitás elve. Irta: Pauler Ákos. E már régen, de nem teljes tudatossággal hirdetett tétel alatt szerző azt érti, hogy „relativum“ és „absolutum“ minden téren, egymás nélkül meg nem álló korrelatív dolgok. (43 l.)

Sokrates ez elv helyességét már sejtette, amikor azt hirdette, hogy a relativ igazság fogalmában már benne rejlik az abszolút igazság fogalma; Platonnál ez már határozottabb kifejezésre jut, amidőn a változó és mulandó érzéki valósággal szembe helyezi az ideák állandó világát; Aristoteles pedig már világosan át látja, hogy a magyarázatok keresésében nem lehet a végtelenig visszamenni, hanem „meg kell állani egy ponton“. E végső pont, tehát a végső absolutum nála az Istenség.

Ez absolutum megjelölésére idővel különböző terminusokat — „substantia“, „magánvaló“, „én“, stb. — használtak a különböző filozófusok.

A tanulmány folyamán eljut ez erős kritikai érzékű filozófusunk ahhoz az eredményhez, hogy a correlativitás elve lényegében a principium classificationis egy formája.

A következő tanulmányban *Hornyánszky* Gyula „Az igazi Sokrates“ cím alatt Heinrich Mayer göttingai tanár „Sokrates“ műveinek megbeszélése kapcsán, megállapítja vele együtt, hogy Sokrates igazi alakjának rekonstruálása, bár újabban nagyon sokan kísérelték ezt meg, még mindig nem sikerült teljességgel. A nehézség tudvalevőleg abban rejlik, hogy Sokrates az élő szó mestere lévén, tanait írásba nem foglalta és így a különböző források mérlegelése igen nagy kritikát igényel.

A tanulmány befejezése, amelyben majd a Mayer rekonstruálta sikerült Sokratesképet fogjuk kapni, a következő számban fog megjelenni.

Az esztétikai érzés-átvitel tanához. Irta Beöthy Zsolt.

Az esztétikai lélektanban egyre nagyobb tért hódít az a felfogás, mely szerint a művészi szemlélet, illetve élvezet értelmezésében az *életérzésnek* más szóval a „közérzés“-nek kell a legnagyobb jelentőséget tulajdonítani. Ez életérzés alatt azt az érzést szokás érteni, melyet szervezetünk bonyolódott életfolyamatai váltanak ki mindegyikünkben, s mely a kellemes és kellemetlen érzés két véglete közt mozog, aszerint, hogy szervezetünk összműködése zavartalan-e vagy sem.

Ez elterjedt felfogással szemben Beöthy azt hiszi, hogy az életérzés e fogalmazásában nem alkalmas kiinduló pontul szolgálni a művészi élvezés magyarázatához, hanem csakis annak kibővített formája: az *életközösség* érzése, mely már nem üres, képzetektől független, mint amaz, hanem benyomásokhoz, képzetekhez fűződő fogalom és lényegében egy viszonynak a tudatát jelenti: a körülöttünk megnyilatkozó egyetemes életnek s ami részeségünknek az érzését ebben az egyetemes életben.

Fodor Márk.

Kiadóhivatalunkban kapható :

Ranschburg Pál dr. : Pszichológiai tanulmányok
 című kiválóan becses munkája. Két kötet ára vászonba kötve
 12 K, fűzve 10 K; tagoknak 10, illetőleg 8 K.

LAPSZEMLE.

A láz. A Jó Egészség című folyóirat XIV-ik évfolyamának 9. számában a következő főbb gondolatokat közli e tárgyról, amelyeket tanácsos a nevelőknek is tudomásul venniök. A láz tulajdonképen nem más, mint a test hőmérsékletének emelkedése. Régebben az orvosok a lázat, a szervezetre nézve káros hatásúnak találták s nagy számmal igyekeztek előállítani a különböző lázcsökkentőszereket. Ujabbban azonban az orvosok arra a meggyőződésre jutottak, hogy a lázcsökkentőszerek, pl. a kinin, mértéktelen alkalmazása inkább rossz, mint jó a szervezetre, sőt egyes esetekben veszélyes is lehet. Ekkor azután kimondták a régi felfogástól eltérőleg, hogy a láz nemcsak ártalmára nincs a szervezetnek, de sokszor hasznos is. A láz nem egyéb, mint kifejezője egy heves reakciónak, erős küzdelemnek, melyet az organizmus fejt ki azokkal az ártalmakkal szemben, melyek megbetegedését okozzák.

Bár ez az elmélet sem új, mert vagy 2000 évvel ezelőtt Hipokratesz ugyanezt a felfogást vallotta, midőn a láz gyógyító hatásáról beszélt. Mindazonáltal csak azóta fogadja el ezt az orvostudomány is, mióta az állatokon végzett kísérlet is erre az eredményre juttatta őket.

A kísérletet a következőképen hajtották végre. Néhány kis házinyulat mesterségesen lázas állapotba hoztak oly módon, hogy agyuknak egy részét széttronsolták. Ezután pedig beoltották különféle fertőző mérgekkel. Hasonlóképen cselekedtek olyan nyulakkal is, melyeket megelőzőleg nem hoztak lázas állapotba s most azután figyelték, hogy az előbbi-e, vagy az utóbbi képes tovább ellentállni a mérég hatásának. A kísérlet eredménye az lett, hogy a lázas nyulak tovább éltek, sőt néhány közülük teljesen leküzdte a mérég hatását s életben maradt, míg a lázmentes nyulak rövid időn belül egytől-egyig elpusztultak. E kísérlet bebizonyította, hogy a nagy meleg, mely lázas állapotban a szervezetben képződik, a fertőzést okozó baktérium mérgeire gyöngítően hat. Vagyis a nagy meleg annyira megváltoztatja az anyagcsere lefolyását, hogy a képződő bomlási termékek, a baktériumok táplálására és fejlesztésére alkalmatlanok lesznek.

Azóta sokszor foglalkoztak az orvosok már e kérdéssel s mindezt elfogadták és megerősítették, de megjegyezték egyszersmint azt is, hogy a láz csak addig hat jótékonyan a szervezetre, amíg a fehérvérsejtek tevékenységét fokozza. Ezáltal a fehérvérsejtek vagy mint nevezni szokták, falósejtek, phagocyták, nagyobb munkát képesek kifejtteni, vagyis több baktériumot

kebeleznek be. Így azután az a kevés baktérium, mely a szervezetben marad aránylag oly kevés mérget, toxint termel, hogy ez a szervezetben nagyobb mértékű roncsolást nem idézhet elő.

Ha azonban a láz magasra, pl. 40°-ra emelkedik, elveszti ezt a kedvező befolyását a szervezetre. Ugyanis a 39·5°-on tuli láz melegében a fehérsejtek szétesnek s így a baktériumok nagyobb mértékben szaporodnak. Ilyenkor igyekezni kell a lázat 39·5° alulira leszorítani. Ekkor lehet tehát a lázcsökkentőszereket alkalmazni.

Vályi Ida.

A háború és a gyermekkriminalitás. (A Gyermekvédelem Lapja. XI. évf. 1915. aug. füzet.) *A budapesti rendőrség jelentése.*

A háborús állapotok természetesen a gyermekvédelem keretében is éreztették hatásukat. A gyermek és az ifjú lelkülete hevülékeny, fantáziája csapongó, az idők nagy emóciói tehát a gyermek lelkét is kilendítik egyensúlyából. Számtalan jelenet szolgált erre illusztrálásul a rendőri gyermekbíróóságokon is. De másképp is állott be változás a nagy háború miatt a gyermek életében. És nem előnyére. Hadbavonult az apa, idehaza maradt az anya vagy a nővér vagy a gyenge, öreg nagyszülők: mind olyan, akik már gyengébb energiával állnak szembe a vajmi sokszor fékezhetetlen gyermekindulatokkal.

Lazult tehát a családi fegyelem. A gyermek szabadabban mozgott, végül — csavargott. Anyák fordultak ilyen panasszal a r. gyermekbíróósághoz. Egyik egy levelet produkált, amelyet hazulról megszökött tizenkét éves fia hagyott hátra. A levélben a gyermek rendelkezett: Kis testvéreire hagyja a játékait, egyben kurtán okát adja szökésének. „Idáig nem bocsájtották játszani az ő kedves cimboráihoz“. A gyermek *apai szigort* nem talált maga fölött, az *anyjától* pedig nem tartott. Holott az anya szerint addig jól viselte magát, amíg látta ott maga körül az apát.

A hősi tettek, csatajelenetek olvasása, a mozifilmeken való lepergetése — érdekes jelenségként — nem egyszer zavarólag hatott a fogékony gyermeklélekre. Hogy milyen érdekes lelki változásokat hoz létre, azt érdekesen bizonyítja egy tanuló esete. Anyja előadása a fiút a szerénység, csendesség és jóság mintaképének rajzolta meg. Egyszer gallérvára rávarrt két-két tiszticsillagot; kiment a hidakat őrző katonák közé és ott, mint népfőlkelő főhadnagy, belefogott az őrség dirigálásába. Természetesen hamarosan leleplezték. Azzal védekezett, hogy társaival fogadott.

Egészen sereg apró gyermek, 15 évtől 17-ig, került a r. bíróság elé nem egyszer, akik egyenesen hadba akartak vonulni. Olyan is volt közöttük, aki már megjárta a harcteret, sőt meg is sebesült. Csak fölülnek a katonavonatra, mondták, — ott a katonák szívesen fogadják, élelmezik és elviszik magukkal. Mint kocsisok, kifutók és sebesültszállítók tesznek szolgálatot.

Volt más típus: a szélhámos gyermek, aki a háborút használta ki hazudozásaira és csínytevéseire. Ezek közül megemlíjtük egy 14 éves fiú esetét, aki bekötött karral jelentkezett az egyik hadikórházban, ahol föl is

vették. Kitűnő svádával beszélte el, hogy járt a harctéren és hogy sebesült meg. Sokáig tudta olyformán rendezni, hogy az orvosi vizsgálat alól elvonta magát. Egyszer azonban lefotgák minden tiltakozása ellenére s fölbontották a kezén levő kötést. A sebnek nyoma sem volt. Kiderült, hogy a fiú menhelyi szökevény.

Egy másik hasonló korú fiú azzal állott elő, hogy az északi harctéren fuvaros volt. Kiderült, hogy meglopta szüleit és megszökött. Csizmájában a pénz nagy részét megtaláltuk.

A harmadik leány volt, aki azt erősítette, hogy ápolónő volt a harctéren. Egyszer egy orosz tisztet is fölszedett. Ez azonban előrántotta revolverét és belelőtt a lábába. Sebesülten került a harctérhez közel fekvő kórházba s onnan több kórházon keresztül Budapestre jutott. Maga gyártotta hazugság volt az egész.

Az az aggodalom, hogy a háború folytán beálló *nyomor* a gyermekzüllést is nagy mértékben fogja előmozdítani, nem vált be, *mert a nyomor maga sem jelentkezett*. A szegényebb néposztály az állami és társadalmi segélyből mindenkor és mindenütt oly mértékben vette ki részét, hogy akárhány családban a családfő vagy családtag hadbavonulásával az anyagi helyzet *javult*. A családfő például részeges, rossz munkás volt, aki csak hébe-hóba keresett valamit. Most hogy a harctérre vitték, utána rendes állami segély jutott a családnak, nem szólva az egyéb társadalmi támogatásról. Kétségtelenül meg lehetett állapítani, hogy a *főváros szegényügye szinte javult* és ezen a címen a gyermekzüllés alig emelkedett.

A háború okozta jelenség, hogy a zülött *leányok száma emelkedett* a fiúkéval szemben. Magyarozatát főleg abban lehet keresni és megtalálni, hogy a *háztartásokban beállott takarékoság következtében sok cselédleányt elbocsájtottak a szolgálatból*, akik helyhez nem jutottak, csavarogtak és *könnyű keresetre adták magukat*. Annál is inkább így van, mert a zülött leányok *legnagyobb százaléka cseléd*. A könnyelmű perditá-életnek pedig tág teret adott a főváros állandóan mozgalmas katonáélete.

Ez a jelenség itt ismételtén sürgeti a cselédkérdés rendezését és a cselédvédelmet, amelynek megoldása nélkül a gyermekvédelem szintén nem juthat a tökéletesedés felé.

Ezek volnának nagy vonásokban a háborús idők által okozott változásokról és eredményekről gyermekvédelmi szempontból a megfigyelések. Néhány érdekes új szimptoma, amelyekkel foglalkozni és leszámolni kell. Valószínű, hogy a háború után ezek a szimptomák meg fognak sokasodni, újakkal szaporodni s akkor nyílik majd igazi tere, úgy az állami, mint a társadalmi gyermekvédelmi tevékenységnek.

Tartsunk most szemlét a rendőri gyermekbírósnak működésén:

Összesen eljárta a rendőri gyermekbírótság 5152 (1048) esetben. Ebből leány volt 1048, vagyis 20.3% (az 1911. évi arány 16.8%, az 1912. évi 21.8%, az 1913. évi pedig 20.5%). Ezen számadatokból hiányzanak az árvaszéki, gyermekmenhelyi vagy más hatóságok megkeresésére eszközölt nyomo-

zások és egyéb átmeneti intézkedések, továbbá az a sok önként jelentkező fiatalok és szülő, akiket elhelyezés vagy segélyezés végett, rövid úton adtunk át a Ligának, a gyermekmenhelynek vagy valamely más jótékony intézetnek.

Kihágási bíráskodás. Letárgyaltunk 4599 kihágási ügyet, amiből a leányokra esik 894 vagyis 19.9%.

A csavargás rovatában évről-évre csökkenés észlelhető.

A háború hatása sokkal inkább a *koldulás rovatain* mutatkozik. Míg az előző évek aránya alig mutat némi eltérést, addig az elmúlt évben az arány az előbbiekhöz képest majdnem a *háromszorosára emelkedett.*

A háború megteremtette a kolduló gyermekek egy speciális fajtáját is: apró gyermekekét, kik leginkább a villamosokon a „legújabb harci dalok“-at énekelgetik.

A csavargókat és koldulókat illetőleg, a már említett okok miatt, már a r. gyermekbiróság igyekezett a fiatalokot vagy a családot elhelyezni, vagy valamely jótékony intézet, elsősorban a Liga útján, segíteni s *csak az iratokat tette át a fiatalokúak bíróságához.*

Mint azelőtt, úgy ezuttal is a r. gyermekbiróság a Ligával a legszorosabb összeköttetést tartotta fenn. *Általában elmondhatja, hogy a Ligához eredmény nélkül sohasem fordult.* A Liga szintén állandóan kiküldte pártfogó tisztviselőjét a rendőri gyermekbirósághoz. A pártfogó igen sok esetben volt segítségünkre, különösen oly esetekben, amikor a fiatalok vagy a szülők azonnali pénzbeli támogatásáról vagy utiköltségük fedezéséről volt szó.

A fiatalokúak kihágási ügyeinek elintézési módját a következő adatok tüntetik föl:

Az 1914. évi eredmény a fölmentéseknél az előbbi öt évhez képest nagyon szembetűnő csökkenést mutat, nem mintha a rendőri eljárás irányt változtatott volna, hanem, mert a csavargási és koldulási ügyekben most már (1914. január óta) a fiatalokúak bírósága ítélkezik s azelőtt a fölmentvényeknek legalább 40—50%-a a kihágási ügyek ezen csoportjára esett.

A *dorgálások* számában az előbbi évhez képest az emelkedés csak 4.7%.

A *pénzbüntetés* már új rendelkezése az 1913. évi VII. törvénycikknek.

Azelőtt ugyanis a pénzbüntetés ki volt zárva. Ezért — különösen az olyan kihágásoknál, amelyeket a fiatalokúak nem annyira a züllöttség folytán, hanem pajkosságból, szórakozottságból követtek el — a kihágást büntető bíró sokszor a két véglet, a *dorgálás* (esetleg a próbára bocsátás) és az *elzárás* között választhatott. A dorgálás azonban főleg a visszaesőknél sokszor igen enyhe intézkedésnek bizonyult, míg az elzárás ezzel szemben igen súlyosnak. Hiányzott a közép intézkedés. Ezt pótolja most a pénzbüntetés, amelyet majdnem olyan arányban alkalmaztunk, mint 1913. évben az elzárást.

Egy másik, új intézkedése az 1913. évi VII. törvénycikknek, a fiatalokú *őrizetben tartása* (fb. 23. §. 3. p.). Mivel a dunai kerületi kapi-

tányosság megfelelő és célszerűen berendezett helyiségekkel nem rendelkezik, ez az intézkedés alkalmazásra alig került.

Az elzárás rovata ez évben már jelentékeny emelkedést mutat. Az 1913. évi 3.1%-kal szemben 5.9%.

Az elzárást, mint az elmúlt években, oly esetekben alkalmazta a r. gyermekbiróság, amikor nagyfokú hanyagságról, gondatlanságról, züllöttségről volt szó, avagy, amikor az enyhébb intézkedések alkalmazása célra nem vezetett.

Míg az 1913. évi jelentésben a javítónevelés 3.4%-kal szerepel, addig az elmúlt 1914. évben egyszer sem fordul elő. Oka az, hogy azok a fiatalkorúak, akik a javító nevelésre már megérették, rendszerint csavargók, illetve munkakerülők is s mint ilyenek már úgy is a fiatalkorúak biróságának illetékessége alá tartoznak.

A gyermekmenhelyi elhelyezések száma jelentékenyen csökkent, 563 (122)-ről (1913. évi) 336(84)-re.

A különféle patronázs-egyesületeknél elhelyezett fiatalkorúak száma az előbbi évek adataihoz képest jelentékenyen apadtak. Oka az, hogy a fiatalkorúak birósága elé utalt kihágási ügyekből (csavargás, koldulás) kifolyólag a fiatalkorúak legnagyobb részét már a fiatalkorúak birósága helyezi el a patronázs-egyesületekben.

A rendőri gyermekbiróság működése orvosi megvilágításban. Az 1914. évben 1247 fiú és 805 leány, összesen 2057 fiatalkorú vizsgáltatott meg orvosilag.

A r. gyermekbirósághoz 805 leány került. Ezek közül 277 titkos kéjelgés miatt. A többi 528 leány között 142-öt találtunk érintetlen állapotban és pedig kor szerint 0—12 éves korban levők között 40-et; 13 éves korban levők között 10-et; 14 éves korúak közül 28-at; 15 évesek közül 26-ot; 16 éves korúakból 23-at; 17 éves leányok közül 15-öt.

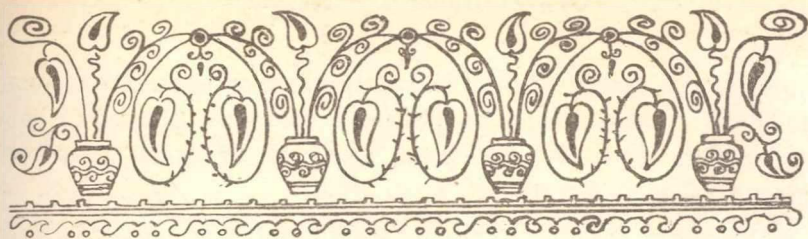
Teherben levőnek találtunk egy 16 éves és egy 17 éves, összesen két leányt.

Régebbi szülés jeleit találtuk egy 16 éves és két 17 éves, összesen három leányon.

Az összes megvizsgált fiatalkorúak közül betegségek miatt kórházba küldtünk 203-at és pedig 49 fiút és 154 leányt.

A megállapított megbetegedések neme a következő volt: Tuberkulózis 5 fiúnál, 3 leánynál, bélhurut 2 fiúnál, rühesség és tetvesség 18 fiúnál, 22 leánynál stb.

GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK.

KÁRMÁN MÓR.

E közlöny olvasói bizonyára értesültek már a napilapokból, a pedagógiai folyóiratokból, hogy pedagógiai életünket súlyos veszteség érte, *Kármán Mór*, a tud. egyetemen a filozófia s pedagógia tanára, a tanárképző gimnázium egykori pedagógiai vezetője, a neveléstudomány kiváló művelője s pedagógiai közéletünknek egyik vezéralakja, október 14-én elhunyt 72 éves korában. *Kármán Mór* az újabb irányú pedagógiai s pszichológiai kutatásokban nem vett részt, sőt azokkal szemben kifejezte aggodalmát, de a kifejlődött ellentétek nem mentenek fel minket, sőt fokozottan kötelességünknek teszik leróni a kiváló egyéniséggel szemben a kegyelet, az elismerés adóját.

Kármán Mór, mint fiatalember, a bécsi egyetemen Lotzétól, majd 1869—70-ben a lipcsei egyetem világhírű professzorától, a herbartizmus legkiválóbb képviselőjétől, *Ziller Tuiskontól* s az ő pedagógiai szemináriumában szerezte azon benyomásait, amelyek egész életén át kísérték. Abban az időben a 19. század elején a Herbart által alapított s a *Ziller* által tovább épített pedagógia volt a tudományos felfogás és rendszer letéteményese a külföldön. *Kármán* e pedagógiai rendszer elméletét és gyakorlatát az ő alapos filozófiai előkészültségénél fogva elsajátítván, hazánkba visszatérve, annak apostoli buzgóságú hirdetőjévé s legkiválóbb művelőjévé lőn. Hazánkban ez időben a vezető pedagógusok a Pestalozzi—Diesterweg-féle pedagógiának hódoltak, mi oknál fogva *Kármánra* nem csekély küzdelmek vártak, míg eszméi, törekvései meghallgatásra találtak s a tudományos pedagógiának helyet tudott biztosítani a közfelfogásban, a pedagógia elméletében és gyakorlatában. *Kármánban* azonban megvoltak az úttörő munkásnak minden tulajdonságai, a lángoló lelkesedés, a meggyőződésnek a fanatizmusig fokozódó ereje, a ki-

tartó vasakarát. Enciklopédikus műveltsége, széles látóköre s mélyreható filozófiai készsége pedig fölényt biztosítottak számára kartársai között. A herbarti pedagógiát ismertető dolgozatai ez időben a Magyar Tanügyben jelentek meg.

Az a szerencsés körülmény, hogy a Közoktatási Tanácsban a középiskolai ügyek előadója lett, lehetővé tette, hogy elveit értékesítse a középiskoláknak a hetvenes évek közepén megindult tantervi munkálataiban. A majdnem egy évtizedig huzódó munkában az irányító szerep Kármán Mórnak jutott. Nemcsak belekerültek a tantervbe az ő javaslatai, hanem az általános utasítások is az ő tollából eredtek. A Herbart-féle elvekhez hiven, igyekezett a tantárgyak koncentrációját oly módon valósítani meg, hogy az alsóbb fokon a természettudományi oktatást a földrajz körül csoportosította s az egész oktatás középpontjává a *magyar nyelvi és irodalmi oktatást* tette. Kármán azonban nem elégedett meg a tantervnek átalakításával, hanem irodalmi téren küzdött az egyetemi tanárképzés megfelelő átalakításáért, amely biztosítsa az új pedagógiai elveknek a gyakorlatba átültetését. Mint a tanárképző gimnázium pedagógiai vezetője, a tanárképzés gyakorlati munkáján állandóan rajta tartotta a kezét. A középiskolai oktatás pedagógiai színvonalának emelkedése az újabb korszakban Kármán Mórnak köszönhet legtöbbet.

Abból a körülményből, hogy Kármán a középiskolai oktatás középpontjává a magyar nyelvet tette, kiviláglik az ő alapfelfogása, hogy a középiskolát a „*nemzeti eszme*” szolgálatában álló intézménynek tartotta. Kármán Mór a nemzeti eszmének apostola volt a pedagógiában. Minden dolgozatában, amelyben a közép-, a népiskola, az egyetemi képzés ügyével, egyszerűen a köznevelés szervezetének bármely ágával és fokával foglalkozott, hangoztatta nemcsak a nemzeti kultúra érvényesülésének feltétlen szükségét, hanem a nemzeti történelmi alapon, a történelmi hagyományok alapján való felépítését is. E tekintetben közvetve nagy hatása volt népoktatásunk alakulására is. Kármánnak sok érdeme van abban, hogy nevelésünkben és oktatásunkban a nemzeti eszme öntudatosan kialakított és követett céllá vált.

Kármán Mór, mint egyén is kimagaslott kartársai között. Fenkölt erkölcsi felfogásával, lángoló ügyszeretetével, nemes önzetlenségével, önfeláldozó munkaszeretetével, mély tudományosságával, szelid modorával lebilincselő hatása volt mindazokra, akikkel érintkezett. Az igazságot mindenk felé helyezte. Azért sikra szállani, sőt érte ádáz küzdelmet folytatni kötelességének tartotta. A fölüle-

tességet, a képmutató tudománytalanságot üldözte. Tanítványai, barátai rajongtak érte, ellenfelei félték tőle.

Kármán Mór működése a közelmúlté. Ezért még mindig hajlandók az emberek vele szemben a kritikára. Bármiként vélekedjünk is róla, annyi kétségtelen, hogy ő a maga idejében hivatást töltött be. Az ő működésének hatása alatt a magyar pedagógiai tudomány jelentékeny lépést tett előre. Ebben az értelemben Kármán nemcsak a maga kora tudományosságának képviselője, hanem a mai küzdelmes törekvéseknek, újabb tudományos előhaladásnak előkészítője is volt.

Nagy László.

Gyermekek kriminalitása. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság jogi és gyermekvédelmi osztálya november 20-án igen látogatott ülést tartott.

Ranschburg Pál dr. egyet. m. tanár jelenti, hogy a szakosztály elnöke, *Angyal* Pál dr. akadályoztatva lévén az értekezlet vezetésében, őt kérte fől helyettesítésére. Jelenti, hogy *Ilosvay* Lajos államtitkár kimentését kérte meg nem jelenetése miatt, felolvassa az igazságügyi minisztérium gyermekvédelmi osztálya vezetőinek, *Kún* Béla és *Rottenbiller* Fülöp miniszteri tanácsosoknak kimentő levelét, melyben őszinte sajnálatukat fejezik ki, hogy az előadó pártfogó tisztviselőnőt, kinek odaadó, értékes munkásságát már régóta figyelemmel kísérik, akadályoztatásuk miatt személyesen végig nem hallgathatják. Elnök örömmel állapítja meg, hogy a nagy idők dacára a Társaság munkássága nemcsak tovább folyik, hanem működésének hatása alatt új intézmény is jött létre: Erzsébetfalván *Kármán* Elemér dr. a fiatalkorúak bírójának kezdeményezésére és vezetése alatt *Kriminálpedagógiai Intézet* létesült, mely alaposan lett előkészítve és így okunk van munkásságához szép reményeket fűzni. (Tervezetét a jogi és gyermekvédelmi rovatban egész terjedelmében közöljük). Ezután felkéri *Pollacsek* Károlyné áll. pártfogó tisztviselőnőt előadásának megtartására. Az igen nagy érdeklődéssel végig hallgatott előadást közlőnyünk egész terjedelmében közli.

Elnök felteszi a kérdést, kíván e valaki az előadáshoz hozzászólni?

Kármán Elemér dr. Az értékes megfigyelésekért nagy hálával tartozunk, mert a feldolgozott gyermekbirósági tárgyalások száma ezidő szerint még nagyon kevés. A gyermek jövőjének irányítása szempontjából a gyermekbirósági megfigyelések sokkal értékesebbek, mint a javító vagy elmeorvosintézetbeliek, mert a gyermek akarat nyilvánulása e zárt milióban korlátozva van. Értékesek egy bizonyos bíróságnál kapott megfigyelések azért is, mert módot adnak arra, hogy annak a területnek kriminalitását megismerjék. Hogy azonban e megfigyelések értékesíthetők is legyenek, e végett a bírói eljárást kell pedagógiai és lélektani alapokra fektetni. Ajánlja, hogy a Gyermektanulmányi Társaság tegye tanulmány tárgyává ez átalakítás módját, esetleg értekezzen ez ügyben a gyermekbirósággal, illetve jogászegylettel.

Giesswein Sándor. A felette tanulságos előadás ama részéhez, melyben

a meggondolatlanságból származó bűncselekményekről van szó, az a megjegyzése, hogy nemcsak egyesek szuggesztív erejével kell számolnunk, hanem azzal is, hogy kell, hogy valami legyen, ami ezt az erőt preparálta s ez a „mozi”. Ha a mozit, mint kitűnő taneszközt bevezetjük az iskolába, megszűnik egyrészt tiltott gyümölcsként szuggesztív erejét gyakorolni, másrészt nagyon értékes és egyben szórakoztató ismeretekhez juttatja a gyermeket. Helyes előadónak ama kívánsága, hogy a 12—14 év közti gyermek gyakran megfelelő foglalkozás híján téved rossz útra, miért ő is szükségesnek találja e korban még az iskoláztatást.

Vértés O. József dr. szerint különbséget kell tennünk kriminális és züllött gyermekek közt. Ez utóbbiakat külön intézetbe kellene elhelyezni. Örömmel jelenti, hogy a minisztérium, a gyógypedagógusok ama ajánlatát, hogy a züllött gyermekek ügye ezentúl a gyógypedagógia hatáskörébe vétesék fel, elvileg elfogadta.

Révész Margit dr. a részletes pszichológiai megfigyeléseket, pszichogrammok készítését, a kriminologia továbbfejlesztése végett multhatatlanul szükségesnek tartja. A vizsgálatnál különösen az érzelmi és akaratbeli momentumokra kell nagy súlyt fektetni.

Nagy László, Kármán dr. javaslatát azzal kívánja kiegészíteni, hogy a bíróság elé került gyermekekre vonatkozó intézkedéseknek nemcsak büntetőjogi, hanem pedagógiai vonatkozású kérdései is megvizsgáltassanak. Eddig az iskolában a bűnös hajlammal keveset törődtek. Ezért a gyermekbírósági eljárás tárgyalásával kapcsolatosan az iskolai rendtartás és fegyelem kérdését is meg kellene vitatni e szempontból.

Éltes Mátyás. Az abnormalitás már az iskolában is megállapítható. Ha a gyermek két-három hónap alatt az iskolai rendhez nem tud hozzászokni, akkor az valószínűleg kriminális hajlamú. Ezeket a bűnre hajló gyermekeket már az elemi iskolában külön kellene választani és nevelésüket kriminálpedagógusra és orvosra kellene bízni.

Ranschburg Pál dr. megállapítja, hogy mind az előadás, mint a hozzászólások mutatják, hogy e kérdésnek nagyon sok oldala van. A maga részéről megjegyzi, hogy a meggondolatlanságból eredő ballépések elhárítására nem elegendő a 12—14 év közti gyermeket az iskolába elhelyezni, sem az, hogy fantáziáját helyesebb útra tereljük, mert a gátlások ott vannak, hogy iskolában és iskolán kívül is elnyomják a gyermekben cselekvési akaratát és folyton arra kényszerítik, hogy mások akarata szerint éljen. A főkérdés tehát az, hogy mikép lehetne a gyermek oktatásában, aktivitásának minél tágabb teret adni? Az abnormalitás kérdésében az orvos szakvéleménye nélkülözhetetlen, de a pedagógus közreműködése sem mellőzhető.

Elnök előadónak nagy fáradsággal és finom elmeéllal kidolgozott tanulmányáért, valamint a hozzászólók értékes megjegyzéseikért köszönetet mond és az értekezletet bezárja.

Az ideges gyermekek áll. intézetének pszichológiai laboratóriuma. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter az ideges gyermekek állami intézete kebelében 79.746/1914. VII/b. szám alatt kelt rendeletével lélektani laboratóriumot alapított. A laboratórium vezetésével a miniszter *Vértes O. József* dr.-t, az intézet középiskolájának tanügyi vezetőjét, a gyógy-pedagógiai pszichológiai m. kir. laboratórium volt asszisztensét bízta meg, ki a laboratóriumot már be is rendezte s a munkálkodást már az új intézetben meg is kezdette.

1. *A laboratórium célja és munkaköre:* a kísérleti lélektan körébe vágó kutatások s e kutatások eredményeinek irodalmi feldolgozása s közlése. Különös figyelmet kíván fordítani a laboratórium az ideges gyermek lelki-világának megismerésére s gyógyító-pedagógiai-pszichológiai kérdések megvilágítására. Megkeresésre tanácsot ad középiskolai tanulók gyógyító-pedagógiai eseteiben is. A laboratórium munkatársai az intézet tanárai, esetleg vendégtagok is.

2. *A laboratórium előadásai:*

a) A laboratóriumi dolgozatok bemutatása nyilvános társulati üléseken (Magyar Gyermektanulmányi Társaság stb. ülésein).

b) A tanári testület módszeres értekezletének, melyek szorosán vett pszichológiai tárgyak, központjául a laboratórium szolgál.

c) A gimnázium nyolcadik osztályának növendékei itt nyernek bevezetést az elemi kísérleti pszichológiába.

3. *A laboratórium könyvtára.* A laboratórium könyvtára az intézet tanári könyvtára, mely a gyógyító-pedagógiának és a kísérleti pszichológiának lehetőleg teljes könyvtára kíván lenni. Csak szakmunkákat vásárol az intézet; különösen magyar, német és francia nyelvű műveket. A könyvtár számára most készül egy a decinál rendszer szerint való katalógus, a *Fővárosi könyvtár* szakértőinek szíves útmutatásával.

4. *Gyógyító-pedagógiai múzeum.* A laboratórium alapját akarja megvetni egy gyógyító-pedagógiai múzeumnak. A múzeum csak az *ifjúkori lelki abnormisokra* (a szorosán vett szellemi rendellenességekre) kíván kiterjeszkedni; első sorban természetesen az ideges gyermekekre. A múzeum tárgyait a laboratórium csak akkor csoportosítja és rendezi, ha egybegyűlt anyag ezt már megköveteli.

5. *A laboratórium közleményei* A laboratóriumból kikerült dolgozatok hazai (A Gyermek stb.) és külföldi szaklapokban jelennek meg. Külön még a *Vértes O. József* dr. szerkesztésében megjelenő *Pedagógiai Pszichológiai Könyvtár*-ban is napvilágot látnak a munkálatok.

A laboratórium az ideges gyermekek állami intézetében (I. Csörsz-u. 33.) foglal helyet s három bár nem nagy, de a célnak teljesen megfelelő helyiség alapfelszerelésére a minisztérium kb. 1000 koronát engedélyezett. Évenként újabb beszerzésekre is van engedélye a laboratóriumnak.

A vizsgálatok, melyek részint befejezést nyertek, részint folynak a következők:

- Vértes O. József: Az ideges gyermek pszichológiájához.
 „ „ Vakok emlékezete.
 „ „ A gyógyító-pedagógia meghatározása pszichológiai alapon.
 „ „ A normális és abnormális gyermek teste.
 Lázárd Szilárd: Homogén és heterogén elemek szerepe az ideges gyermek lelki világában.

Nyilvános gyermektanulmányi értekezlet Budapesten. December 4-én kezdte meg a Gyermektanulmányi Társaság a téli évszakban rendezni szokott nyilvános értekezleteinek sorozatát. Az első értekezletet a társaság első sorban *Meumann Ernő dr.*, egyetemi tanár, a hamburgi szabad egyetem tanára, az ottani kísérleti lélektani és gyermektanulmányi intézet vezetője, világhírű gyermektanulmányi és pedagógiai író s a Magyar Gyermektanulmányi Társaság tiszteletbeli tagja emlékének szentelte. Az elnökség fölkérésére a megemlékező értekezést *Molnár Oszkár*, kolozsvári áll. tanítóképző-intézeti tanár, gyermektanulmányi s pedagógiai író szerkesztette nagy gondnal s tudományos alapossgal. Mivel az ülésen nem jelenhetett meg, a tanulmányt *Ballai Károly* titkár mutatta be. (Egész terjedelmében közölni fogjuk.) Ezután *Répay Dániel*, budapesti állami tanítónőképző-intézeti tanár tartott előadást „*Háborús vonatkozású pedagógiai s gyermektanulmányi kiállítások*“ címen. Behatóan ismertette az e nyár folyamán Berlinben rendezett „*Schule und Krieg*“ kiállítás tanulságait. Hű képét rajzolta meg előadásában annak a rendkívüli hatásnak, amit a mostani háború a tanuló-ifjúságra gyakorolt. Hazánkban a Magyar Gyermektanulmányi Társaság igyekezett ezt a hatást felderíteni országosan rendezett adatgyűjtés alapján, amit „*A gyermek felfogása a háborúról*“ címen folytatott le az elmúlt év utolsó hónapjaiban. Ez adatgyűjtés feldolgozott eredményeit a Társaság Berlinben is bemutatta s nagy elismerést aratott ezekkel. Előadó a magyarok berlini sikereit is méltatta s felhívta az értekezleten jelenvolt nagyszámú közönség figyelmét arra, hogy e hónap folyamán Budapesten is meg fog nyilni a berlinihez hasonló kiállítás, melyet Budapest székesfőváros tanácsa rendez a Magyar Gyermektanulmányi Társaság közreműködésével. Ez a hazai háborús vonatkozású pedagógiai s gyermektanulmányi kiállítás a háborúnak a magyar gyermek lelkére gyakorolt hatását fogja bemutatni szemléletes módon. (A felolvasást lásd a jelen füzet élén).

A szegedi gyermektanulmányi társaság programja. A Gyermektanulmányi Társaság szegedi fiókjának választmánya november 27-én a belvárosi óvoda helyiségében *Turchányi Imre dr.*, gyermekmenhelyi igazgató-főorvos elnöklésével ülést tartott, amelyen több aktuális kérdés tárgyalása mellett megállapították az egyesület legközelebbi programját. *Klug Péter* ügyvivő alelnök előadó jelenti, hogy az országos központ kérelmére adatokat gyűjtöttek a gyermekek felfogásáról a világháborúban és a gyermekek

háborús játékaikról. Nagyobb vita indult meg annak bejelentése kapcsán, hogy a városi tanács azzal a megjegyzéssel küldötte meg válaszáat a Gyermektanulmányi Társaságnak a tanítók részére felállítandó tornatanfolyamok érdekében előterjesztett beadványára, hogy érdemleges határozat előtt meghallgattja a népiskolai felügyelő véleményét. A kérdéshez hozzászólt *Jánossy Gyula* királyi tanfelügyelő is. Végül a választmány abban állapodott meg, hogy az elemi iskolás gyermekek intenzivebb testi nevelését és edzését feltétlenül szükségesnek tartja s az e tekintetben megindított akcióját a háború után folytatja. A választmány elhatározta azt is, hogy a tél folyamán két nyilvános *gyermektanulmányi értekezletet* tart két-két előadóval. Az első előadás december 8-án lesz, amelyen *Pálfy József* dr. a szegedi hadiárvákról és *Galler Kristóf* a világháború tanulságainak a gyermekek értelmi és jellembeli képzésében való felhasználásának módjairól tart előadást. A választmány elhatározta egy *gyermektanulmányi gyűjtemény* létesítését is. Ezért kérelemmel fordul az iskolák igazgatóihoz és a szegedi fiókkör tagjaihoz, hogy a gyűjtemény céljaira a rendelkezésükre álló adatokat szolgáltatassék be. Az előadó jelenti, hogy ezidő szerint a Társaságnak százharminchét tagja van. Egyben közli, hogy *Várnay Dezsőné*, *Gerliczy Félix* báró, *Vidacs Aladár* segédtanfelügyelő és *Zsoldos Benő* új tagokul jelentkeztek. Végül a számadások beterjesztése és felülvizsgálása után az elnök a választmányi ülést bekezesztette.

A pedagógiai osztály ülése. A Magyar Gyermektanulmányi Társaság budapesti pedagógiai osztálya december 11-én tartotta ez évadban első ülését, amelyen *Weszely Ödön* dr., egyetemi m. tanár, főigazgató elnökölt. Ács Lipót felolvasta értekezését „*A népművelés és népművészet*“-ről. A nagy érdekű és aktuális kérdéshez többen szóltak. A tárgyalást a jövő számban tojzuk ismertetni. Ács Lipót tanulmánya a „*Népművelés*“-ben fog egész ferjedelmében megjelenni. Folyóiratunk a jövő számban bő kivonatban fogja ismertetni.

Megjelent és a kiadóhivatalban megrendelhető:

Grósz Gyula dr.: Gyermekegészségtana.

Ára vászonba kötve 6 K, fűzve 5 K; tagoknak 5, illetőleg 4 K.

APRÓSÁGOK A GYERMEK ÉLETÉBŐL.

Hogy játszanak az én emberkéim háborút?

Leírta: **Neumann Hilda**, székesfővárosi óvónő Rákosfalván.

A legkedvesebb játék a háborúsdí, sohse unják meg és mennyi mozgalom, elevenség, élet lüktet az ő játékaikban! A háborúra vonatkozó apró mondásaikat, rajzaikat már összegyűjtöttem, itt csak a játékaikat szeretném leírni. Míg a rossz idő szobában tartott bennünket, nem volt alkalmuk háborúsdit játszani, de jött a szép tavasz, övék volt a világ! A tágas, napos udvaron lehet szaladgálni, ujjongni, dalolni, a mennyire jól esik.

Napköziben körülbelül 30—40 gyermek volt, ezek két vezért választottak az 5 éves Karcsit és a 4½ éves Palit. A két vezérnek megvolt a maga csapata, egyik a játszósztin egyik végén, másik a tulsó sarkára vonult. Spárga, doboz fedele ugyan melyik jóra való rákosi gyermek esetében ne találna alkalmas buvóhelyet? A spárgát keresztül húzták a dobozfedeleken, végére csomót kötöttek és az eredeti készüléket a játszósztin két szélső oszlopa között kifeszítették s kész a nagyszerű telefon. Most már a két csapat nyugodtan vonult el a helyén.

Egyszerre Pali beleszól a telefonba: „Halló, halló“, Karcsi odaszalad! „Mit akarsz?“ „Sziesszetek nagyon, szól Pali sürgetőleg, mert itt a b. (bocsánat) olosz“. „Gyüh, mondja katonáinak Karcsi barátom, gyerünk, gyerünk itt az orosz az anyját neki“. De itt egy pillanatra ijedten néz felém, én meg hamar elfordítom a fejem, végtére is nem kell mindent meghallanom.

Karcsi már vágat is csapataival, felhangzik a vezényszó: „Földre, tűzelj!“ Persze a szegény, öreg kerítést lövöldözik, mert ellenség ugyan ki szeretne lenni? Természetes, mindig a magyar győz! Addig-addig játszanak, míg a harangozás nem hív az ebédhez bennünket.

Sokkal érdekesebb, ha délután a két csoport együtt játszik. Az én óvodám, hál' Istennek, a népes óvodák közé tartozik, a napi

létszáma tavaly 110—120 volt, az idén 130, a nagy létszámból délután rendszeren 100—110 jön el.

Elképzelhető, mily érdekes lehet ennek a sok gyermeknek ösztönszerű játéka. A fiúk főparancsnoka az 5 éves Józsi, jólelkű, eszes, eleven gyermek, a fiúk ezredes úrnak hívják, engedelmeskednek neki mindnyájan, soha irigység, árulkodás, verekedés nem rontja a multságukat. A játékban valamennyien játszottak, oly ügyes rendező az én Józsi barátom. Karikát, lapátot és katonasapkát kértek. A karikákat vagy 15—20 gyermek kapta, a lapáttal ütötték a karikákon a taktust, ez volt a zenekar. A kis ezredes úr így állította fel az ő hőseit, elől a katonazenekar, utána a zászlós, a kis katonák és a bájos menetet a lányok, mint ápolónők, zárták be. A játszószínen a padokat szembe állították egymással; ezek az ágyak, ott is hagyott az ezredes úr 5—6 fiút és néhány leányt, a fiúk az orvosok, a leányok takarítanak, főznek a katonáknak, a játszószín tehát kórház és konyha egyuttal. Most kíváncsian lestem, mi lesz a többi fiúval, kiket nem állított a pompás kis rendező a sorba? Nos, hát azok lettek a repcsik (repülőembernek ez a rövidítése divik Rákoson), ezek is a többiek után mentek. Miután a szerepek ki lettek osztva, dalolva vonult a nagyszerű sereg a bokrok mögé, illetve a lövészárokba. Itt az ápolónénék persze hátra kerültek, az ezredes úr elküldte a repcsiket, kikémleni, merre jár az ellenség, a repcsik berregéssel elrepültek, nemsokára visszarepültek, jelentést tettek az ezredes úrnak.

S ime a bokrok mögött élénk mozgolódás, „földre,“ hangzik a vezényszó majd „tűzelj“ és olyan puff, puff, puff, hogy valószínű, megijedtek a szomszédaink. Én ugyan sehol sem láttam ellenséget, de katonák leestek, a tűzeléssel felhagytak, sietve jöttek az ápolónénék, felemelték a sebesülteket; mily nehezen mentek, hogyne, egyik lábtörést, a másik haslövést kapott. A sebesülteket a színbe szállították, az orvosok megvizsgálták őket, az ápolónénék oly kedvesen sürgölődtek a sebesültek körül, hogy csupa gyönyörűség.

Máskor vonatot játszottak, katonák ültek benne, voltak állomások, ott a kis lányok virággal, homokpogácsával várták a vitézetket. Majd tovább halad a vonat és a nekem láthatatlan ellenség megtámadta a katonavonatot, volt megint lövöldözés, de a magyarok győztek és a kis katonák éljeneznek, lelkesen dalolva folytatták útjukat.

Az én kis emberkéim háborúja, mint ebből látható, csupa jókedv, nekik gyönyörűség.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

Jahrg. IX. No. 7—8.

Der Taubstumme als Mitarbeiter der Kultur.

Von **Peter Klug**, Direktor des Taubstummeninstituts, Szeged.

Eingangs verweist Verfasser auf die allgemeine Wichtigkeit des Erziehungs- und Unterrichtswesens der Taubstummen, beleuchtet deren körperliche und seelische Eigenschaften, verweilt dann bei seinem eigentlichen Thema, dessen Auszug folgender ist.

Seine Beiträge erbrachte Verf. aus 16 inländischen und 31 ausländischen Anstalten. Indem aber weder die ersteren, noch letztere ihre Zöglinge in Evidenz halten, deren Schicksal und Fortkommen nicht verbuchen, dürfen die erworbenen Daten nicht für ganz vollständig betrachtet werden, wenn sie auch sonst eine geziemende Einschätzung verdienen. Den gewonnenen Daten zufolge traten seit dem Jahre 1890 hierzulande insgesamt 2083 Taubstumme aus 16 Instituten aus; unter ihnen absolvierten bloß 858 (41%) die VIII. Klasse, also 1225 (59%) verließen frühzeitig die Schule, mehr als die Hälfte blieb schon aus den untern Klassen aus.

Unter 1108 ausgetretenen Zöglingen ist das Fortkommen von 713 Männern und 395 Frauen bekannt. Unter den Männern betätigen sich 6 intellektuell, 8 künstlerisch, 570 (80%) gewerblich und 84 (12%) in der Landwirtschaft, als Diener, Arbeiter und Tagelöhner 39, privat 6. Von den genannten haben 4 eine Bürgerschule, 5 eine Kunstgewerbe-, 1 eine Winzer- und 1 eine Holzgewerbeschule besucht.

Interessant gestaltet sich die Verteilung der männlichen Industriellen, unter 570 sind: Schuster 139, Tischler 104, Schneider 101, Schriftsetzer 41, Buchbinder 24, Photographen 16, Goldarbeiter 13, Maurer 12, Zimmermaler 11, Bildhauer, Tapezierer, Steinmetzen und Litographen 7—7, Zeichner 6, Selcher und Damenschneider 5—5, Zuckerbäcker, Drechsler, Schmiede und Schlosser 4—4, Friseur, Kunstweber, Korbflechter und Fleischhauer 3—3, Hafner, Blaufärber, Anstreicher, Einsatzflechter, Riemer

und Wäscheputzer 2—2, Tierausstopfer, Vergolder, Wagner, Lederarbeiter, Taschner, Zynkographen, Gipsbildhauer, Schinder, Böttcher, Bürstenbinder, Wirtshäuser, Pflasterer, Wagenwichser, Lebzeltner, Uhrmacher, Porzellanmaler, Bäcker, Deckenverfertiger, Kupferschmiede, Kartenzeichner, Glaser, Glasmaler, Kürschner und Textilarbeiter 1—1.

Die Frauen haben sich zumeist der Hauswirtschaft gewidmet, ihre Zahl beläuft sich auf 166 (42%). Die übrigen wurden: Näherinnen 12 (41%), Maschinstrickerinnen 15, Stickerinnen 6, Modistinnen 2, Büglerin 1 und Dienstboten 42 (10%). Fast durchwegs bewähren sie sich in ihren Beschäftigungen.

Auffallend erscheint es, daß obwohl 54% der Eltern der Zöglinge Landwirte sind, verhältnismäßig nur eine geringe Zahl, insgesamt 12%, sich diesem Berufe anheimstellen will. Die Ursache davon glaubt Verf. in dem heutigen Unterrichtssystem zu suchen. Die intellektuelle Laufbahn wird nur von sehr wenigen gewählt. Ein ungarischer Taubstummer, namens Julius Lovas, wirkt auf pädagogischem Gebiet als Fechtmeister. Als Künstler zeichneten sich bei uns aus: Bildhauer Ladislaus Vaszary (S. das Bild seines Werkes, die Statue von Andreas Cházár, No. 7—8. 147.), die Maler Edmund Gerstner und Friedrich Pilller, Litograph Stephan Budai, Holzschnitzer Josef Endlich und Albert Hajnal. Selbst der Poesie weihen sich: Grete Pohanka, Michael Tóth und vornehmlich Elisabeth Krúzselyi, von der wir in unserer letzten Nummer ein schönes Gedicht „Es träumte mir . . .“ veröffentlichten.

Als Schlußfolgerungen seiner Auseinandersetzungen faßt Verf. folgendes zusammen: die Heranziehung der Taubstummen mittels eines höheren angemessenen Unterrichts zu kulturellen Arbeitsfaktoren der Nation solle nicht so sehr humane Pflicht als vielmehr volkswirtschaftliches und zivilisatorisches Interesse sein.

Zunächst müsse Sorge dafür getragen werden, daß allen schulpflichtigen Taubstummen die Ausbildung möglich sei; dies aber könne nur durch Einführung und Kontrolle der Schulpflicht bewerkstelligt werden.

Ferner wäre es wünschenswert, daß die schwächer befähigten taubstummen Schüler vorläufig in Sonderklassen, später in für sie einzurichtenden Separatanstalten Unterricht erhalten sollen.

Weiter sollten in den Lehrplan Stunden für wirtschaftliche und Gartenbeschäftigungen eingeführt werden.

Sowohl in moralischer als auch in materieller Hinsicht würde es nur frommen, wenn die später ertaubten Zöglinge, bei denen Überreste des Sprechenkönnens noch vorhanden sind, gleichfalls in abgesonderten Klassen und womöglich laut eines erweiterten Lehrplans, unterrichtet werden könnten.

Von besonderer Wichtigkeit wäre es, den besser veranlagten Taubstummen nach dem Austritt aus den Instituten eine gründliche Weiterfortbildung angeheißen zu lassen. Den verständigeren Zöglingen sollte die Möglichkeit gegeben werden, vorerst die untern und nachher auch die

höheren Fachschulen zu besuchen. In berechtigten Fällen sollen sie in Kunstgewerbeschulen, wie auch in Gartenbau-, Ackerbau- und Winzerschulen Aufnahme finden.

Für Frauen, deren Unterbringen auf mehr Hindernisse stößt, müßten Beschäftigungsstellen für Näherinnen, Stickerinnen, Handschuhmacherinnen, und andere Berufe eingerichtet werden.

Kriegspädagogik einer Provinzschule.

Von Oberrealschulprof. **Franz Obermüller**, Esztergom.

Der Verfasser liefert uns in dem Aufsatz eine Datensammlung über die erzieherische Wirksamkeit des Lehrkörpers während der Dauer des ersten Kriegsjahres. Um die persönlichen Erfahrungen, die Sonderbetätigungen und überhaupt sämtliche Beziehungen der einzelnen Lehrkräfte zusammenfassen zu können, wurden unter den letzteren Fragebogen verteilt. Nachstehend wollen wir deren Inhalt mitteilen: die Fragen, die aus der Summierung der Angaben erlangten Ergebnisse, sowie die Wirksamkeit der Mitglieder des Lehrkörpers.

Frage 1.: *Was konnten Sie an Ihren Schülern im allgemeinen während des Krieges wahrnehmen?*

Die Erfahrung zeigte, daß die Schüler lebhafter wurden, der religiöse und patriotische Geist beseelte sie eindringlicher als bislang; ihr Interesse nahmen verschiedentliche politische und Kriegsbeziehungen gefangen, welche Tatsächlichkeit bisweilen auch ihren Fleiß beeinträchtigte. Ihre Phantasie ließ sie in den mannigfachen abenteuerlichen Ereignissen des Feldzuges reichlich Stoff finden; der eiferte sie daraufhin zu unzähligen selbständigen Zeichnungen an, welche wir dann im Rahmen einer Ausstellung verwerteten.

Frage 2.: *Wie beeinflusste der Zustand und die Stimmung der Stadt die Schularbeiten?*

Einhellig lauteten die Antworten, daß hierbei weitaus schädliche Einflüsse auf die Schule zu gewahren waren.

Frage 3.: *Wie beteiligten sich die Schüler verschiedenen Alters an den Ereignissen?*

Die Schüler der untern Klassen waren insonderheit wegen des Schicksals ihrer Angehörigen beängstigt. Indem sie die Bedeutung der Geschehnisse nicht ganz begriffen, gaben sie sich meistens den Gefühlen hin. Bei den Schülern der Oberklassen entäußerte sich der Anteil besonders in ihrer Begeisterung. Alle sehnten sich dem Kriegsschauplatz hin, durchdrungen von der Überzeugung, daß es die Pflicht jedes arbeitsfähigen Schülers sei, für das Vaterland zu streiten. Insbesondere bei der Musterung erreichte die Begeisterung den Höhepunkt, höchst erfreut waren die Tauglichen, auf die

dann die übrigen Mitschüler gleichwie auf den Stolz ihrer Klasse mit stiller Eifersucht blickten.

Frage 4.: *Konnte man bei jenen Schülern, deren Väter eingerückt waren, irgend eine Wandlung (Nachlässigkeit) in ihrem Studium bemerken? Mochte dabei nicht auch eine andere Ursache obwalten?*

In den untern Klassen (besonders in der I. und II.) konnte so etwas eher bemerkt werden als in den obern. Außer den bereits erwähnten Ursachen konnte man noch laut den Berichten der Eltern die obigen allgemeinen Umstände anführen.

Frage 5.: *Behandelte der Professor solche Lesestücke (Zahl und Titel derselben) oder andere Lehrgegenstände (Religion, Geschichte, Geographie, Physik, Chemie u. s. w.), in deren Rahmen er einen Zusammenhang mit dem Krieg erzielte?*

In den acht Klassen wurden insgesamt 62 Lesestücke behandelt, wo auf Zusammenhänge hingewiesen wurde. (Darunter fanden sich 38 ungarische, 19 deutsche und 5 französische Lesestücke.)

In den *Geschichtsstunden* wurden immerwährend die wichtigen Momente des Krieges vor Augen gehalten.

In der *Propedeutik* wurden beim Kapitel der Gefühle die notwendige Pflege und gewichtige Bedeutung des erhabenen Gefühls der Vaterlandsiebe eingehend erörtert. Außerdem haben die Schüler einen Aufsatz „Warum wird Krieg geführt“, von Emerich Szentpéteri, gelesen.

In der *Physik* und *Chemie* wurde bei den entsprechenden Abschnitten auf die Technik der Kriegsgeräte hingewiesen.

Im *Gesangs- und Musikunterricht* wurde der patriotischen, bezw. kriegerischen Stimmung Rechnung getragen. So wurden u. a. „Schlachtenlieder“, von Petöfi—Lányi, sechsmal vorgeführt und jedesmal sowohl von der Jugend wie auch dem Publikum mit größtem Entusiasmus aufgenommen.

Frage 6.: *Wie benutzten wir den Lehrstoff und die im Leben der Schule vorkommenden ausserordentlichen Ereignisse zur Darbietung der heute notwendigen Kenntnisse und zum Erwecken der Gefühle?*

Nicht allein die historischen, politischen und Kriegsbeziehungen nahmen wir in Betracht, sondern wir trachteten auch die geographischen und ethnographischen Kenntnisse zu bereichern. In der VIII. Klasse hatte der Fachprofessor die psychologischen Momente plastisch dargelegt. In der Mathematik und Physik haben wir mit Nachdruck die Wichtigkeit der Rechenpünktlichkeit, sowie einer sorgfältigen und zweckmäßigen Handhabung der uns zur Verfügung stehenden Apparate betont. Zwecks einer sichereren Aneignung der deutschen Sprache stellten wir Deutschland als unsern nachahmungswürdigen ehrenhaften und getreuen Verbündeten hin. Keine Gelegenheit verging, ohne die heiligen Pflichten einer patriotischen Selbstaufopferung zu verkünden. Bei jedweder Sammlung für wohltätige Kriegszwecke haben Direktor und Lehrer gleichmäßig die Jugendlichen zu Liebesgaben, zur Unterstützung der Armen, Witwen und Waisen angeeifert, bei jeglicher Be-

kanntgabe der Schulresultate wiederum zu gesteigertem Fleiße, Selbstverleugnung und unermüdlicher Arbeitslust angespornt, alleweil mit dem Hinweis auf die schweren Bemühungen, welchen ihre im Felde stehenden Väter, Brüder und Verwandten fürs Vaterland ausgesetzt sind, die wohl verlangen dürfen, daß auch die Daheimgebliebenen ohne Ausnahme ihren Verpflichtungen nachzukommen haben. Ansonst bestrebten wir uns, die menschlichen Gefühle, die Achtung für einander, Nächstenliebe und die Gefühle der Wertschätzung in die Seele unserer Zöglinge hineinzuträufeln. Die zum Militärdienst eingerückten Schüler haben die Klassenvorstände beim Abschied in Anwesenheit ihrer Mitschüler zu treuer und aufopfernder Pflichterfüllung angeeifert. Ein Professor benutzte das seinen verwundeten Söhnen entgegengebrachte Interesse zur Stärkung der Überzeugung, wonach Eltern und Kinder gleichermaßen die Pflicht haben, die zur Kriegsführung unumgänglich gehörenden leiblichen und seelischen Leiden mit einem festen Glauben an den endgültigen Sieg, sowie einem unerschütterlichen Nationalselbstbewußtsein, zu ertragen.

Frage 7.: *Hielten die Lehrpersonen besondere Vorträge im Zusammenhang mit dem Krieg?* (In und außerhalb der Schule? Wieviel? Wovon?)

Blos zwei Vorträge wurden abgehalten.

Frage: *Haben die Schüler viel Bücher kriegerischen oder patriotischen Inhalts gelesen?*

Ja. Nicht nur auf Drang der Lehrer, sondern auf innern Antrieb. Die kleinern Knaben lasen zumeist patriotische Erzählungen, Schlachtenbeschreibungen, die größern Kriegsabhandlungen, politische Erörterungen und technische Beschreibungen mit besonderer Voreingenommenheit. Viele unter ihnen lasen regelmäßig die Zeitungen. Doch mit unsättlicher Gier verzehrten sie in beiden Gruppen die illustrierten Blätter und Zeitschriften. (Das „Sonntagsheft“-*Vasárnap Ujság*, erfreute sich eines großen Zuspruchs.)

Frage 9.: *Veränderte sich (gestaltete sich innerlicher) während des Krieges das Verhältnis zwischen Lehrer und Schüler?*

Laut einmütigen Erfahrungen gestaltete sich das Verhältnis fürwahr innerlicher. Bei Behandlung von Kriegsfragen bewegte sich die Konversation einer ausdrücklichen Erlaubnis zufolge zwangloser, obgleich immer in dem geziemenden Rahmen. Demgemäß brachten die Schüler ein größeres Vertrauen ihren Lehrern entgegen, zumal sie nun fühlten, daß sowohl in der Liebe als Bangigkeit und Begeisterung ums Vaterland die Gefühle des Lehrers und Schülers zusammentreffen, eins sind.

Frage 10.: *Tat etwas der Professor ausserhalb der Schule in der Leitung und Fürsorge der Jugend, beziehungsweise der Eltern und Einwohner im allgemeinen?*

Nebst vieler Inanspruchnahme der Schule blieb kaum Zeit auch für andere Wohlfahrtswerke übrig. Dessen unbeschadet beteiligten sich der Direktor und vier Mitglieder des Lehrkörpers in der Gründung und Leitung des „Jugendlichen Hilfstrupp“, wo sie vier Halbtage der Woche die Auf-

sicht übernahmen. Drei Professoren bewachten als Bürgergarden die Sicherheit und die Güter der Bewohner, ein anderer leitete die „Jugendliche Informationskanzlei“ und nahm in der Pflege der Verletzten teil. Der Religionslehrer der Schule wieder spendete als Seelenhirt unzähligen Helden Trost und Hoffnung. Ferner wirkten sie samt und sonders mit sowohl bei den Wohltätigkeits-Sammlungen als auch den Zeichnungen für die Kriegsleihe. Für die letztere zeichneten die Schulfonds 2400 Kronen, zogen aber auch die Jugend mit heran, damit sie aus ihren bescheidenen Stiftungen am Altar des Vaterlandes Opfer darbringen, demgemäß alsbald sowohl der Turnklub wie auch der „Széchenyi Selbstbildungsverein“ der Jugend je 100 Kronen „dem Lande geliehen hatte“.

Neue Methode des Gesangsunterrichts.

Von Frau **Emma Domokos**, Budapest.

Frau Domokos bespricht das unlängst erschienene „*Bildergesangsbuch*“ von Michael *Kapronczay*. Die Methode des Verfassers sei aus dem Boden des Kinderstudiums erwachsen. Es ist für die III. Volksschulklasse berechnet und paßt sich durchgehend dem Leben und Lebensfreuden des 8—9-jährigen Kindes an. Eine Musikkapelle von Brummfiegen, ein Konzert von Mäusen und Gequack der Frösche, unsere lieben Freunde: das Zirpen der Grillen, hochzeitliche Musik, Läuten und Schellen von Klingeln, Glocken und Zinnteller, ein überaus bunter Teppich der Phantasiewelt führt die fröhliche Kinderschar in das Reich der Klangvorstellungen ein. Inzwischen durchlebt das Kind seine tausendmal ersehnte Welt. Die Methode des Verfassers hat Frau D. selber an ihren Zöglingen erprobt und ihnen ob ihrer naturgemäßen Leichtigkeit große Freude bereitet.

Kind und Krieg.

Von **Julius Cenner**, Budapest.

Der großen Umgestaltungskraft des Krieges vermochte das Kind am wenigsten zu entgleiten. Es veränderte sich das Spiel der Kinder; ihr Wortschatz erfuhr eine Vermehrung. Zunächst machte ihr Denken einen gründlichen Wandel durch. Die diesbezüglichen Versuche stellte Verf. an 173 Kindern (80 Mädchen und 93 Knaben) an. Unter den Kindern waren 35 im Alter zwischen 3—4 Jahren (12 Knaben, 23 Mädchen); 87 zwischen dem 4—5 Jahre (52 Knaben, 35 Mädchen); 51 zwischen dem 5—6 Jahre (29 Knaben, 22 Mädchen); nunmehr sind alle um ein Jahr älter. Auf meine Frage, was ist der Krieg, antwortete im August ein vierjähriges Mädchen: „ein Spiel“ und als ich dann fragte, wer es spielt, antwortete es darauf:

„wir“. Im April erhielt ich von ihm auf dieselbe Frage folgende Antworten: „Im Krieg schießt man mit einer Flinte und Kanone und haut mit dem Säbel. Die Soldaten wohnen in Gruben“. Nahezu 90% der Kleinen wußten nicht, wer eigentlich Krieg führt, sie nannten bloß die Soldaten von vier Nationen, wie die Deutschen, Ungarn, Russen, auch sagten einige Moskowiter und Serben, etliche auch Franzosen.

Die Waffenarten vermochten die 6-jährigen nicht zu benennen. Die Geschütze heißen bei ihnen bloß „große Flinten“. Von Maschिंगewehren und Bajonetts haben sie ebenfalls keine Kenntnis; letztere nennen sie „Kleine Säbel“. Weit mehr interessieren sich die Kleinen und ihre Phantasie beschäftigt in größerem Maße die Lebensweise der Soldaten am Schlachtfeld.

Auf die Frage „was ist der Schützengraben?“ antworteten sie im allgemeinen: „Der Schützengraben ist ein tiefer und langer Graben“. Im August hatten sie keine Ahnung von den Schützengräben, den Deckungen, Kochküchen und vielen andern Dingen, worüber sie heute geradezu staunenswerte Vorstellungen besitzen. Durch diese Begriffe wurde auch der Wortschatz der Kinder bereichert. Hierbei sollte festgestellt werden, wo, wann und wie die Kinder in den Besitz des Wortes gelangt sind.

Ein vierjähriges Kindchen beantwortete die Frage „Ist dein Bruder Géza krank?“ gleichsam indigniert: „Er ist nicht krank, sondern verwundet“. Dies Wort „verwundet“ fand sich vor dem Krieg im Wortschatz der Kinder überhaupt nicht vor.

Ein dreijähriges Knäblein antwortete auf die Frage „Was wärest du gerne, wenn du groß wirst“ ganz ernst: „Piskot“. Als ich darauf verwundert bemerkte, was das sei, sagte das Kind: „Onkel wissen das nicht? Ein solcher Mensch, der fliegt!“ Nun war es klar, daß es Piskot statt Pilot sagte. Den Begriff wissen die Kleinen, jedoch die Wörter selbst können sie oft nicht aussagen.

Kinderforschungs-Nachrichten.

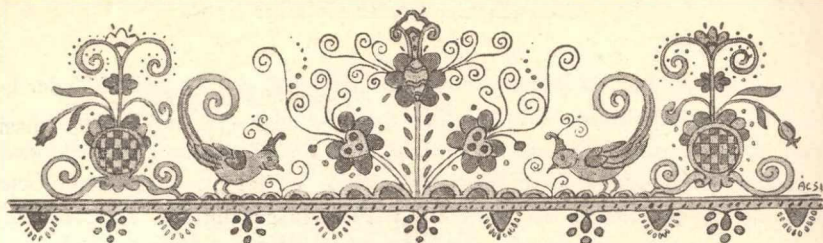
Die Oberrealschulen zu Esztergom veranstalteten eine Kriegsausstellung der Jugend. Der Zweck derselben war, dem Publikum all die Wirkungen bekannt zu geben, welche der Krieg auf die Schule, die Schularbeit, sowie auf die Seele, das Denken und Fühlen der Jugend ausübte. Obgleich ein plötzlicher Abschluß des Schuljahres die Vorbereitungsarbeiten ein wenig verhinderte, konnte die Ausstellung als erste in ihrer Art denn doch als gelungen bezeichnet werden. Nur solche Gegenstände wurden ausgestellt, welche Schüler selbst verfertigt oder selbst gesammelt haben. Zur Beteiligung wurde niemand gezwungen.

Der Stoff der Kriegsausstellung war insgesamt folgender: 80 Stück Zeichnungen, 1 Ölgemälde, 1 Tonarbeit, 9 Holzarbeiten, 8 Papierdinge, 120 verschiedene, auf den Krieg bezughabende Bilder, 16 Drucksachen und

Landkarten, 1 Manuskript, 2 Flugmaschinmodelle, 2 Zeppelinmodelle, 90 Originalkriegsaufnahmen, 25 verschiedene Geschütze, 32 russische Holzarbeiten, 21 russische Geld- und Banknoten, 7 russische Ausrüstungen, 20 russische Schulterstreifen, 1 Miniatürspital, 9 Photographien eingerückter Mitschüler, 4 statistische Tabellen (130×100), insgesamt 455 Ausstellungsstücke.

Unter dem Titel „*Ethnographische Beziehungen der Kinderforschung*“ hielt in der Gesellschaft für Völkerkunde Karl *Ballai*, erster Schriftführer des Pädologischen Museums, einen Vortrag. Er beleuchtete das Problem, ob aus der geistigen Entwicklung des Kindes auf die geistige Entfaltung der Rasse Schlüsse zu ziehen seien. Es fragt sich, ob der äußere Zwang, demzufolge der Urmensch Schöpfungen hervorbrachte, auch im Kinde zu finden sei? Beim letzteren ist dieser als eine die Entwicklung fördernde Kraft, als unwiderstehlicher *innerer Zwang* zu gewahren. Nun wirft sich wieder die Frage auf, ob ein Unterschied zwischen dem geistigen Habitus des Kindes und des anfänglichen Menschen bestehe? Wenn ja, worin äußert sich derselbe? Mithin sollte festgestellt werden, welcher Lebensabschnitt des Kindes dem geistigen Zustand des anfänglichen Menschen am nächsten steht? Darauf antwortete Vortragender laut den diesbezüglichen Prüfungen *Ladislaus Nagy*, daß das 9-jährige Alter als natürliche Grenze der geistigen Entwicklung zu betrachten wäre. Somit dürfte ein wesentlicher Unterschied zwischen dem 9 Jahre alten Kinde und dem anfänglichen Menschen lediglich in geistigen Fähigkeiten obwalten.

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

IX ème Année No. 7-8.

Les sourds-muets, en tant que collaborateurs à la civilisation.

Par : **M. Pierre Klug**, Directeur de l'Institution des Sourds-Muets à Szeged.

Discours tenu à la séance publique de la Société Hongroise pour l'Étude de l'Enfant (mars 1914.)

M. Klug a reçu ses données de 16 écoles hongroises pour les sourds-muets et de 31 établissements de l'étranger. Il est regrettable que ces écoles spéciales ne prennent pas de notes relatives à leurs anciens élèves, qu'elles ne s'intéressent plus à leur sort, qu'elle ignorent comment ils luttent pour la vie et quels progrès ils y font ?

En Hongrie, depuis 1890, 2083 sourds-muets ont quitté les écoles.

Il y a 16 établissements de cette nature dans notre pays. Parmi ces élèves 858 seulement ont poussé leurs études jusqu'en VIII-ème au lycée, (soit 41%). 1225 (59%) ont quitté les écoles avant d'avoir fini leurs études. Parmi les anciens élèves, il y en a 1108, dont 713 hommes et 395 femmes desquels la situation actuelle est connue à l'École depuis leur sortie. Des 713 hommes, 6 ont embrassé une carrière libérale, 8 sont dans la carrière artistique, 570 (80%) sont ouvriers, 84 (12%) sont agriculteurs ; les autres sont domestiques ou ouvriers, 6 sont rentiers.

Parmi les sourds-muets cités 4 ont fréquenté les écoles secondaires ; 5, les écoles des arts et métiers, 1, l'école d'agronomie et 1, l'école professionnelle de sculpture sur bois.

La répartition des ouvriers masculins est très intéressante. Sur 570 artisans il y a 139 cordonniers, 104 menuisiers, 101 tailleurs, 41 imprimeurs, 24 relieurs, 16 photographes, 13 orfèvres, 12 maçons, 11 teintres, 7 tapissier-décorateur, et 7 lithographes ; 6 dessinateurs, 5 charcutiers et 5 tailleurs pour dames ; 4 pâtisseries, 4 forgerons, et 4 serruriers ; 3 coiffeurs, 3 tisserands, 3 vanniers, et 3 bouchers ; 2 fumistes, 2 teinturiers, 2 peintres en bâtiments, 2 tréfileurs, 2 selliers et 2 blanchisseurs ; 1 empailleur, 1 doreur,

1 boisselier, 1 tanneur, 1 malletier, 1 zincographe, 1 plâtrier, 1 aubergiste, 1 tailleurs de pierre, 1 carrossier, 1 pain-d'épicer, 1 horloger, 1 peintre sur porcelaine, 1 boulanger, 1 couverturier, 1 chaudronnier, 1 dessinateur de cartes géographiques, 1 filateur, 1 vitrier, 1 peintre sur verre et 1 pelletier.

La majorité des femmes 166 (42%) s'occupe des travaux du ménage; les autres sont: couturiers (162 ou 41%), servantes (42 ou 10%) trico-teuses à la machine, brodeuse (6), modistes (2), repasseuse (1), gantière (1).

Quoique les parents des sourds-muets soient pour la plupart agriculteurs (54%) il est remarquable que parmi les enfants, 12% seulement aient un penchant à l'agriculture. Un sourd-muet hongrois, M. Jules Lovas s'occupe d'enseignement. Il est maître d'armes à Budapest. Après avoir surmonté bien des obstacles, les sourds-muets suivants sont devenus artistes: L. Vaszary, sculpteur; Ö. Gerstner et F. Piller, peintres; J. Budai, lithographe; J. Endlich et A. Hajnal sculpteurs sur bois. Mlle Elisabeth Krüzselyi fait des vers d'un grand souffle poétique très appréciés par la critique. De tous ces résultats on peut tirer des conclusions suivantes: il faut faire place aux sourds-muets parmi les agents de la civilisation. Il faut leur procurer l'accès aux hautes études.

C'est non seulement un devoir humanitaire, mais encore un intérêt d'économie politique et de progrès. La première condition de réussite est de préparer l'instruction obligatoire de tous les sourds-muets. Le seul moyen d'y arriver c'est de faire voter la loi de l'instruction obligatoire en leur faveur. Il est désirable que les enfants sourds-muets arriérés soient instruits d'abord dans des classes particulières et que plus tard, l'enseignement leur soit continué dans des institutions spéciales.

Puisque les sourds-muets ont des aptitudes aux occupations économiques, il faudrait introduire dans leur programme d'études des leçons où des notions de jardinage et d'économie rurale leur seraient données.

Il serait bien nécessaire que les élèves qui possèdent encore quelque reste de la faculté de la parole, eussent un enseignement particulier suivant un programme plus étendu que celui des élèves totalement sourds-muets.

M. Klug est persuadé en outre de la nécessité de faciliter l'accès des écoles professionnelles, des écoles d'arts et métiers, voir pour ceux qui ont fait des études d'économie rurale, celui des écoles d'agronomie, d'horticulture et de viticulture, aux élèves sourds-muets désireux de continuer leurs études dans des écoles supérieures à leur sortie des établissements spéciaux.

Pédagogie d'une école durant la guerre.

Par: **M. F. Obermüller**, Professeur à Esztergom.

Le corps enseignant du Lycée d'Esztergom a rédigé un questionnaire pour totaliser les expériences des professeurs durant la guerre ainsi que résumer leurs observations, prendre note de leur activité, non seulement

dans l'application des faits touchant la guerre dans l'enseignement, mais aussi de leur activité sociale en dehors de l'école.

1-ère question : Quelles observations avez-vous fait sur vos élèves durant cette année ?

L'expérience montre que les garçons ont été plus vifs que d'habitude.

Leurs sentiments religieux et patriotiques ont été plus ardents qu'autre fois. Ils s'intéressaient beaucoup aux événements de la campagne et à tout ce qui est relatif à la guerre. L'imagination des jeunes gens est devenu plus vive et leur a inspiré quantité de dessins représentant des épisodes de la guerre.

2-me question : Quelle influence l'état d'esprit de la ville exerçait-il sur le travail scolaire ?

Les professeurs ont déclaré unanimement qu'il y avait bien des troubles fâcheux dans le travail scolaire à cause des locaux provisoires tenant lieu de classes ; mais qu'en général l'état d'esprit des habitants de la ville était assez indifférent, vu que, sous ce rapport, les impressions surexcitantes ou graves ne troublaient point l'école.

3-me question : De quelle manière la jeunesse participe-t-elle aux événements ?

Les élèves des premières classes ont manifesté une vive anxiété au sujet des membres de leur famille qui étaient à la guerre.

Les plus grands témoignaient un grand désir d'aller en guerre et ils étaient persuadés que tous les jeunes gens sont obligés de défendre la patrie. Ceux qui ont été pris pour le service sont partis avec enthousiasme pour le front, et les plus petits les ont regardés partir d'un oeil d'envie.

4-ème question : Y avait-il un certain relâchement dans le travail des élèves dont le père était soldat ? Ce dernier fait était-il la cause réelle de ce moindre degré d'assiduité ?

Dans les classes inférieures on a pu constater ce fait ; mais il ne s'est pas produit parmi les grands élèves.

5-me question : Le professeur a-t-il mis son enseignement en relation avec la guerre, soit par la lecture expliquée, l'instruction religieuse, l'histoire, la géographie, la physique, la chimie, etc.

De la I-ère à la VIII-ème, les professeurs ont parlé de la guerre à l'occasion de 62 lectures. 38 de ces lectures étaient en hongrois, 19 en allemand et 5 en français. Les autres professeurs ont aussi traité le sujet de la guerre en relation avec les divers sujets d'études.

Le professeur d'instruction religieuse a dépeint les atrocités de la guerre en opposition avec l'amour du prochain et le 5-ème commandement de Dieu.

Le professeur d'histoire universelle a traité chaque fois en relation avec le sujet d'études des principaux épisodes de la guerre.

Le professeur de philosophie, durant les leçons de psychologie traitant des sentiments, a souvent parlé de l'amour de la patrie et il a expliqué la

nécessité et l'importance de ce sentiment sublime surtout dans cette très grave époque. Les élèves de VIII-ème ont lu l'article de M. Szentpéteri : „Pourquoi somme-nous en guerre?“

Les professeurs de physique et de chimie ont profité de l'occasion pour parler aux élèves de la technique du matériel de guerre.

Dans l'enseignement de la musique et du chant on a également eu égard à l'humeur belliqueuse de la jeunesse. Entre autre, les élèves ont chanté six fois le beau : „Chant de guerre“ par Petőfi—Szlányi et chaque fois l'enthousiasme des élèves et de l'auditoire était à son comble.

6-me question : De quelle manière a-t-on utilisé les événements extraordinaires de notre époque dans la vie, à l'école, soit pour donner aux élèves des connaissances nouvelles, soit pour évoquer des sentiments patriotiques ? On a non seulement traité les relations historiques, militaires et politiques des sujets d'études, mais on a tâché aussi d'étendre les connaissances géographiques et ethnographiques des élèves. En mathématique et en physique, les professeurs ont exigé l'exactitude des calculs. Ils ont encouragé leurs élèves à l'étude plus sérieuse de l'allemand, faisant allusion à l'alliance honnête et fidele de l'Allemagne. En toute occasion on a prôné aux élèves l'obligation du dévouement patriotique. Lors des quêtes de bienfaisance, les professeurs ont toujours encouragé la jeunesse à donner et à soulager les pauvres, les veuves et les orphelins chacun suivant ses moyens. Quand on a fait connaître aux élèves le résultat des conférences pédagogiques on les a toujours encouragé à redoubler de zèle, faisant allusion aux durs travaux que leurs pères et leurs frères font à la guerre et aux privationsqu'il endurent pour la patrie. En retour ils espèrent et attendent que tout le monde fasse son devoir en arrière du front.

7-me question : Les professeurs ont-ils fait une conférence quelconque sur la guerre, à l'école ou dehors de l'école ?

Deux conférences relatives à ce sujet ont été faites.

8-ème question. Les élèves ont-ils lu beaucoup de livres patriotiques ou ayant rapport à la guerre ?

Qui. Les jeunes garçons ont lu des récits patriotiques, des descriptions de la guerre ; les plus grands ont lu des communications sur la guerre, et des descriptions technique. Beaucoup d'entre eux ont lu régulièrement les journaux.

9-me question. Les rapports entre professeurs et élèves sont-ils plus intimes depuis la guerre ?

Les élèves éprouvent une plus grande confiance envers leurs professeurs qu'auparavant, parce qu'ils ont remarqué que les sentiments de ces derniers sont les mêmes que les leurs.

10-me question : Les professeurs ont-ils fait quelque chose hors de l'école pour la direction morale de la jeunesse, des parents ou des habitants ?

Les professeurs ont souscrit à l'emprunt national, trois d'entre eux

étaient gardes-nationaux et ont veillé à l'ordre dans la ville. Ils ont pris part à beaucoup d'autres mouvements sociaux, autant que le leur permettait leurs occupations pédagogiques.

Les relations de la pédologie et de l'ethnographie.

Sous ce titre **M. Ballai**, Secrétaire Général de notre Société a prononcé une communication le 4 mai 1915 à la séance de la Société Ethnographique.

Il s'agissait de savoir si, par l'étude du développement mental de l'enfant, on pouvait reconnaître le développement de la race humaine? L'ancêtre de l'homme cessa d'être une brute dès qu'il commença à employer des moyens artificiels à son aide afin de soutenir son existence. Mais cette contrainte extérieure qui poussa l'homme ancestral à des créations, existe-elle aussi dans l'âme de l'enfant?

En observant les besoins de ce dernier, il est facile de reconnaître que cette force extérieure n'existe pas pour lui mais qu'il y a une contrainte intérieure qui le porte à l'action et au développement intellectuel.

